

KIEDY ZIEMIA
PRZESTAŁA BYĆ
CENTRUM
WSZECHŚWIATA

KOPERNIKANA W ARCHIWACH PAŃSTWOWYCH

KATALOG WYSTAWY

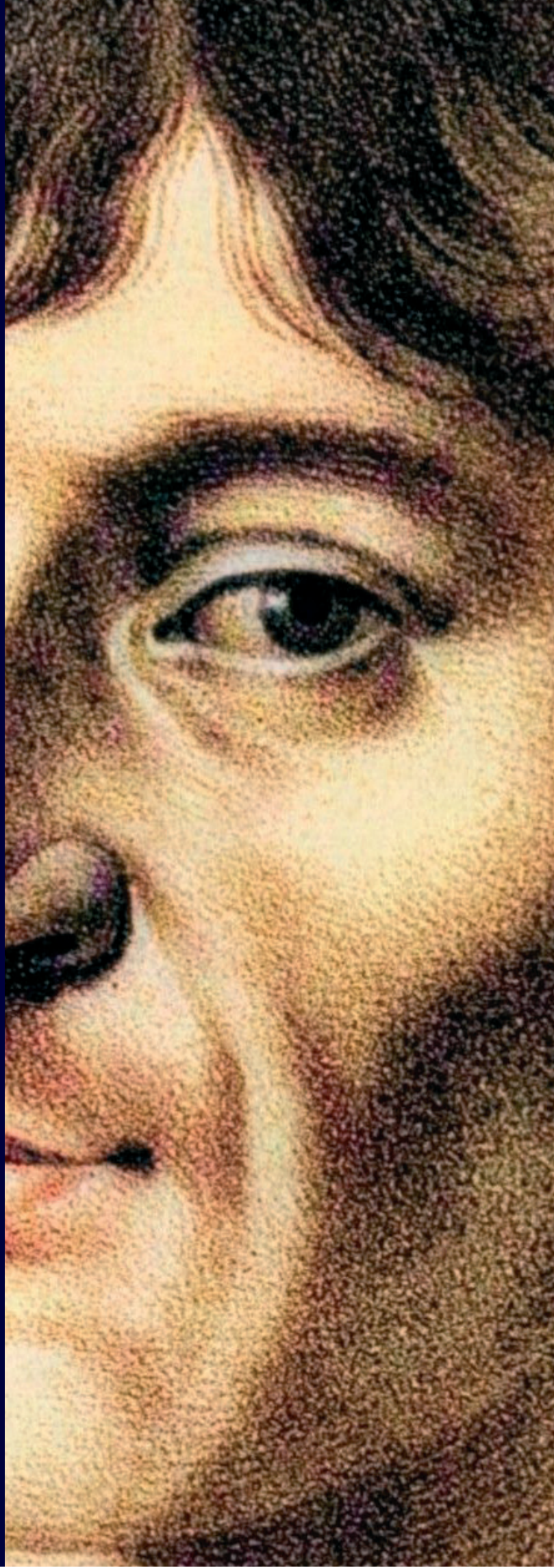

WHEN THE EARTH
CEASED TO BE
THE CENTRE
OF THE UNIVERSE

COPERNICUS RELATED SOURCES
IN THE STATE ARCHIVES

EXHIBITION CATALOGUE

Toruń 2023

KIEDY ZIEMIA PRZESTAŁA BYĆ CENTRUM WSZECHŚWIATA

KOPERNIKANA W ARCHIWACH PAŃSTWOWYCH
KATALOG WYSTAWY

WHEN THE EARTH CEASED TO BE THE CENTRE OF THE UNIVERSE

COPERNICUS RELATED SOURCES IN THE STATE ARCHIVES
EXHIBITION CATALOGUE

opracowali/edited by

Michalina Duda, Beata Herdzin, Mateusz Superczyński

Toruń 2023

Współautorzy Co-authors

dr Barbara Berska, Archiwum Narodowe w Krakowie National Archives in Kraków

dr Adam Dąbrowski, Archiwum Akt Nowych Central Archives of Modern Records

dr Michalina Duda, Archiwum Państwowe w Toruniu State Archives in Toruń

Rafał Gelo, Archiwum Państwowe w Olsztynie State Archives in Olsztyn

Agnieszka Gorajczyk, Archiwum Państwowe w Olsztynie State Archives in Olsztyn

Łukasz Guldon, Archiwum Państwowe w Kielcach State Archives in Kielce

Paweł Hudzik, Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała

Agata Jarnutowska, Archiwum Główne Akt Dawnych Central Archives of Historical Records

Marta Jaszczyńska, Archiwum Państwowe w Warszawie State Archives in Warszawa

Paulina Kaleta, Archiwum Państwowe w Kielcach State Archives in Kielce

Krzysztof Klapka, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy State Archives in Bydgoszcz

Marcin Kurr, Archiwum Państwowe w Gdańsku State Archives in Gdańsk

Magdalena Młodziejewska, Archiwum Państwowe w Płocku State Archives in Płock

Agata Pysiewicz, Archiwum Państwowe w Zamościu State Archives in Zamość

Karolina Rybicka, Archiwum Państwowe we Wrocławiu State Archives in Wrocław

Janina Strehlau, Archiwum Państwowe w Gdańsku State Archives in Gdańsk

dr Mateusz Superczyński, Archiwum Państwowe w Toruniu State Archives in Toruń

Karolina Szczepanik, Archiwum Państwowe w Malborku State Archives in Malbork

Tłumaczenie Text translation

dr Katarzyna Turska

Korekta tekstu Text correction

Robert Błaszak

Projekt graficzny Graphic design

Marzena Kamińska, Archiwum Państwowe w Toruniu State Archives in Toruń

Skład i łamanie Typesetting

Robert Błaszak

Druk i oprawa Printing and binding

Agencja Wydawnicza ARGI s.c. P. Pacholec, J. Prorok, R. Błaszak

ISBN 978-83-64630-61-3

© 2023 by Archiwa Państwowe

**ARCHIWA
PAŃSTWOWE**

SPIS TREŚCI

Przedmowa	4
Foreword	6
Michalina Duda, <i>Mikołaj Kopernik – genialny torunianin</i>	9
Michalina Duda, <i>Nicolaus Copernicus – a Brilliant Citizen of Toruń</i>	17
Mateusz Superczyński, „Kopernikana” – czyli jakie ślady Mikołaja Kopernika możemy odnaleźć w zasobie Archiwów Państwowych	25
Mateusz Superczyński, <i>“Copernicus Related Sources” – or What Traces of Nicolaus Copernicus Can be Found in the State Archives Records</i>	33
KATALOG WYSTAWY EXHIBITION CATALOGUE	41
I. Ślady Kopernika w Archiwach Państwowych Traces of Copernicus in the State Archives	43
II. W służbie nauki In Pursuit of Science	75
III. Pomniki, monumenty, pamiątki Statues, Monuments, Memorabilia	97
IV. Rocznice, wydarzenia okolicznościowe Anniversaries, Special Events . .	125
V. Kopernik w kulturze i sztuce Copernicus in Culture and Art	153

PRZEDMOWA

19 lutego 2023 roku przypada 550. rocznica urodzin Mikołaja Kopernika, pochodzącego z Torunia znanego uczonego, którego odkrycia w dziedzinie astronomii doprowadziły do jednej z najważniejszych rewolucji naukowych i zmieniły nasze postrzeganie wszechświata. Nie mniejsze miał Kopernik zasługi także w innych dziedzinach wiedzy, jak chociażby w ekonomii, matematyce czy wojskowości. Archiwa Państwowe włączając się w szeroki nurt uroczystości i wydarzeń związanych z uczczeniem wielkiego uczonego przygotowały wystawę plenerową „Kiedy Ziemia przestała być centrum Wszechświata. Kopernikana w Archiwach Państwowych”, zaprezentowaną po raz pierwszy w Toruniu w związku z inauguracją Światowego Kongresu Kopernikańskiego.

Choć autograf najważniejszego dzieła Mikołaja Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium libri sex*, wprowadzony na światową listę Programu UNESCO Pamięć Świata już w 1999 roku jako jeden z pierwszych wpisów polskich, przechowywany jest w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego, a sama dokumentacja z okresu życia astronoma znajduje się bądź w archiwach kościelnych, bądź uniwersyteckich, to wielość źródeł związanych z postacią Kopernika przechowywanych w Archiwach Państwowych jest na tyle obfita, że pokazanie ich na jednej wystawie i tak okazało się niemożliwe. Źródła te dotyczą nie tylko samego Mikołaja Kopernika, jego pochodzenia i rodziny, ale również pozostałej po nim spuścizny naukowej. Wiele z nich związanych jest zaś z późniejszym, począwszy od XVIII wieku, upamiętnianiem jego osoby, budową pomników, przygotowywaniem różnego rodzaju uroczystości rocznicowych czy konferencji naukowych.

Wystawa została przygotowana w ramach większego projektu, obejmującego również konkursy tematyczne i lekcje archiwalne, i będzie prezentowana w różnych miejscach na terenie kraju przez cały rok 2023, ustanowiony przez Senat RP Rokiem Mikołaja Kopernika. Liderem projektu było Archiwum Państwowe w Toruniu, a głównymi partnerami archiwa w Gdańsku, Malborku i Olsztynie, a zatem te, w których źródeł związanych z Kopernikiem jest najwięcej. Nie mniej ciekawa dokumentacja pochodzi również z pozostałych archiwów, przede wszystkim z Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Narodowego w Krakowie, Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, Warszawie czy we Wrocławiu.

Mam nadzieję, że zarówno wystawa, jak i towarzyszący jej katalog, zawierający poszerzone komentarze do poszczególnych dokumentów, dokładne noty katalogowe oraz materiał ilustracyjny, będą interesującym wkładem Archiwów Państwowych w obchody Roku Mikołaja Kopernika i wyraźnym śladem naszej aktywności wśród kilkudziesięciu wydarzeń naukowych i kulturalnych organizowanych z tej okazji przez uniwersytety, instytucje kultury, władze państwowe i samorządowe.

Dziękuję całemu zespołowi projektowemu pod kierunkiem dr Michaliny Dudy z Archiwum Państwowego w Toruniu i wszystkim pracownikom sieci Archiwów Państwowych zaangażowanym w przygotowanie tego przedsięwzięcia, a zwiedzającym i czytelnikom życzę miłych i ciekawych wrażeń – odkrywania i poznawania postaci Mikołaja Kopernika w wielu wymiarach.

dr Paweł Pietrzyk
Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych

FOREWORD

19 February 2023 marks the 550th birth anniversary of Nicolaus Copernicus, a distinguished scientist native to Toruń, whose discoveries in the field of astronomy led to one of the most important scientific revolutions and changed our perception of the Universe. Copernicus made no small contribution also in other fields of knowledge, such as economics, mathematics and military science. The National Archives, joining a wide range of celebrations and events to honour the great scientist, has prepared an open-air exhibition entitled “When the Earth ceased to be the centre of the Universe. Copernicus related sources in the State Archives,” presented for the first time in Toruń in connection with the inauguration of the World Copernican Congress.

Although the manuscript of Nicolaus Copernicus’ most important work *De revolutionibus orbium coelestium libri sex*, included in the UNESCO Memory of the World Programme, as early as 1999, as one of the first Polish entries, is kept at the Jagiellonian University Library, and the documentation of the astronomer’s life can be found either in church or university archives, the multitude of sources related to Copernicus stored in the State Archives was so abundant that it was impossible to show them in a single exhibition anyway. These sources relate not only to Nicolaus Copernicus himself, his background and family, but also to his scientific legacy. In turn, many of them concern the later commemoration of his person, i.e. from the 18th century onwards, the construction of monuments, preparation of various anniversary celebrations or scientific conferences.

The exhibition was prepared as part of a larger project that also included thematic competitions and archival lessons, and will be presented in various locations around the country throughout 2023, established by the Senate of the Republic of Poland as the Year of Nicolaus Copernicus. The State Archives in Toruń was the leader of the project, and the main partners were the archives in: Gdańsk, Malbork and Olsztyn because their sources related to Copernicus were most abundant. No less interesting documentation has also come from other archives, notably the Central Archives of Historical Records, the National Archives in Kraków, the State Archives in Bydgoszcz, Warsaw and Wrocław.

I hope that both the exhibition and the accompanying catalogue, containing extended commentaries on individual documents, detailed catalogue notes and

illustrative material, will be an interesting contribution of the State Archives to the celebrations of the Year of Nicolaus Copernicus. And they will be our clear contribution to the numerous scientific and cultural events organised on this occasion by universities, cultural institutions, state and local authorities.

I would like to thank the entire Project Team under the guidance of Michalina Duda PhD from the State Archives in Toruń and all the employees of the State Archives network involved in the preparation of this project, and I wish the visitors and readers a pleasant and interesting experience while discovering and learning about the figure of Nicolaus Copernicus in his many dimensions.

Paweł Pietrzyk PhD
The General Director of State Archives

Michalina Duda

MIKOŁAJ KOPERNIK – GENIALNY TORUNIANIN

Na temat Mikołaja Kopernika napisano wiele. Życie urodzonego w Toruniu astronoma stanowiło i nadal stanowi przedmiot zainteresowania historyków, toteż dotychczasowa literatura na jego temat jest pokaźna¹. Od czasu studiów toruńskiego historyka, kronikarza i burmistrza Jacoba Heinricha Zerneckego (1672–1741) udało się już dotrzeć do licznych wzmianek źródłowych i ustalić nieco faktów na temat życia i działalności Mikołaja Kopernika. Oczywiście pewne kwestie może już na zawsze pozostaną przedmiotem przypuszczeń, dywagacji i dyskusji. W tym miejscu warto jednak podsumować najbardziej aktualne ustalenia na temat genialnego astronoma.

Mikołaj Kopernik przyszedł na świat 19 lutego 1473 roku w Toruniu². Był synem toruńskiego kupca Mikołaja Kopernika i Barbary z domu Watzenrode.

Rodzina matki astronoma wywodziła się z Rzeszy, według ostatnich ustaleń Watzenrodowie pochodzili z Westfalii. Ich pierwsi przedstawiciele pojawili się w Toruniu w XIV stuleciu³. Badacze długo dyskutowali nad pochodzeniem rodziny ojca astronoma. Wiadomo, że Mikołaj Kopernik starszy przeniósł się do Torunia z Krakowa. W pierwszej połowie XIV stulecia w stołecznym grodzie mieszkał również dziadek astronoma – Jan Kopernik. Korzeni rodziny Koperników uczeni doszukują się jednak na Śląsku. Początkowo nazwisko oraz przodków astronoma wywodzą ze śląskiej wsi Koperniki (niem. „Köppernigk”) koło Otmuchowa. Z czasem uzgodniono jednak, że nazwisko rodowe astronoma pochodzi od niemieckiej nazwy zawodu „Koppersmed”, określającej rzemieślnika zajmującego się wyrobem i przetwórstwem miedzi, od niemieckiego „Kupfer” (w średniowieczu „koper”), czyli miedź. W najnowszych badaniach

---

¹ Należy chociażby wskazać ostatnio wydane monografie: K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012, wyd. 2; T. Borawska, H. Rietz, *Mikołaj Kopernik i jego świat. Środowisko. Przyjaciele. Echa wielkiego odkrycia*, Toruń 2014; J. Małek, *Mikołaj Kopernik. Szkice do portretu*, Toruń 2015; K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne, pochodzenie i młodość*, Toruń 2015.

² Datę oraz godzinę (4.48) narodzin Mikołaja Kopernika podaje drukowany horoskop z 1541 roku. Informacje te najpewniej pochodzą od samego astronoma – K. Mikulski, op. cit., s. 321–322.

³ Ibidem, s. 79–85.

Jana Kopernika, dziadka astronoma, utożsamia się z Janem Koppersmedem z Nysy⁴.

Mikołaj Kopernik, ojciec astronoma, przybył do Torunia w 1455 roku. Już wcześniej jednak przyjeżdżał z Krakowa do Prus. Wiemy, że w sierpniu 1454 roku przebywał w Gdańsku w interesie krakowskich kupców⁵. W 1458 roku majątny kupiec Mikołaj Kopernik uzyskał toruńskie obywatelstwo⁶ i prawdopodobnie w tym samym roku poślubił Barbarę, córkę Łukasza Watzenrodego, ławnika w Starym Mieście Toruniu⁷.

Przez pierwsze lata po ślubie małżonkowie mieszkali w kamienicy przy ulicy św. Anny (obecnie Kopernika 15, gdzie mieści się oddział Muzeum Okręgowego w Toruniu Dom Mikołaja Kopernika). Po śmierci ojca Barbary w 1464 roku nieruchomość przypadła małżonkom w spadku wraz z czynszami oraz winnicą w Kaszczorku i pozostawała w posiadaniu Koperników do 1480 roku, kiedy to ojciec astronoma sprzedał ją zmuszony trudną sytuacją finansową⁸.

Najprawdopodobniej nie był to jednak dom, w którym Mikołaj przyszedł na świat i dorastał. Obecnie badacze są niemal pewni, iż Kopernik od pierwszych dni życia mieszkał w kamienicy przy Rynku Staromiejskim 36, zwanej „Domem Glazurowym” (niem. Glasenhaus). Nazwa ta najpewniej została ukuta od fasady pokrytej glazurowanymi ceglami. Dom ten mieścił się w sąsiedztwie zachowanej do dziś Kamienicy pod Gwiazdą (obecne Muzeum Sztuki Dalekiego Wschodu Oddział Muzeum Okręgowego w Toruniu). Ojciec astronoma nabył połowę „glazurowej” kamienicy w 1468 roku. Część nieruchomości pozostawała w posiadaniu Watzenrodów, rodziny jego małżonki, od końca XIV stulecia. Był to okazały dom usytuowany w reprezentacyjnym miejscu. Dlatego bardzo możliwe, iż po zakupie nieruchomości Kopernik, mimo że od dekady zajmował inne domostwo, nie zwlekał z przeprowadzką⁹.

W Toruniu „domów Kopernika” było jednak więcej. Do lat 80. XIX wieku panowało przekonanie, że Mikołaj wychowywał się w narożnym domu przy ulicy Piekary i Starotoruńskiej (obecnie Kopernika 30). Domostwo to odwiedzili nawet cesarz Napoleon oraz Fryderyk Chopin, którzy chcieli zobaczyć, gdzie dorastał genialny astronom¹⁰.

---

⁴ Ibidem, s. 253–283.

⁵ K. Górski, op. cit., s. 55; K. Mikulski, op. cit., s. 303–305.

⁶ K. Mikulski, op. cit., s. 303–306.

⁷ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 10.

⁸ K. Mikulski, op. cit., s. 319–320.

⁹ Idem, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, Toruń 2009, s. 18–20, 25; idem, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne*, s. 316–319. W pierwszej połowie XVII wieku front kamienicy przebudowano w manierystycznym stylu, a jej szczyt ozdobiła figura lwa. Kamienica zyskała nową nazwę – Kamienica pod Lwem. Niestety, na początku XX wieku została ona zrównana z ziemią wraz z sąsiednią kamienicą nr 37. W ich miejscu kupiec Leiser wznosił dom towarowy, który jeszcze dziś stoi na wschodniej pierzei Rynku Staromiejskiego – por. K. Górski, op. cit., s. 73–74.

¹⁰ K. Górski, *Dom i środowisko rodzinne Mikołaja Kopernika*, Toruń 1987, wyd. 3, s. 16, 21.

Wiadomo, że Mikołaj miał dwie siostry, Barbarę i Katarzynę¹¹ oraz młodszego brata Andrzeja¹². Ojciec astronoma od 1465 roku do śmierci zasiadał w toruńskiej ławie miejskiej. Dość szybko osierocił rodzinę. Zmarł w 1483 roku, kiedy Mikołaj był zaledwie dziesięcioletnim chłopcem. Po śmierci Mikołaja Kopernika starszego pieczę nad dziećmi sprawowali wujowie Tileman von Allen, burmistrz Torunia w latach 1473–1499 oraz Łukasz Watzenrode, od 1489 roku biskup warmiński¹³.

Mikołaj początkowo uczył się w szkole parafialnej przy kościele pod wezwaniem św. Janów w Toruniu. Przypuszcza się, że mógł kontynuować naukę we Włocławku albo w Chełmnie, w szkole prowadzonej przez Braci Wspólnego Życia z Zwolle (w dzisiejszej Holandii). Brak na to jednak dowodów w zachowanych archiwaliach¹⁴. Nie ma natomiast wątpliwości, że Mikołaj odebrał wykształcenie uniwersyteckie. Najpierw kształcił się w Krakowie, gdzie wraz z młodszym bratem Andrzejem zostali immatrykulowani w 1491 roku. Mikołaj miał wtedy osiemnaście lat. Nie wiemy jak długo bracia uczyli się w Krakowie. Wiadomo, że Mikołaj opuścił stołeczny gród najpóźniej w 1495 roku. Wtedy też udał się do Lidzbarka Warmińskiego do wuja Łukasza Watzenrodego, biskupa diecezji warmińskiej, ponieważ zwolniła się kanonia w tamtejszej kapitule katedralnej. Najpewniej wuj biskup protegował swojego siostrzeńca na zwolnione miejsce¹⁵. Do zadań kanoników należało administrowanie dobrami kapituły, udział w wyborze biskupa, obowiązek rezydencji oraz codzienne uczestnictwo w dwóch mszach świętych, porannej i wieczornej, a także procesjach. Godność kanonika warmińskiego gwarantowała dostatni byt. Kanonicy czerpali znaczne dochody z czynszów, a także posiadali duże folwarki w okolicy Fromborka¹⁶. Według Andrzeja Radziwińskiego Kopernik został desygnowany na kanonika jeszcze przed 8 listopada 1495 rokiem, od 1497 roku już formalnie był członkiem kapituły warmińskiej. Prebendę jednak objął dopiero w 1501 roku¹⁷. Warto nadmienić, iż ówczesna hierarchia kościelna była bardzo zróżnicowana. Kopernik przyjął jedno z niższych święceń (ostiarat, lektorat, egzorcystat lub akolitat). Uprawniały one do objęcia kanonii, ale nie zamykały drogi powrotnej do stanu świeckiego. Duchowny z niższymi święceniami nie mógł natomiast odprawiać mszy świętej¹⁸.

---

¹¹ Barbara przywdziała klasztorny habit. Katarzyna natomiast wyszła za Bartłomieja Gertnera, kupca, który przybył do Torunia z Krakowa – M. Biskup, *Mikołaj Kopernik a Toruń*, *Rocznik Toruński* 8, 1973, s. 101–102; T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 10.

¹² T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 10.

¹³ Por. K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, s. 25; idem, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne*, s. 306, 308.

¹⁴ Por. K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 77–82; J. Małek, op. cit., s. 54–55; K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne*, s. 323–333.

¹⁵ Szerzej w: K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 91–108.

¹⁶ Por. K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, s. 32–35; J. Małek, op. cit., s. 104; A. Radziwiński, *Mikołaj Kopernik – duchowny w czasach przełomu*, *Zapiski Historyczne* 82, 2017, z. 2, s. 67.

¹⁷ Szerzej na ten temat w: A. Radziwiński, op. cit., s. 56–58.

¹⁸ Por. K. Górski, *Czy Kopernik był kapłanem?* [w:] *Mikołaj Kopernik: studia i materiały Sesji Kopernikowskiej w KUL 18-19 lutego 1972 roku*, red. M. Kurdziałek, J. Rebeta, S. Swieżawski, Lublin 1973, s. 201–204; A. Radziwiński, op. cit., s. 63–64.

Kopernik, przypuszczalnie już jako członek kapituły warmińskiej, wyruszył na Półwysep Apeniński, aby kontynuować studia. Najpierw studiował prawo w Bolonii¹⁹. W 1498 roku dołączył do niego brat Andrzej, który w 1499 roku również został kanonikiem warmińskiej kapituły katedralnej²⁰. Kolejno, w latach 1501–1503, Mikołaj zgłębiał tajniki medycyny w Padwie, a w 1503 roku w Ferrarze uzyskał doktorat z prawa kanonicznego²¹.

Po uzyskaniu tytułu uniwersyteckiego Kopernik powrócił na Warmię. Od 1504 roku towarzyszył biskupowi Watzenrodemu w licznych podróżach i wraz z nim uczestniczył w zjazdach stanów Prus Królewskich. Od 1507 roku, już oficjalnie, z polecenia kapituły, Mikołaj przebywał w Lidzbarku Warmińskim u boku swojego wuja Watzenrodego, któremu służył w charakterze lekarza²². W tym czasie Mikołaj nie zaniedbywał swoich pasji i zainteresowań. Zredagował *Komentarzyk o hipotezach ruchów niebieskich*, w którym streścił jeszcze nie w pełni dopracowaną teorię heliocentryczną²³. W 1509 roku wydał drukiem przetłumaczone z języka greckiego na łaciński listy Teofilakta Symokatty opatrzone wstępem pióra Wawrzyńca Korwina, przyjaciela Kopernika z czasu studiów²⁴. Ponadto Mikołaj interesował się kartografią. Prawdopodobnie już w pierwszej dekadzie XVI stulecia opracował mapę Warmii i zachodnich granic Prus Królewskich. W 1519 roku miała powstać kolejna mapa autorstwa Kopernika, przedstawiająca zachodnią część Zalewu Wiślanego, a w 1529 roku mapa Prus. Żadna z nich nie zachowała się do naszych czasów²⁵.

Wybitny toruński historyk Karol Górski przypuszczał, że Watzenrode widział utalentowanego siostrzeńca w roli swojego następcy na stolcu biskupim²⁶. Wydaje się jednak, że Mikołajowi nie w pełni odpowiadała kariera duchownego. Wprawdzie w latach 1503–1538 zajmował jeszcze scholasterię w kapitule kolegiackiej Świętego Krzyża we Wrocławiu²⁷, poza tym jednak nie kumulował godności kościelnych. Nie przygotowywał się do roli biskupa, nie przyjął nawet święceń kapłańskich. Mikołaj zapewne zdawał sobie sprawę, że zarządzanie diecezją byłoby zbyt absorbujące, wymagałoby skupienia na działalności administracyjnej i rezygnacji z rozwijania własnych zainteresowań oraz zgłębiania tajemnic wszechświata. W literaturze przypuszczano, że na tym polu musiało dojść do zgrzytu w relacjach między wujem a siostrzeńcem²⁸. Nie wiemy czy Mikołaj do ostatnich dni towarzyszył wujowi i dopiero po jego śmierci przeniósł

¹⁹ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 14–15.

²⁰ T. Borawska, *Kopernik Andrzej [w:] Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 122.

²¹ Por. J. Małłek, op. cit., s. 55; T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 15–16.

²² K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 145–146.

²³ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 23.

²⁴ J. Małłek, op. cit., s. 59.

²⁵ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 21.

²⁶ Por. K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 146–147.

²⁷ T. Borawska, *Kopernik Mikołaj [w:] Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 123–124.

²⁸ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 146–149. Por. T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 17.

się do Fromborka. Watzenrode zmarł 29 marca 1512 roku w Toruniu. Jeszcze w kwietniu 1512 roku Kopernik brał udział w wyborze nowego biskupa warmińskiego. Następcą Łukasza Watzenrode został Fabian Luizjański, którego Kopernik znał jeszcze z czasu studiów w Bolonii²⁹.

Mikołajowi przydzielano liczne zadania i funkcje w kapitule warmińskiej. Od listopada 1510 do 1529 roku kilkakrotnie wybierano go na kanclerza kapituły. Dwukrotnie (w latach 1516–1519 i 1520–1521) powierzano mu obowiązki administratora dóbr kapituły warmińskiej³⁰. Administrator rezydował w Olsztynie i zarządzał majątkiem kapituły (stanowił on trzecią część diecezji)³¹. Kopernik rzetelnie wypełniał swoje zadania: lokował nowych dzierżawców na opuszczonych łąkach³², w 1520 roku sporządził inwentarz dokumentów kapituły warmińskiej przechowywanych na zamku w Olsztynie³³.

W listopadzie 1519 roku, po złożeniu urzędu administratora, Kopernik wrócił do Fromborka. Niedługo potem rozpoczęła się wojna polsko-krzyżacka, zwana pruską. Już 4 stycznia Kopernik wraz z archidiakonem Janem Scultetim wyruszyli z misją dyplomatyczną do wielkiego mistrza Albrechta Hohenzolerna, który zajął należące do biskupstwa warmińskiego Braniewo. Rozmowy zakończyły się fiaskiem. Strona krzyżacka postępowała dalej, 20 stycznia 1520 roku napadła na Frombork. Pożar strawił między innymi kurie, w których mieszkali kanonicy, a w związku z tym Kopernik powrócił do Olsztyna. Wojna nadal trwała. Jesienią 1520 roku miasto było realnie zagrożone atakiem krzyżackim. W obliczu niebezpieczeństwa ze stanowiska zrezygnował dotychczasowy administrator kapituły. W listopadzie 1520 roku kapituła ponownie wybrała Kopernika na administratora, jego zasadniczym zadaniem była obrona zamku i skarbcza katedry w Olsztynie. Mikołaj czynił starania o zapewnienie pomocy i amunicję. W styczniu 1521 roku wojska krzyżackie zbliżyły się do Olsztyna i podjęły nieudaną próbę zdobycia miasta. W kwietniu 1521 roku strony konfliktu zawarły rozejm³⁴. Kopernik pozostał na stanowisku administratora do czerwca 1521 roku, od sierpnia tego roku był natomiast określany komisarzem Warmii. Później powrócił do Fromborka. Pod koniec stycznia 1523 roku zmarł Fabian Luizjański, biskup warmiński. Do czasu wyboru jego następcy, Kopernik został desygnowany na generalnego administratora biskupstwa warmińskiego. W kwietniu 1523 roku kapituła wybrała nowego biskupa, został nim Maurycy Ferber. Kopernik powrócił do Fromborka, gdzie pełnił

---

²⁹ Por. K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, s. 43–44; K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 148–149; T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 19; A. Radziwiński, op. cit., s. 59.

³⁰ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 19.

³¹ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 180–181.

³² T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 19–20.

³³ J. Małek, op. cit., s. 131–132; J. Obłąk, *Mikołaja Kopernika inwentarz dokumentów w skarbcu na zamku w Olsztynie Roku Pańskiego 1520 oraz inne zapisy archiwalne*, *Studia Warmińskie* 11, 1972, s. 7–85.

³⁴ Por. M. Biskup, *W sprawie zagrożenia Olsztyna przez wojska krzyżackie w początkach 1521 roku*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1971, nr 1, s. 139–142; K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 183–187; J. Małek, op. cit., s. 86–92.

obowiązki kanclerza kapituły. Stanowisko to po raz ostatni powierzono mu w 1529 roku³⁵.

Zaangażowanie Kopernika w sprawy kapituły zostało docenione w 1537 roku. Wtedy to zmarł biskup Ferber, a Kopernika wymieniano wśród kandydatów na jego następcę. Na nowego biskupa wybrano jednak Jana Dantyszka³⁶.

Mikołaj Kopernik jako kanonik warmiński znacznie bardziej był zaangażowany w sprawy doczesne aniżeli kontemplację i modlitwę³⁷. Powierzone mu zadania administracyjne, jak również misje dyplomatyczne zapewne były niezwykle absorbujące. Obowiązki względem kapituły nie odcięły go całkiem od innych spraw i zainteresowań. W 1513 roku Mikołaj włączył się w reformę kalendarza juliańskiego. W 1528 roku wraz z biskupem warmińskim przebywał w Bartoszycach, gdzie rozprawiano nad wspólnym prawem dla obu części Prus³⁸.

Kopernik aktywnie włączył się również w prace nad reformą monetarną w Prusach. Już w 1517 roku na polecenie biskupa przygotował pierwszą rozprawę na ten temat. Swoje poglądy oparte między innymi na przekonaniu, że gorszy pieniądz, a więc wykonany ze słabszego kruszcu, wypiera lepszy, prezentował na zjazdach stanów Prus Królewskich. W marcu 1522 roku na zjeździe w Grudziądzu przedstawił zredagowany wcześniej *Traktat o monecie*. Później, w 1526 roku powstała ostateczna wersja rozprawy o zasadach bicia monety. Przekonań Kopernika w dziedzinie ekonomii nie uwzględniono wprowadzając reformę monetarną w Prusach. Niemniej, Kopernik na stałe zapisał się w teorię ekonomii, a jego poglądy o psuciu monety są znane jako prawo Kopernika-Greshama³⁹.

Ponadto Kopernik praktykował jako lekarz. Kształcił się w dziedzinie medycyny. Zdobytą w czasie studiów wiedzę przekazywał na wskazania medyczne. Udzielał porad lekarskich kolejnym biskupom warmińskim, najpierw swojemu wujowi Łukaszowi Watzenrodemu, a następnie Fabianowi Luizjańskiemu, Maurycemu Ferberowi i Janowi Dantyszkowi. Wspierał poradą medyczną innych kanoników, w tym również swojego brata Andrzeja. W dziedzinie medycyny Kopernik raczej nie miał spektakularnych osiągnięć, starał się pomagać chorym w miarę dostępnych możliwości i wiedzy, jaką dysponował⁴⁰. Warto odnotować, że ludzie jemu współcześni postrzegali go nie tyle jako genialnego astronoma, lecz właśnie lekarza⁴¹. Znajduje to odzwierciedlenie w przedstawieniach astronoma, na których utrwalano go z konwaliasi symbolizującymi jego lekarską profesję.

---

³⁵ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 188–193.

³⁶ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 22.

³⁷ A. Radziwiński, op. cit., s. 67.

³⁸ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 22–23.

³⁹ Ibidem, s. 22.

⁴⁰ Szerzej w: K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, s. 226–230; J. Małek, op. cit., s. 120–130.

⁴¹ J. Małek, op. cit., s. 99.

Podczas aktywnej pracy na rzecz kapituły warmińskiej i działalności na innych polach Kopernik znajdował czas na obserwacje nieba i redagowanie swego przełomowego dzieła. Około 1525 roku poglądy Kopernika na budowę wszechświata były już znane i komentowane w Europie. W 1530 roku Mikołaj zakończył pisanie swojego dzieła *De revolutionibus orbium coelestium*. Nie dążył jednak do wydania pracy drukiem. Nakłonili go do tego dopiero jego przyjaciele, którzy wyrażali aprobatę dla teorii wyłożonej przez Kopernika. W 1535 roku wizytę we Fromborku złożył Bernard Wapowski, który zapoznał się z pracą Kopernika. Rok później Tiedemann Giese zredagował traktat, w którym przytoczył przychylną dla teorii Kopernika opinię Erazma z Rotterdamu⁴². W 1539 roku astronoma odwiedził Jerzy Joachim Retyk, młody profesor matematyki i astronomii na uniwersytecie w Wittenberdze. Retyk podjął starania o wydanie dzieła drukiem w Norymberdze⁴³.

W tym czasie uczonego podupadł na zdrowiu. W grudniu 1542 roku doznał udaru mózgu, w wyniku którego cierpiał na paraliż prawej strony ciała. Mikołaj Kopernik ostatnie tchnienie wydał we Fromborku 24 maja 1543 roku. Najpewniej przed śmiercią nie zobaczył już swojego dzieła, które niewiele wcześniej, w marcu 1543 roku, ukazało się drukiem⁴⁴.

---

⁴² K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, s. 52-53.

⁴³ Por. T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 23-24; J. Mańk, op. cit., s. 56.

⁴⁴ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., s. 24.

Michalina Duda

NICOLAUS COPERNICUS – A BRILLIANT CITIZEN OF TORUŃ

Plenty has been written about Nicolaus Copernicus. The life of the Toruń-born astronomer has been, and still is, the subject of historians' research, so the literature written about him to date is substantial.¹ Since the findings of a Toruń historian, annalist and mayor, Jacob Heinrich Zerneck (1672–1741), many source references have already been found and a few facts about Nicolaus Copernicus' life and work have been confirmed. Of course, some issues will perhaps forever remain the subject of supposition, discussion and debate. At this point, it is worth summarising the most up-to-date findings on the brilliant astronomer.

Nicolaus Copernicus was born on 19 February 1473 in Toruń.² He was the son of Toruń merchant Nicolaus Copernicus and Barbara (née Watzenrode).

The astronomer's mother's family originated from the Reich; according to recent findings, the Watzenrodes came from Westphalia. First members of this family appeared in Toruń in the 14th century.³ Researchers have long debated the origins of the astronomer's father's family. It is known that Nicolaus Copernicus Senior moved to Toruń from Kraków. In the first half of the 14th century, the astronomer's grandfather, Johannes Copernicus, also lived in Kraków. Scholars look for the roots of the Copernicus family in Silesia. Initially, the surname and the astronomer's ancestors were traced to the Silesian village of Koperniki (German: "Köppernigk") near Otmuchów. Over time it was agreed that the astronomer's family name came from the German occupational name "Koppersmed," denoting a craftsman involved in the manufacture and processing of copper, from German "Kupfer" (in the Middle Ages, "koper"). Recent research identifies

---

¹ The recently published monographs: K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012, ed. 2; T. Borawska, H. Rietz, *Mikołaj Kopernik i jego świat. Środowisko. Przyjaciele. Echa wielkiego odkrycia*, Toruń 2014; J. Małek, *Mikołaj Kopernik. Szkice do portretu*, Toruń 2015; K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne, pochodzenie i młodość*, Toruń 2015.

² The date and time (4.48) of the birth of Nicolaus Copernicus was given in the printed horoscope from 1541. The information was probably provided by the astronomer himself – K. Mikulski, op. cit., p. 321–322.

³ *Ibidem*, p. 79–85.

Johann Copernicus, the astronomer's grandfather, with Johann Koppersmed of Nysa.⁴

Nicolaus Copernicus Senior, the astronomer's father, arrived in Toruń in 1455. But he had already travelled from Kraków to Prussia before. We know that in August 1454 he stayed in Gdańsk representing the interests of the Kraków merchants.⁵ In 1458, the wealthy merchant Nicolaus Copernicus Senior was granted Toruń citizenship⁶ and probably in the same year married Barbara, daughter of Lucas Watzenrode, an alderman in the Old City of Toruń.⁷

For the first few years after their marriage, the couple lived in a tenement house at Św. Anny Street (now 15 Kopernika Street, where a branch of the Nicolaus Copernicus Regional Museum in Toruń is located). After the death of Barbara's father in 1464, the property was bequeathed to the couple together with the rents and the vineyard in Kaszczorek, and remained in the possession of the Copernicus family until 1480, when the astronomer's father sold it, forced by his difficult financial situation.⁸

Most likely this was not the house where Nicolaus was born and grew up. Researchers are now almost certain that Copernicus lived from the first days of his life in a tenement house at 36 Rynek Staromiejski, known as the "Glazurowy Dom" (German: "Glashaus," English: "Glazed House"). This name was probably coined from the façade covered with glazed bricks. The house was located in the vicinity of the Tenement House under the Star (now the Museum of Far Eastern Art, a branch of the District Museum in Toruń), which exists to this day. The astronomer's father acquired half of the 'glazed' tenement house in 1468. Part of the property had been in the possession of the Watzenrods, his wife's family, since the end of the 14th century. It was a sumptuous house situated in a representative location. It is therefore possible that after purchasing the property, Copernicus, despite having occupied another house for a decade, did not delay in moving.⁹

There were more "Copernicus' houses" in Toruń. Until the 1880s, it was believed that Nicolaus grew up in a corner house on Piekary and Starotoruńska (now Kopernika 30) streets. The house was even visited by the Emperor Napoleon and Fryderyk Chopin, who wanted to see where the eminent astronomer grew up.¹⁰

---

⁴ Ibidem, p. 253-283.

⁵ K. Górski, op. cit., p. 55; K. Mikulski, op. cit., p. 303-305.

⁶ K. Mikulski, op. cit., p. 303-306.

⁷ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 10.

⁸ K. Mikulski, op. cit., p. 319-320.

⁹ Idem, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, Toruń 2009, p. 18-20, 25; idem, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne*, p. 316-319. In the first half of the 17th century, the front of the house was rebuilt in Mannerist style and its gable was decorated with a lion figure. The tenement gained a new name - Kamienica pod Lwem (House under the Lion). Unfortunately, at the beginning of the 20th century, it was demolished together with the neighbouring house no. 37. In their place, the merchant Leiser built a department store, which still exists today on the eastern frontage of the Old Town Square - cf. K. Górski, op. cit., p. 73-74.

¹⁰ K. Górski, *Dom i środowisko rodzinne Mikołaja Kopernika*, Toruń 1987, ed. 3, p. 16, 21.

It is known that Nicolaus had two sisters, Barbara and Katharina,¹¹ and a younger brother, Andreas.¹² The astronomer's father sat on the Toruń magistrate court from 1465 until his death. He orphaned his family fairly quickly. He died in 1483, when Nicolaus was just a ten-year-old boy. After the death of Nicolaus Copernicus Senior, the uncles Tileman von Allen, Mayor of Toruń from 1473 to 1499, and Lucas Watzenrode, the Bishop of Warmia from 1489, had custody of the children.¹³

Nicolaus initially studied at the parish school at the church of St Johns'. It is thought that he may have continued his education in Włocławek or in Chełmno, at the school run by the Brothers of the Common Life from Zwolle (in today's Netherlands). But there is no evidence for this in the sources.¹⁴ There is no doubt that Nicolaus received university education. He was first educated in Kraków, where he and his younger brother Andreas were matriculated in 1491. Nicolaus was then eighteen years old. We do not know how long the brothers studied in Kraków. It is known that Nicolaus left this city in 1495 at the latest. At that time he went to Lidzbark Warmiński to his uncle Lucas Watzenrode, Bishop of the Warmia Diocese, as a canonry in the local cathedral chapter had become vacant. Presumably, the uncle supported his nephew's candidature for the vacant place.¹⁵ The tasks of canons included administration of the chapter's goods, participation in the election of the bishop, the duty of residence and daily attendance at two masses, morning and evening, as well as processions. The dignity of a canon of Warmia guaranteed prosperous existence. Canons derived considerable income from rents, and also owned large manors in Frombork area.¹⁶ According to Andrzej Radzimiński, Copernicus was designated a canon even before 8 November 1495, and from 1497 was already formally a member of the Warmia Chapter. But he did not take up the prebend until 1501.¹⁷ It is worth mentioning that the ecclesiastical hierarchy at that time was very diverse. Copernicus accepted some of the lower orders (ostiariate, lectorate, exorcitate or acolytate). They entitled him to take up a canonry, but did not close the way back to the lay state. A clergyman with a lower ordination could not celebrate holy mass.¹⁸

---

¹¹ Barbara donned the convent habit. Katharina married Bartholomeus Gertner, a merchant who came to Toruń from Kraków – M. Biskup, *Mikołaj Kopernik a Toruń*, Rocznik Toruński 8, 1973, p. 101-102; T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 10.

¹² T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 10.

¹³ Cf. K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, p. 25; idem, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne*, p. 306, 308.

¹⁴ Cf. K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 77-82; J. Małek, op. cit., p. 54-55; K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne*, p. 323-333.

¹⁵ More on this issue in: K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 91-108.

¹⁶ Cf. K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, p. 32-35; J. Małek, op. cit., p. 104; A. Radzimiński, *Mikołaj Kopernik – duchowny w czasach przełomu*, Zapiski Historyczne 82, 2017, p. 67.

¹⁷ See more on this issue in: A. Radzimiński, op. cit., p. 56-58.

¹⁸ Cf. K. Górski, *Czy Kopernik był kapłanem?* [in:] *Mikołaj Kopernik: studia i materiały Sesji Kopernikowskiej w KUL 18-19 lutego 1972 roku*, ed. M. Kurdziałek, J. Rebeta, S. Swieżawski, Lublin 1973, p. 201-204; A. Radzimiński, op. cit., p. 63-64.

Copernicus, presumably already a member of the Warmian Chapter, set off for the Apennine Peninsula to continue his studies. First, he studied law in Bologna.¹⁹ In 1498, he was joined by his brother Andreas, who in 1499 also became a canon of the Warmian Chapter.²⁰ Nicolaus next studied medicine in Padua from 1501 to 1503, and obtained doctorate in the canon law in Ferrara in 1503.²¹

After obtaining his university degree, Copernicus, returned to Warmia. From 1504, he accompanied Bishop Watzenrode on numerous journeys and participated with him in the conventions of the states of Royal Prussia. From 1507, already officially, by order of the Chapter, Nicolaus stayed in Lidzbark Warminski to accompany his uncle Watzenrode, whom he served as a physician.²² During that time Nicolaus did not neglect his passions and interests. He edited a commentary, in which he summarised the still not fully developed heliocentric theory.²³ In 1509, he published in print the letters of Theophylact Simocatta, translated from Greek into Latin, with an introduction by Wawrzyniec Korwin, a friend of Copernicus from his student days.²⁴ In addition, Nicolaus was interested in cartography. Probably already in the first decade of the 16th century, he drafted a map of Warmia and the western borders of Royal Prussia. In 1519, another map by Copernicus was supposed to have been produced, showing the western part of the Vistula Lagoon. In 1529, he also drafted a map of Prussia. None of these has survived to the present day.²⁵

Karol Górski, an eminent Toruń historian, presumed that Watzenrode saw his talented nephew as his successor.²⁶ It seems, that Nicolaus did not fully enjoy a career as a clergyman. Although in 1503–1538 he still occupied the scholastery in the Collegiate Chapter of the Holy Cross in Wrocław,²⁷ he did not otherwise accumulate ecclesiastical dignities. He did not prepare for the episcopal dignity, and did not even receive priestly ordination. Nicolaus probably realised that managing a diocese would have been too absorbing, requiring him to focus on administrative activities and give up developing his own interests and exploring the mysteries of the universe. Literature speculated that there must have been a rift in the relationship between the uncle and his nephew in this respect.²⁸ Nevertheless, it is assumed that Nicolas accompanied his uncle until his last days and only moved to Frombork after his death. Watzenrode died on 29 March 1512 in Toruń. As late as April 1512, Copernicus took part in the election of the

---

¹⁹ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 14–15.

²⁰ T. Borawska, *Kopernik Andrzej* [in:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, ed. J. Guzowski, Olsztyn 1996, p. 122.

²¹ Cf. J. Małek, op. cit., p. 55; T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 15–16.

²² K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 145–146.

²³ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 23.

²⁴ J. Małek, op. cit., p. 59.

²⁵ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 21.

²⁶ Cf. K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 146–147.

²⁷ T. Borawska, *Kopernik Mikołaj* [in:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, ed. J. Guzowski, Olsztyn 1996, p. 123–124.

²⁸ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 146–149. Cf. T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 17.

new Bishop of Warmia. Lucas Watzenrode was succeeded by Fabianus Lusianus, whom Copernicus knew from his studies in Bologna.²⁹

Nicolaus was assigned numerous tasks and functions in the Warmia Chapter. In the years 1510–1529 he was several times the chancellor of the Chapter. Moreover he was twice (in the years 1516–1519 and 1520–1521) entrusted with the duties of the administrator of the Warmia Chapter estate.³⁰ The administrator resided in Olsztyn and managed the Chapter property (which constituted the third part of the diocese).³¹ Copernicus diligently carried out his tasks: he located new lessees on abandoned patches of land,³² in 1520 drew up an inventory of the documents of the Warmia Chapter kept in the castle in Olsztyn.³³

In November 1519, having resigned as the administrator, Copernicus returned to Frombork. Shortly afterwards, the Polish-Teutonic war, known as the Prussian War, began. As early as 4 January, Copernicus, together with the Archdeacon Jan Sculteti, set out on a diplomatic mission to the Grand Master Albrecht Hohenzollern, who had seized Braniewo, which belonged to the Bishopric of Warmia. The talks ended in failure. The Teutonic Knights' side proceeded further, and on 20 January 1520 they attacked Frombork. The fire consumed, among other things, the curiae where the canons lived, therefore Copernicus returned to Olsztyn. The war continued. In the autumn of 1520, the town was in real danger of being attacked by the Teutonic Knights. Faced with the danger, the previous Chapter administrator resigned from his post. In November 1520, the Chapter elected Copernicus as the administrator, whose primary task was to defend the castle and treasury of Olsztyn Cathedral. Nicolaus made efforts to provide assistance and ammunition. In January 1521, the Teutonic forces approached the town, and made an unsuccessful attempt to capture Olsztyn. In April 1521, the conflicting parties concluded a truce.³⁴ Copernicus remained in his position as the administrator until June 1521, while from August of that year he was referred to as the commissioner of Warmia. He later returned to Frombork. At the end of January 1523, Fabianus Lusianus, Bishop of Warmia, died. Pending the election of his successor, Copernicus was designated as the general administrator of the Warmia Bishopric. In April 1523, the Chapter elected a new bishop, Maurice Ferber. Copernicus returned to Frombork, where he reliably performed his duties as the chancellor of the Chapter. This post was entrusted to him for the last time in 1529.³⁵

---

²⁹ Cf. K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, p. 43–44; K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 148–149; T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 19; A. Radziwiński, op. cit., p. 59.

³⁰ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 19.

³¹ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 180–181.

³² T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 19–20.

³³ J. Małek, op. cit., p. 131–132; J. Obłąk, *Mikołaja Kopernika inwentarz dokumentów w skarbcu na zamku w Olsztynie Roku Pańskiego 1520 oraz inne zapisy archiwalne*, *Studia Warmińskie* 11, 1972, p. 7–85.

³⁴ Cf. M. Biskup, *W sprawie zagrożenia Olsztyna przez wojska krzyżackie w początkach 1521 roku*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1971, nr 1, p. 139–142; K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 183–187; J. Małek, op. cit., p. 86–92.

³⁵ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 188–193.

Copernicus' commitment to the Chapter was recognised in 1537. It was then that Bishop Ferber died, and Copernicus was indicated as one of the candidates as his successor. Jan Dantyszek was chosen the new bishop.³⁶

As a canon of Warmia, Nicolaus Copernicus was much more involved in temporal matters than in contemplation and prayer.³⁷ The administrative tasks entrusted to him, as well as diplomatic missions, were likely to have been extremely absorbing. His duties to the Chapter did not completely disconnect him from other matters and interests. In 1513, Nicholas became involved in the reform of the Julian calendar. In 1528, together with the Bishop of Warmia, he stayed in Bartoszyce, where they debated a common law for both parts of Prussia.³⁸

Copernicus was also actively involved in the work on monetary reform in Prussia. As early as 1517, at the Bishop's request, he prepared his first treatise on the subject. He presented his views based, among other things, on the conviction that inferior money, i.e. made of weaker metal, drives more valuable metal money off the market, at conventions of the states of Royal Prussia. In March 1522, at the convention in Grudziądz, he presented the *Treatise on Coin*, drafted earlier. Later, in 1526, the final version of the *Treatise on the Minting of Coin* was created. Copernicus' views in the field of economics were not taken into account when introducing the monetary reform in Prussia. Copernicus made a permanent mark on economic theory, and his views on the debasement of coinage are known as the Copernicus-Gresham law.³⁹

In addition, Copernicus practised as a physician as he had trained in the field of medicine, translating the knowledge he had acquired during his studies into medical recommendations. He provided medical advice to successive Warmian bishops, first, to his uncle Lucas Watzenrode, and then to Fabian Lusianus, Maurice Ferber, and Jan Dantyszek. He supported other canons with medical advice, including his brother Andreas. In the field of medicine, Copernicus did not have any spectacular achievements; he tried to help the sick to the best of his ability and the knowledge at his disposal.⁴⁰ It is worth noting that his contemporaries perceived him not so much as a brilliant astronomer, but precisely as a physician.⁴¹ This is reflected in representations of the astronomer, which show him holding lilies of the valley, symbolising his medical profession.

While working actively for the Warmia Chapter and in other fields, Copernicus found time to observe the sky and edit his groundbreaking work. Copernicus' views on the structure of the universe were already known and commented on in Europe around 1525. In 1530, Nicolaus finished writing *De revolutionibus*

---

³⁶ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 22.

³⁷ A. Radziwiński, op. cit., p. 67.

³⁸ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 22-23.

³⁹ Ibidem, s. 22.

⁴⁰ See more: K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, p. 226-230; J. Małek, op. cit., p. 120-130.

⁴¹ J. Małek, op. cit., p. 99.

orbium coelestium. He did not aim to publish the work in print. He was persuaded to do so only by his friends, who expressed their approval of the theory put forward by Copernicus. In 1535, Frombork was visited by Bernard Wapowski, who became acquainted with Copernicus' work. A year later, Tiedemann Giese edited the treatise in which he quoted Erasmus of Rotterdam's opinion supporting Copernicus' theory.⁴² Later, in 1539, the astronomer was visited by Georg Joachim Retyk, a young professor of mathematics and astronomy at the University of Wittenberg. Retyk made efforts to publish the work in print in Nuremberg.⁴³

During that time, the scholar's health declined. In December 1542, he suffered a stroke, as a result of which he became paralysed on the right side of his body. Nicolaus Copernicus died in Frombork on 24 May 1543. It is likely that before his death he did not see his work, which had appeared in print only a little earlier, in March 1543.⁴⁴

---

⁴² K. Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Życie i działalność*, p. 52-53.

⁴³ Cf. T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 23-24; J. Małek, op. cit., p. 56.

⁴⁴ T. Borawska, H. Rietz, op. cit., p. 24.

Mateusz Superczyński

„KOPERNIKANA” – CZYLI JAKIE ŚLADY MIKOŁAJA KOPERNIKA MOŻEMY ODNALEŹĆ W ZASOBIE ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Archiwa Państwowe kryją w sobie bogate i liczne zbiory dokumentów, ksiąg, listów i zapisków związanych z życiem i działalnością wielkiego astronoma Mikołaja Kopernika. Mimo że to do archiwów kościelnych i uniwersyteckich oraz do bibliotek trafiały w większości materiały związane z naukowymi osiągnięciami i odkryciami geniusza oraz jego studiami na uczelniach w Krakowie, Bolonii, Padwie i Ferrarze, to przekazy źródłowe ukazujące pochodzenie Kopernika, jego rodzinę, miejsce urodzenia i działalność polityczną oraz kościelną znajdują się w wielu przypadkach właśnie w Archiwach Państwowych. Nasze kroki winniśmy więc skierować do czterech miast: Torunia, Warszawy, Wrocławia i Gdańska, gdzie odnajdziemy najstarsze materiały archiwalne pochodzące z XV–XVI wieku.

Najstarszy pod względem chronologii dokument dotyczący rodziny Kopernika od strony ojca astronoma, który mógłby równocześnie wskazywać na jej pochodzenie, odnaleźć możemy w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Jest to pergaminowy dokument dotyczący dochodów kościoła św. Krzyża we Wrocławiu, którego altarystą był niejaki Stanislaus de Coppirnik¹. Dokument ten wydany w 1384 roku może potwierdzać liczne wskazówki świadczące o śląskim pochodzeniu rodziny Koperników (wieś Koperniki). Stanisława Kopernika jako krewnego rodziny astronoma uznawali choćby niemieccy historycy. Dziś jednak nie mamy całkowitej pewności, co do tych powiązań. Oprócz wsi Koperniki inną poszlaką łączącą rodzinę wielkiego torunianina jest pochodzenie samego nazwiska od niemieckiej nazwy określającej profesję – kupca miedzi (niem. Kupfer), którym był ojciec astronoma Mikołaj, działający początkowo w Krakowie.

Jednak to Toruń nieodłącznie kojarzy się z miejscem urodzenia astronoma, jego rodziną, okresem dzieciństwa i młodości. W aktach miasta Torunia w Archiwum Państwowym w Toruniu znajdują się liczne zapisy, korespondencja i dokumenty związane z najbliższą rodziną astronoma. Większość z nich odnaleźć można w księgach ławniczych Starego Miasta Torunia z lat 1456–1479 oraz 1479–1515². To

¹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej cyt. AP Wrocław), Kolegiata św. Krzyża we Wrocławiu, sygn. 10.

² Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej cyt. AP Toruń), Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IX-3, IX-4.

właśnie przed ławą, będącą jednym z najważniejszych urzędów średniowiecznego miasta, dokonywano wszelkich czynności prawnych, zapisów podziału majątku, sprzedaży lub kupna domów w mieście bądź spłaty długów. Nic więc dziwnego, że w księgach powstałych w toku pracy sądu ławniczego odnajdziemy wpisy informujące nas o rodzinie Mikołaja Kopernika. Do najważniejszych zapisów należy sprawa podziału majątku po Łukaszu Watzenrode z 1464 roku, według którego rodzice astronoma Mikołaj Kopernik starszy i Barbara z domu Watzenrode otrzymali m.in. kamienicę przy ulicy św. Anny (obecnie ulica Kopernika) znaną współcześnie pod nazwą Dom Kopernika³. Z zapisów w tej samej księdze dowiadujemy się, kim był ojciec astronoma. Na jednej ze stron pod rokiem 1465 zapisano skład osobowy sądu ławniczego, w którym wymieniono Mikołaja Kopernika starszego⁴. Kolejna księga ławnicza staromiejska z lat 1479–1515 przypadająca na lata dzieciństwa i młodości przyszłego astronoma zawiera z kolei zapis z 1481 roku dotyczący sprzedaży wspomnianej kamienicy przy ulicy św. Anny kuśnierzowi Grzegorzowi Polakowi za sumę 60 grzywien⁵. Potwierdza to fakt, że przed tym rokiem rodzina Koperników musiała się przenieść do innej kamienicy przy Rynku Staromiejskim, gdzie prawdopodobnie urodził się Mikołaj. Interesujących informacji na temat ojca astronoma dostarczają nam także zapisy z księgi dochodów i wydatków miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej. Można z nich wywnioskować, że brał on aktywny udział w polityce miasta w okresie przemian politycznych i walki z zakonem krzyżackim. Z 11 czerwca 1461 roku pochodzi na przykład zapis pożyczki 18 grzywien w gotówce i 10 grzywien na opłacenie wojsk zaciężnych pod Świeciem⁶. W jeszcze innej nocie z 22 lipca 1461 roku zapisano, że Mikołaj Kopernik starszy wypłacił 4 skojce na opłacenie cieśli pracujących przy budowie przeprawy na Wiśle dla wojsk polskich walczących z zakonem krzyżackim⁷. Można stwierdzić, że „tradycje antykrzyżackie” były kontynuowane w rodzinie Koperników, co uwidoczniło się choćby w czasie obrony zamku w Olsztynie w 1520 roku. W toruńskim archiwum odnaleźć można także zachowaną korespondencję brata astronoma Andrzeja Kopernika w liczbie 5 listów z lat 1510–1512⁸. Prawie wszystkie dotyczą procesu biskupa płockiego Erazma Ciołka w sądzie papieskim w Rzymie, gdzie zresztą dość często przebywał Andrzej Kopernik (w 1500 roku odbył tam podróż wraz ze swoim starszym bratem Mikołajem). Innymi krewnymi Mikołaja Kopernika, którzy pojawiają się w źródłach archiwalnych w Archiwum Państwowym w Toruniu są przedstawiciele rodziny od strony matki, a więc jej brat Łukasz Watzenrode, biskup warmiński w latach 1489–1512 oraz dziadek astronoma także Łukasz Watzenrode, ławnik Starego Miasta Torunia w latach 1432–1462. Zachowała się w tym przypadku także korespondencja prowadzona z radą miasta Torunia w sprawach politycznych (wojna trzynastoletnia) i gospodarczych. Niestety, w toruńskim archiwum nie są

³ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IX-3, s. 113.

⁴ Ibidem, s. 136.

⁵ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IX-4, s. 12.

⁶ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. III-76, k. 131.

⁷ Ibidem s. 135–136v.

⁸ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog I, sygn. 2740, 2741, 2744, 2746, 2778.

przechowywane oryginalne pisma Mikołaja Kopernika. W trakcie kwerendy archiwalnej natrafiono jedynie na dwie kopie. Jedna, to współczesne faksymile listu astronoma do księcia pruskiego Albrechta Hohenzollerna z 21 czerwca 1541 roku dotyczącego choroby Jerzego von Kunheim, starosty tapiewskiego⁹ oraz XVIII-wieczny odpis dokumentu kapituły warmińskiej, w tym kanonika Mikołaja Kopernika, z 7 grudnia 1512 roku dotyczącego sposobu wyboru nowego biskupa warmińskiego¹⁰.

Oryginalne pisma i korespondencję Mikołaja Kopernika z czasów, gdy zasiadał w kapitule warmińskiej można odnaleźć z kolei w Archiwum Państwowym w Gdańsku. Są to dwa listy zredagowane ręką astronoma. Pierwszy z 29 marca 1524 roku dotyczy upoważnienia mieszczanina fromborskiego Bartłomieja przez prałatów, biskupa i kapitułę warmińską do zakupu zboża, soli i innej żywności¹¹. Drugi list napisany 24 czerwca 1524 roku jest podobnej materii, dotyczy upoważnienia dla innego mieszczanina fromborskiego – Franciszka Schneidera¹². Oba pisma uwierzytelnione są pieczęciami papierowo-woskowymi kapituły warmińskiej, której Kopernik był kanclerzem. Interesujący zapis dotyczący kariery Mikołaja Kopernika jako duchownego odnaleźć można w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Jest to odpis listu Zygmunta I z 4 września 1537 roku do kanoników warmińskich w sprawie wyboru biskupa z wymienionym wśród kandydatów na trzecim miejscu doktorem Mikołajem Kopernikiem. Pismo zostało wpisane do księgi Wpisów Metryki Koronnej¹³.

Działalności naukowej astronoma z dziedziny ekonomii dotyczą dwa dokumenty przechowywane w Archiwach Państwowych w Toruniu i Gdańsku. Przede wszystkim na uwagę zasługuje tekst traktatu monetarnego Mikołaja Kopernika w protokołach zjazdów stanów Prus Królewskich w Grudziądzu z roku 1522¹⁴. Podobny, w formie odpisu, znajduje się w zasobie gdańskiego archiwum¹⁵.

Niestety, większość dokumentacji z okresu, kiedy astronom pełnił różne funkcje w kapitule, będąc administratorem jej dóbr i kanclerzem, znajduje się w archiwach kościelnych, przede wszystkim w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku materiałów związanych ze studiami, edukacją i osiągnięciami naukowymi astronoma. Wpisów, wzmianek i źródeł dotyczących tego rozdziału życia Kopernika należy szukać przede wszystkim w archiwach uniwersyteckich oraz w bibliotekach, w tym także zagranicznych, jak Uppsala czy Sztokholm. Mimo tego, większość archiwów wchodzących w skład sieci archiwalnej w Polsce przechowuje mniej lub bardziej liczną dokumentację związaną z Mikołajem Kopernikiem z czasów nowszych, przede wszystkim z XIX i XX wieku, która przedstawia różną formę, treść i pochodzenie. Przeważają materiały związane z pielęgnowaniem pamięci i dziedzictwa Mikołaja Kopernika, pomnikami, monumentami i pamiątkami związanymi z wybitnym astronomem,

⁹ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog I, sygn. 2979a.

¹⁰ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog I, sygn. 2789.

¹¹ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej cyt. AP Gdańsk), Akta miasta Gdańska, 300, D/42, sygn. 300.

¹² AP Gdańsk, Akta miasta Gdańska, 300, D/42, sygn. 304.

¹³ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, Księgi Wpisów, t. 54, f. 211-211v.

¹⁴ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. VII-4, s. 333.

¹⁵ AP Gdańsk, Akta miasta Gdańska, 300 R/D,3, s. 1.

rocznicami, wydarzeniami naukowymi, popularno-naukowymi i okolicznościowymi oraz szeroko pojętymi odniesieniami w sztuce i kulturze.

Pamięć o wybitnym astronomie pielęgnowana i popularyzowana była już od XVIII wieku, o czym mogą świadczyć zbierane przez historyków zapiski, drzewa genealogiczne, notatki i informacje dotyczące Kopernika i jego rodziny. Wśród nich znajdują się zapiski biograficzne o Mikołaju Koperniku z tzw. rękopisów elbląskich z lat 1681–1749 przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku¹⁶. Natomiast w Toruniu w Aktach miasta Torunia odnajdziemy notatki i zapiski sporządzone najprawdopodobniej przez Juliusza Emila Wernickego (1802–1858)¹⁷. Postać genialnego torunianina pojawia się także w sztychach i rycinach. Interesującym przykładem jest sztych, pochodzący zapewne z XVIII wieku ukazujący nietypowy portret astronoma w formie epitafium¹⁸. W XIX wieku prowadzono liczne badania nad życiem, działalnością i osiągnięciami Mikołaja Kopernika, co spowodowało choćby ożywienie poszukiwań miejsca narodzin astronoma w Toruniu. Znane są z tego okresu także ryciny i rysunki ukazujące domniemany dom rodzinny Koperników, gdzie na świat miał przyjść słynny torunianin. Najbardziej znanym widokiem jest staloryt Adama Pilińskiego, przedstawiający wizytę Napoleona Bonaparte w Toruniu w 1812 roku. Cesarza Francuzów ukazano na tle błędnie identyfikowanej kamienicy u zbiegu ulic Kopernika i Piekary. Zachowana w wielu egzemplarzach rycina znajduje się choćby w Zbiorze Ikonograficznym Jana Augustyna w Archiwum Narodowym w Krakowie¹⁹. W skład tej kolekcji wchodzi także wiele innych rycin, głównie pochodzących z XIX wieku, zebranych przeważnie z czasopism takich jak „Kłosy”, „Wieniec” czy „Tygodnik Ilustrowany”, na łamach których publikowano prace znakomitych rytowników z tego okresu. Ale pamięć o Mikołaju Koperniku i jego obecność w świadomości narodowej czy lokalnej to nie tylko zapiski kronikarskie, historyczne i ryciny. Jego postać przejawia się także w lokalnych podaniach, przekazach, niekoniecznie zgodnych z prawdą historyczną. Przykładem takiego funkcjonowania lokalnej pamięci o genialnym astronomie może być interesująca wzmianka w opisie miasta Płocka, przygotowanym na potrzeby wydawnictwa „Kalendarzyk Polityczny”, o przywileju króla Jana Olbrachta z 1498 roku na budowę wodociągów w tym mieście. W notatce zapisano, że nad pracami budowlanymi miał rzekomo czuwać Mikołaj Kopernik. Jednakże najbardziej w pamięci narodowej, szczególnie w odniesieniu do pokoleń żyjących w PRL, utkwił obraz Mikołaja Kopernika na banknocie o nominale 1000 złotych.

Postać astronoma starano się uwiecznić przynajmniej już od XVIII wieku w pomnikach i monumentach. W 1766 roku powstało pierwsze popiersie Kopernika autorstwa rzeźbiarza krakowskiego Wojciecha Rojowskiego, które obecnie znajduje się pod XVI-wiecznym epitafium ku czci astronoma w kościele św. Janów w Toruniu. Plany budowy pomnika podejmowano także w czasach Księstwa Warszawskiego.

¹⁶ AP Gdańsk, Rękopisy elbląskie, sygn. 569, s. 1–10.

¹⁷ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Akta luźne, sygn. 9522.

¹⁸ AP Toruń, Sztychy, sygn. 17G.

¹⁹ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej cyt. ANK), Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 152, poz. 3-2.

W Archiwum Państwowym w Kielcach znajdują się pisma i dokumenty w sprawie inicjatywy Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk, które zorganizowało składkę na postawienie pomnika²⁰. Upamiętnienie wybitnego rodaka planowano także po upadku Księstwa Warszawskiego w Królestwie Polskim, przynajmniej od lat 20. XIX wieku, czego dowodem są materiały ze Zbioru Korotyńskich z Archiwum Państwowego w Warszawie. Uwagę przykuwa rycina ukazująca nieznany szerzej projekt monumentu z 1824 roku, który miał stanąć na Krakowskim Przedmieściu²¹. Istniejący do dzisiaj pomnik astronoma znajdujący się w tym miejscu dokumentują liczne fotografie, pocztówki, jak i dokumentacja konserwatorska przechowywana w archiwum warszawskim²². W Toruniu pomnik Kopernika powstał z inicjatywy niemieckiej *Copernicus Verein*, jednakże interesujące materiały dotyczące odsłonięcia monumentu odnaleźć można także w Aktach miasta Torunia. Jest to niewielki zbiór, w skład którego wchodzi druki ulotne z programem uroczystości, tekstami pieśni śpiewanych na tę okazję oraz ryciną przedstawiającą pomnik, który odsłonięto w 1853 roku²³.

Wydarzenia okolicznościowe, przede wszystkim w formie obchodów rocznic urodzin Mikołaja Kopernika zaczęto organizować dopiero w XIX wieku. Pierwszym takim wydarzeniem, które ukazują źródła archiwalne są obchody 400. rocznicy urodzin astronoma. Wśród materiałów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Warszawie wskazać można ponownie okazałe ryciny opublikowane 19 lutego 1873 roku w „Kłosach” oraz wycinki z tej gazety wchodzące w skład Zbioru Korotyńskich. Uwagę zwracają ryciny uwieczniające uroczyste odczyty i nabożeństwa²⁴. Kolejnym wydarzeniem uroczystość obchodzonym w Polsce była 450. rocznica urodzin wybitnego torunianina w 1923 roku. Z tego okresu zachowały się akta Komitetu Obchodów 450-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu, które zawierają program uroczystości, pisma w sprawach organizacyjnych i dokumentację finansową²⁵. W 1943 roku obchodzono z inicjatywy władz niemieckich, także w okupowanej Polsce 400. rocznicę śmierci Kopernika. Z tego okresu pochodzą interesujące afisze i plakaty²⁶. Najlepiej jednak udokumentowana została 500. rocznica urodzin astronoma, którą obchodzono na dużą skalę zarówno w kraju, jak i za granicą w 1973 roku. W organizację tych obchodów włączyły się bardzo aktywnie władze państwowe i organizacje partyjne, czego wyrazem była Uchwała Rady Ministrów z 1967 roku w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Dokument zawiera zalecenia działań naukowych, propagandowych i wydawniczych. Wymieniono w nim także zamierzone działania w zakresie konserwacji obiektów związanych z życiem i działalnością astronoma, utworzenie muzeów, organizację imprez i wydarzeń o charakterze kulturalnym, oświatowym i edukacyjnym. Same

²⁰ Archiwum Państwowe w Kielcach, Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 4146.

²¹ Archiwum Państwowe w Warszawie (dalej cyt. AP Warszawa), Zbiór Korotyńskich, sygn. 21, k. 15.

²² AP Warszawa, Zbiór pocztówek do 1939 r., nr 0569; Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, 3381, poz. 1.

²³ AP Toruń, Akta miasta Torunia, Akta luźne, sygn. 8914, s. 1-2, 7-8.

²⁴ AP Warszawa, Zbiór Korotyńskich, sygn. 21, k. 44-45.

²⁵ AP Toruń, Komitet Obchodów 450-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu, sygn. 8, s. 79-82.

²⁶ AP Warszawa, Zbiór Afiszów, seria. 1.4.3, sygn. 341.

obchody i towarzyszące im działania miały też wymiar propagandowy, zbiegły się bowiem z okresem tzw. dekady Gierka, kiedy PRL przechodził dynamiczną modernizację. Wyrazem tego była choćby budowa miasteczka uniwersyteckiego w Toruniu. Rozmach obchodów tej rocznicy kopernikańskiej widoczny jest także w bogatych zbiorach plakatów, afiszów i ulotek, które można odnaleźć w zasobie Archiwów Państwowych. Szczególnie cenne, barwne i interesujące egzemplarze znajdują się w zasobie Archiwum Państwowego Katowicach Oddziale w Bielsku-Białej²⁷. Szerokie spektrum form artystycznych i plastycznych mają także liczne zaproszenia, blankiety pism oraz ulotki związane z obchodami.

W obchody 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika włączyły się także środowiska naukowe związane choćby z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu czy stowarzyszenia naukowe. Obszerne, liczące kilka jednostek materiały dokumentujące wydarzenia można odnaleźć w aktach Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Znalazły się tam choćby zaproszenia na lokalne odczyty, konferencje naukowe, a nawet korespondencja ze środowiskami polonijnymi w Stanach Zjednoczonych w sprawie publikacji o tematyce kopernikowskiej. Wśród materiałów dokumentujących obchody są także fotografie, które ukazują uroczyste akademie i zebrania²⁸. W ramach obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika organizowano również wydarzenia sportowe, jak choćby VIII Ogólnopolski Spółdzielczy Rajd Motorowy szlakiem Kopernika, z którego zachowała się ulotka w aktach Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu we Wrocławiu²⁹. Innym podobnym przykładem inicjatywy o charakterze sportowym były rajdy rowerowe „Szlakiem Kopernika” organizowane przez ZSMP w Olsztynie. Rajdy te dokumentują wykonane w interesującej szacie plastycznej obszerne kroniki³⁰.

Postać genialnego astronoma utrwalano na przestrzeni dziejów także w sztuce i kulturze wykorzystując niejednokrotnie formy widowisk, spektakli teatralnych oraz kinematografię. Dowodem na te działania są materiały archiwalne w formie plakatów, afiszów, ulotek. W aktach Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urzędu Powiatowego w Malborku zachował się plakat „barwnego filmu historycznego” „Kopernik” w reżyserii Ewy i Czesława Petelskich³¹. Premiera filmu miała miejsce 12 lutego 1973 roku, a wyświetlany był w wielu miastach Polski, czego dowodem są liczne ulotki³². Miejscem realizacji upamiętnienia i uczczenia wielkiego astronoma był także teatr. W Archiwum Narodowym w Krakowie odnaleźć można zbiór interesujących plakatów i afiszy, wśród których niektóre dotyczą widowisk scenicznych i spektakli granych w latach 30. XX wieku. W czerwcu 1936 roku z okazji „Dni Krakowa” zorganizowano widowisko sceniczne pt. „Mikołaj Kopernik”, gdzie w roli głównej wystąpił dr Leopold Pobóg Kielanowski. Jak można

²⁷ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej, Zbiór materiałów ulotnych Archiwum Państwowego w Katowicach Oddziału w Bielsku-Białej, sygn. 1-1948, 1-1998.

²⁸ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, KW PZPR w Bydgoszczy, seria 11.2 (fotografie), sygn. 393.

²⁹ AP Wrocław, Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu we Wrocławiu, seria 2, sygn. 387.

³⁰ Archiwum Państwowe w Olsztynie, Zarząd Wojewódzki ZSMP w Olsztynie z lat 1976-1991, sygn. 412.

³¹ Archiwum Państwowe w Malborku, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Malborku, sygn. 653.

³² AP Wrocław, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej we Wrocławiu, sygn. 11369.

wyczytać z plakatów i zaproszeń, spektakl wystawiono 12 czerwca 1936 roku na dziedzińcu Biblioteki Jagiellońskiej, a 21 czerwca tego samego roku widowisko powtórzone już na dziedzińcu Zamku Wawelskiego³³. Postać Kopernika w sztuce teatralnej pojawiała się także w innych interpretacjach już po wojnie, w latach 50. XX wieku. W sylwestrowy wieczór, 31 grudnia 1952 roku, miała miejsce premiera sztuki „Portrety i Astronomia”, którą wystawiono w Państwowym Teatrze Rapsodycznym w Krakowie³⁴. Wyrazem obecności Mikołaja Kopernika w sztuce, szczególnie w plastyce, malarstwie i rysunku są licznie występujące w zasobie Archiwów Państwowych ryciny, sztychy i portrety astronoma. Wyjątkowo cenne egzemplarze znajdują się w Archiwum Państwowym w Toruniu, począwszy od najstarszego portretu z XVIII wieku, nieznanego autorstwa, kończąc na charakterystycznym ujęciu postaci Kopernika na plakacie z 1923 roku z panoramą Torunia u dołu, przygotowanym z okazji 450. rocznicy urodzin wybitnego torunianina³⁵. Na szczególną uwagę zasługuje zbiór materiałów, przede wszystkim rycin w spuściźnie Ambrożego Grabowskiego z pierwszej połowy XIX wieku przechowywanej w Archiwum Narodowym w Krakowie. Sam Ambroży Grabowski (1782–1868) związany z Krakowem, będąc kolekcjonerem, antykwariuszem, historykiem i archeologiem zbierał wszelkie materiały o wartości historycznej, a więc rękopisy, starodruki, dokumenty, listy, ulotki, blankiety, klepsydry oraz ryciny, wśród których znalazły się dość rzadkie egzemplarze ukazujące postać astronoma Mikołaja Kopernika. Były one ujmowane w tomach (tekach) mających charakter *silva rerum*, opatrzone dopiskami kronikarskimi, komentarzami i notatkami³⁶.

Spoglądając na całość ujętego w niniejszym katalogu zbioru materiałów archiwalnych dotyczących Mikołaja Kopernika należy zauważyć, że przedstawiają one niemal wszystkie formy dokumentacji, jakie można spotkać w zasobie Archiwów Państwowych. W wyniku kwerendy w poszczególnych archiwach uzyskano bardzo liczny i różnorodny zbiór materiałów pochodzących zarówno z okresu staropolskiego, jak i czasów nowszych, na który składają się dokumenty i listy, księgi (w tym pergaminowe) i fascykuły oraz akta luźne w postaci notatek, rękopisów kronikarskich. Z okresu późniejszego, od końca XVIII wieku do czasów najnowszych pochodzą przede wszystkim bogate ryciny i inne materiały ikonograficzne w postaci rysunków, a także druki ulotne, plakaty i afisze, fotografie oraz pocztówki. Obfitość, różnorodność, ale także barwa i interesująca forma wielu obiektów prezentowanych w katalogu wynikają z faktu, że w wielu miastach Polski na przestrzeni lat pielęgnowano pamięć o wybitnym astronomie oraz włączano się w działania rocznicowe, okolicznościowe lub naukowe. Wytworzona przy tej okazji dokumentacja niejednokrotnie trafiała do zasobu Archiwów Państwowych. Dlatego to właśnie materiały związane z upamiętnieniem Kopernika tworzą najliczniejszą, a zarazem najciekawszą wizualnie część archiwaliów.

³³ ANK, Zbiór Afiszy i Plakatów, sygn. 2325, 2570, 2575.

³⁴ ANK, Teatr Rapsodyczny w Krakowie, sygn. 56d.

³⁵ AP Toruń, Sztychy, sygn. 1G, 9G, 14G-17G.

³⁶ ANK, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 46.

Mateusz Superczyński

“COPERNICUS RELATED SOURCES” – OR WHAT TRACES OF NICOLAUS COPERNICUS CAN BE FOUND IN THE STATE ARCHIVES RECORDS

The State Archives conceal rich and numerous collections of documents, books, letters, and records relating to the life and work of the great astronomer Nicolaus Copernicus. Although it was to church and university archives and libraries that most of the material related to the scientific achievements and discoveries of the genius and his studies at the universities of Kraków, Bologna, Padua, and Ferrara was deposited, the source materials revealing Copernicus' origin, family, place of birth and political and ecclesiastical activities are in many cases to be found in State Archives. Our steps should therefore be directed to four cities: Toruń, Warsaw, Wrocław, and Gdańsk, where we will find the oldest archival materials dating from the 15th to the 16th century.

The oldest document in terms of chronology relating to the Copernicus family from the astronomer's father's side, which could also indicate their origin, can be found in the State Archives in Wrocław. It is a parchment document concerning the revenues of the Church of the Holy Cross in Wrocław, where a certain *Stanislaus de Coppirnik* was an altar man.¹ This document, issued in 1384, may confirm numerous clues to the Silesian origin of Copernicus family (from the village of Koperniki). German historians, for example, have recognised Stanislaus Copernicus as a relative of the astronomer's family. Today we are not entirely certain of these connections. Apart from the village of Koperniki, another clue leading to the family of the great Toruń citizen is the origin of the name itself from the German name describing the profession of copper merchant (German: *Kupfer*), who was the astronomer's father, Nicolaus Copernicus, originally active in Kraków.

It is Toruń that is inextricably associated with the astronomer's birthplace, his family, and the period of his childhood and youth. The State Archives in Toruń gathered numerous entries, correspondence, and documents related to the astronomer's immediate family. Most of them can be found in the magistrate books of the

---

¹ The State Archives in Wrocław (further: SA Wrocław), Collegiate Church of the Holy Cross in Wrocław, no. 10.

Old City of Toruń from 1456-1479 and 1479-1515.² It was before the court, which was one of the most important offices of the medieval city, that all legal transactions were made, records of the division of property, the sale or purchase of houses in the city or the payment of debts. It is therefore no surprise that in the records created in the course of the work of the magistrate court, we find entries informing us about the family of Nicolaus Copernicus. Among the most important records is the case regarding the division of the estate of Lucas Watzenrode from 1464, according to which the astronomer's parents, Nicolaus Copernicus Senior and Barbara, née Watzenrode, received, among other things, a tenement house in Św. Anny Street (now Kopernika Street), known today as the Copernicus House.³ From the records in the same book, we find out who the astronomer's father was. One a page in 1465 lists the members of the magistrate court, where Nicolaus Copernicus Senior is mentioned.⁴ The next Old City magistrate book, dating from 1479-1515 and covering the years of the future astronomer's childhood and youth, contains a record from 1481 of the sale of the above-mentioned tenement house in Św. Anny Street to the furrier Grzegorz Polak for 60 Marks.⁵ This is confirmed by the fact that before that year the Copernicus family must have moved to another tenement house at the Old City Square, where Nicolaus was probably to have been born. Interesting information about the astronomer's father is also provided by records from the book of income and expenses of the city of Toruń from the period of the Thirteen Years' War. It can be inferred from them that he took an active part in the city politics during the period of transformation and the fight against the Teutonic Order. From 11 June 1461, for example, there is a note of a loan of 18 Marks in cash and 10 Marks to pay for mercenary army near Świecie.⁶ Yet another note of 22 July 1461 records that Nicolaus Copernicus Senior paid 4 skojece to carpenters building a crossing on the Vistula River for Polish troops fighting the Teutonic Order.⁷ It can be concluded that the 'anti-Teutonic traditions' will continue in the Copernicus family, as evidenced, for example, during the defence of the castle in Olsztyn in 1520. The State Archives in Toruń also holds the surviving correspondence of the astronomer's brother, Andreas Copernicus, in the number of five letters dated 1510-1512.⁸ Almost all of them relate to the trial of Erazm Ciołek, Bishop of Płock, at the papal court in Rome, where, incidentally, Andreas Copernicus stayed quite often (he and his brother Nicolaus made their first trip there as early as 1500). Other relatives of Nicolaus Copernicus who appear in the sources of the State Archives in Toruń are representatives of the family from his mother's side, i.e. her brother

---

² The State Archives in Toruń (further: SA Toruń), City Records of Toruń, Catalogue II, no. IX-3, IX-4.

³ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue II, no. IX-3, p. 113.

⁴ *Ibidem*, p. 136.

⁵ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue II, no. IX-4, p. 12.

⁶ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue II, no. III-76, ch. 131.

⁷ *Ibidem*, ch. 135-136v.

⁸ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue I, no. 2740, 2741, 2744, 2746, 2778.

Lucas Watzenrode, Bishop of Warmia in the years 1489-1512, and the astronomer's grandfather, also Lucas Watzenrode, an alderman of the Old City of Toruń in 1432-1462. Correspondence with the city council of Toruń on political (Thirteen Years' War) and economic matters is also preserved. Unfortunately, the State Archives in Toruń does not hold the original writings of Nicolaus Copernicus. In the course of the archive query, only two fercopies were encountered. One, a contemporary facsimile of a letter from the astronomer to Prince Albrecht Hohenzollern of Prussia, dated 21 June 1541, concerning the illness of George von Kunheim, the Starost of Tapiawa⁹ an 18th century copy of a document from the Warmia Chapter, including the canon Nicolaus Copernicus of 7 December 1512 concerning the procedure for electing a new Bishop of Warmia.¹⁰

Original writings and correspondence of Nicolaus Copernicus from his time as a member of the Warmia Chapter can be found in turn in the State Archives in Gdańsk. These include two letters drafted by the astronomer's hand. The first, dated 29 March 1524, concerns the authorisation given to Bartholomew a burgher from Frombork by the prelates, bishop and the Warmia Chapter to purchase grain, salt and other provisions.¹¹ The second letter, written on 24 June 1524, is of similar subject matter, concerning the authorization of another Frombork burgher, Francis Schneider.¹² Both letters are authenticated with the paper and wax seals of the Warmia Chapter, of which Copernicus was the chancellor. An interesting record of Nicolaus Copernicus' career as a clergyman can be found in the Central Archives of Historical Records in Warsaw. It is a document from Sigismund I of 4 September 1537 to the canons in Warmia regarding the election of a bishop, with Nicolaus Copernicus listed as the third candidate. The document is obliterated, i.e. entered in the Book of Records of the Crown Metrics.¹³

The astronomer's scholarly activities in the field of economics are related to two documents stored in the State Archives in Toruń and Gdańsk. In particular, the text of Nicolaus Copernicus' monetary treatise in the protocols of the convention of the states of Royal Prussia in Grudziądz from 1522 is worthy of attention.¹⁴ A similar one is in the holdings of the Archives in Gdańsk.¹⁵

Most of the documentation from the period when the astronomer held various positions in the Chapter, as the administrator of its estates and chancellor, is to be found in church archives, above all in the Archives of the Archdiocese of Warmia in Olsztyn. The situation is similar with regard to the materials related to the astronomer's studies, education and scientific achievements. Entries, references,

---

⁹ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue I, no. 2979a

¹⁰ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue I, no. 2789.

¹¹ State Archives in Gdańsk (further: SA Gdańsk), City Records of Gdańsk, 300,D/42, no. 300.

¹² SA Gdańsk, City Records of Gdańsk, 300, D/42, no. 304.

¹³ The Central State Archives of Historical Records in Warsaw, Crown Metric, Books of Records, vol. 54, f. 211-211v.

¹⁴ SA Toruń, City Records of Toruń, Catalogue II, no. VII-4, p. 333

¹⁵ SA Gdańsk, City Records of Gdańsk, 300 R/D,3, p. 1.

and sources relating to this stage of Copernicus' life should be sought primarily in university archives and libraries, including those in foreign countries, such as Uppsala and Stockholm. In spite of this, most of the archives forming part of the network of the State Archives in Poland preserve more or less numerous records related to Nicolaus Copernicus from more recent times, above all from the 19th and 20th centuries, which present a variety of form, content and origin. Predominantly there is material related to the preservation of the memory and legacy of Nicolaus Copernicus, monuments, memorials and mementos associated with the eminent astronomer, anniversaries, scientific, popular science and commemorative events, and broad references in art and culture.

The memory of the distinguished astronomer has been nurtured and popularised since the 18th century, which can be evidenced by the records, family trees, notes and information collected by historians concerning Copernicus and his family. These include biographical notes on Nicolaus Copernicus from the so-called Elbląg manuscripts of 1681-1749 preserved in the State Archives in Gdańsk.¹⁶ In the Toruń City records we find notes made most probably by Juliusz Emil Wernicke (1802-1858).¹⁷ The figure of the brilliant Toruń citizen also appears in engravings and prints. An interesting example is an engraving, probably from the 18th century, showing an unusual portrait of the astronomer in the form of an epitaph.¹⁸ In the 19th century, a great deal of research was carried out on the life, work and achievements of Nicolaus Copernicus, which led, for example, to a revival of the search for the astronomer's birthplace in Toruń. Also known from this period are engravings and drawings showing the alleged Copernicus family home, where the famous Toruń citizen was supposed to have been born. The best known view is a steel engraving by Adam Piliński, depicting Napoleon Bonaparte's visit to Toruń in 1812. The French Emperor is shown against the background of a misidentified tenement house at the junction of Kopernika and Piekary Streets. The engraving, preserved in many copies, can be found in the Iconographic Collection of Jan Augustyn in the National Archives in Kraków.¹⁹ The collection also includes many other engravings, mainly from the 19th century, collected mostly from magazines such as "Kłosa," "Wieniec" or „Tygodnik Ilustrowany," which published works by eminent engravers from that period. But the memory of Nicolaus Copernicus and his presence in the national or local consciousness consists not only of chronicle and historical records or engravings. His figure also manifests itself in local legends, accounts, which are not necessarily consistent with historical truth. An example of such functioning of the local memory of the brilliant astronomer may be an interesting reference in the description of the city of Płock prepared for the publication "Kalendarzyk Polityczny," about the privilege granted by the King Jan

---

¹⁶ SA Gdańsk, Elbląg Manuscripts, no. 569, p. 1-10.

¹⁷ SA Toruń, City Records of Toruń, Loose files, no. 9522.

¹⁸ SA Toruń, Prints, no. 17G.

¹⁹ The National Archives in Kraków (further: NAK), Iconographic Collection of Jan Augustyn, no. 152, no. 3-2.

Olbracht in 1498 for the construction of waterworks in the city. The record states that Nicolaus Copernicus was allegedly supervising the construction work. The image of Nicolaus Copernicus on the 1,000 PLN banknote is most vividly rooted in the national memory, especially for generations living in the Polish People's Republic.

Attempts were made to commemorate the astronomer at least as early as in the 18th century in monuments and statues. In 1766, the first bust of Copernicus was created by the sculptor Wojciech Rojowski from Kraków, which is now located under the 16th century epitaph in honour of the astronomer in Toruń Cathedral. Plans to build a monument were also undertaken during the Duchy of Warsaw. The State Archives in Kielce holds letters and documents on the initiative of the Warsaw Society of Friends of Science, which organised a collection for the erection of the monument.²⁰ Commemoration of the distinguished compatriot was also planned after the fall of the Duchy of Warsaw in the Kingdom of Poland, at least from the 1820s, as evidenced by materials from the Korotyński Collection in the State Archives in Warszawa. Attention is drawn to an engraving depicting a largely unknown project for a monument from 1824, which was to be erected in Krakowskie Przedmieście Street.²¹ The astronomer's monument on this site, which still exists today, is documented by numerous photographs, postcards and conservation documentation held in the archives in Warsaw.²² In Toruń, the monument of Copernicus was erected following the initiative of the German *Copernicus Verein*. This is a small collection consisting of pamphlets with the programme of the ceremony, texts of songs sung for the occasion and an engraving depicting the monument, which was unveiled in 1853.²³

Commemorative events, mainly in the form of celebrations of Nicolaus Copernicus' birthday anniversaries, began to be organised only in the 19th century. The first such event documented by archival sources is the celebration of the 400th anniversary of the astronomer's birth. Among the materials kept in the State Archives in Warszawa, one can again point to the magnificent engravings published in "Kłosy" on 19 February 1873, as well as clippings from this newspaper included in the Korotyński Collection. Noteworthy are the engravings recording ceremonial readings and services.²⁴ Another event solemnly celebrated in Poland was the 450th anniversary of the birth of the illustrious Toruń citizen in 1923. The records of the Committee for the Celebration of the 450th Anniversary of the Birth of Nicolaus Copernicus in Toruń, which include the programme of the ceremony, letters regarding organisational matters and financial documentation,

---

²⁰ The State Archives in Kielce, Governorate in Radom, no. 4146.

²¹ The State Archives in Warszawa (further: SA Warszawa), Korotyński Collection, no. 21, ch. 15.

²² SA Warszawa, Postcard collection to 1939, no. 0569; Provincial Office of Monuments Protection in Warsaw, 3381, no. 1.

²³ SA Toruń, City Records of Toruń, Loose files, no. 8914, p. 1-2, 7-8.

²⁴ SA Warszawa, Korotyński Collection, no. 21, ch. 44-45.

have been preserved from this period.²⁵ In 1943, the 400th anniversary of Copernicus' death was celebrated on the initiative of the German authorities, also in the occupied Poland. Interesting posters and bills come from that period.²⁶ The best documented was the 500th anniversary of the astronomer's birth, which was celebrated extensively, both in the country and abroad in 1973. State authorities and party organisations were very actively involved in holding these festivities, as reflected in the Resolution of the Council of Ministers of 1967 on the celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth. The document contained recommendations for scientific, propaganda and publishing activities. It also listed intended activities concerning the conservation of objects related to the astronomer's life and work, founding of museums, and organisation of cultural, educational and other events. The celebrations themselves and the accompanying activities also had a propaganda dimension, as they coincided with the period of the so-called Gierek decade, when the Polish People's Republic was undergoing dynamic modernisation. An expression of this was, for example, the construction of the university campus in Toruń. The momentum behind the celebration of this anniversary can also be seen in the rich collections of posters, bills and leaflets that can be found in the holdings of the State Archives. Particularly valuable, vivid and interesting copies can be found in the holdings of the State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała.²⁷ Numerous invitations, letterheads and leaflets related to the celebrations have also been produced in a wide range of artistic and visual forms.

Scientific circles associated with Nicolaus Copernicus University in Toruń, for example, or scientific associations, have also become involved in the celebrations of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth. Extensive materials including several units and documenting the events can be found in the files of the Scientific Society in Toruń. They include, for example, invitations to local lectures, scientific conferences and even correspondence with Polish communities in the United States of America concerning publications on subjects related to Copernicus. The materials documenting the celebrations also include photographs showing ceremonial academies and meetings.²⁸ As part of the celebrations of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth, sporting events were also organised, such as the 8th All-Polish Cooperative Motor Rally on Copernicus Route, from which a leaflet has survived in the files of the Provincial Committee of the Front for the Unity of the Nation in Wrocław.²⁹ Another similar example of a sports initiative were the Copernicus Route bicycle rallies organised by the Polish Socialist Youth

---

²⁵ SA Toruń, Committee for the Celebration of the 450th Anniversary of the Birth of Nicolaus Copernicus in Toruń, no. 8, p. 79–82.

²⁶ SA Warszawa, Bill Collection, series. 1.4.3, no. 341.

²⁷ The State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała, Collection of leaflet materials of the State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała, no. 1-1948, 1-1998.

²⁸ The State Archives in Bydgoszcz, KW PZPR w Bydgoszczy, series 11.2 (photos), no. 393.

²⁹ SA Wrocław, Provincial Committee of the Front for the Unity of the Nation in Wrocław, series 2, no. 387.

Union (ZSMP) in Olsztyn. These rallies are documented by extensive chronicles made in an interesting way.³⁰

Over the course of history, the figure of the brilliant astronomer has also been immortalised in art and culture, often in the form of spectacles, theatre performances and even cinema. Evidence of these activities can be found in the archives in the form of posters, bills and leaflets. In the files of the Presidium of the District National Council and the District Office in Malbork, there is a poster of a colourful historical film “Copernicus” directed by Ewa and Czesław Petelski.³¹ The film had its premiere on 12 February 1973 and was screened in many cities in Poland, as evidenced by numerous leaflets.³² The theatre was also a place for commemorating and celebrating the great astronomer. The National Archives in Kraków also hold a collection of interesting posters, some of which relate to stage shows and spectacles performed in the 1930s. In June 1936, on the occasion of the “Days of Kraków,” a stage show entitled Nicolaus Copernicus was organised, starring Ph.D. Leopold Pobóg Kielanowski in the main role. As you can read from the posters and invitations, the performance was staged on 12 June 1936 in the courtyard of the Jagiellonian Library, and on 21 June of the same year, the show was replayed in the courtyard of Wawel Castle.³³ The figure of Copernicus in the play also appeared in other interpretations after the war, in the 1950s. On 31 December 1952, the play “Portraits and Astronomy” premiered at the State Rhapsodic Theatre in Kraków.³⁴ Numerous engravings, prints and portraits of Copernicus are an expression of his presence in art, particularly in visual arts, painting and drawing. Exceptionally valuable specimens are held in the State Archives in Toruń, from the oldest one of unknown authorship, dating from the 18th century, to a characteristic depiction of Copernicus in a drawing from 1923 with a panorama of Toruń at the bottom, prepared on the occasion of the 450th birthday of the distinguished Toruń citizen.³⁵ Particularly noteworthy is the collection of materials, above all engravings, in the legacy of Ambroży Grabowski from the first half of the 19th century held in the National Archives in Kraków. Ambroży Grabowski (1782-1868) himself connected with Kraków and, as a collector, antiquarian, historian and archaeologist, collected all materials of historical value, such as manuscripts, old prints, documents, letters, leaflets, blanks, obituaries, and engravings, including quite rare copies portraying the astronomer Nicolaus Copernicus. They were included in volumes (folders) having the character of *silva rerum* and bearing chronicle annotations, comments and notes.³⁶

---

³⁰ The State Archives in Olsztyn, Provincial Executive of the Polish Socialist Youth Union in Olsztyn from 1976-1991, no. 412.

³¹ The State Archives in Malbork, The Presidium of the District National Council and the District Office in Malbork, no. 653, p. 15.

³² SA Wrocław, The Provincial Committee of the Polish United Workers’ Party in Wrocław, no. 11369.

³³ NAK, Bill and Poster Collection, no. 2325, 2570, 2575.

³⁴ NAK, Rhapsodic Theatre in Kraków, no. 56d.

³⁵ SAT, Prints, no. 1G, 9G, 14G-17G.

³⁶ NAK, Ambrożego Grabowski Collection, no. 46.

Looking at the entire collection of archival materials on Nicolaus Copernicus included in this catalogue, it should be noted that they represent almost all forms of documentation that can be found in the holdings of State Archives. The search in individual archives yielded a very large and varied collection of materials dating from both the Old Polish period and more recent times, comprising documents and letters, books (including parchment) and fascicles, as well as loose documents in the form of notes or chronicle manuscripts. From the later period, since the end of the 18th century to the present, there are mainly rich engravings and other iconographic material in the form of drawings, as well as leaflet prints, posters and bills, photographs and postcards. The abundance, diversity, as well as the colour and interesting form of many of the objects presented in the catalogue is due to the fact that over the years many Polish cities have nurtured the memory of the distinguished astronomer and joined in anniversary, commemorative or scientific activities. The documentation produced on this occasion often found its way into the resources of State Archives. Therefore, it is the materials related to the commemoration of Copernicus.

KATALOG WYSTAWY
EXHIBITION CATALOGUE

Schemat not katalogowych:

Nazwa dokumentu lub rejestru

- Twórca, miejsce i data powstania
- Materiał, technika
- Wymiary w milimetrach
- Miejsce przechowywania i sygnatura
- Pieczęcie, załączniki, inskrypcje

Kontekst

Layout of catalogue notes:

Name of document or register

- Creator, place and date of creation
- Material, technique
- Dimensions in millimetres
- Place of storage and signature
- Stamps, appendices, inscriptions

Context

I

ŚLADY KOPERNIKA W ARCHIWACH
PAŃSTWOWYCH

TRACES OF COPERNICUS IN THE
STATE ARCHIVES

◀ 1

Mikołaj Windeler, dziekan i wymienieni kanonicy kościoła św. Krzyża we Wrocławiu stwierdzają, że Stanisław z Koperników („Coppirnik”), altarysta wrocławski, przeznaczył 3 grzywny z podanych dochodów na rzecz tegoż kościoła.

- Wrocław, 4 V 1384
- dokument pergaminowy, rękopis
- 342 x 303 + 47 mm
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Kolegiata św. Krzyża we Wrocławiu, sygn. 10
- pieczęć woskowa kapituły wrocławskiej zawieszona na pasku pergaminowym

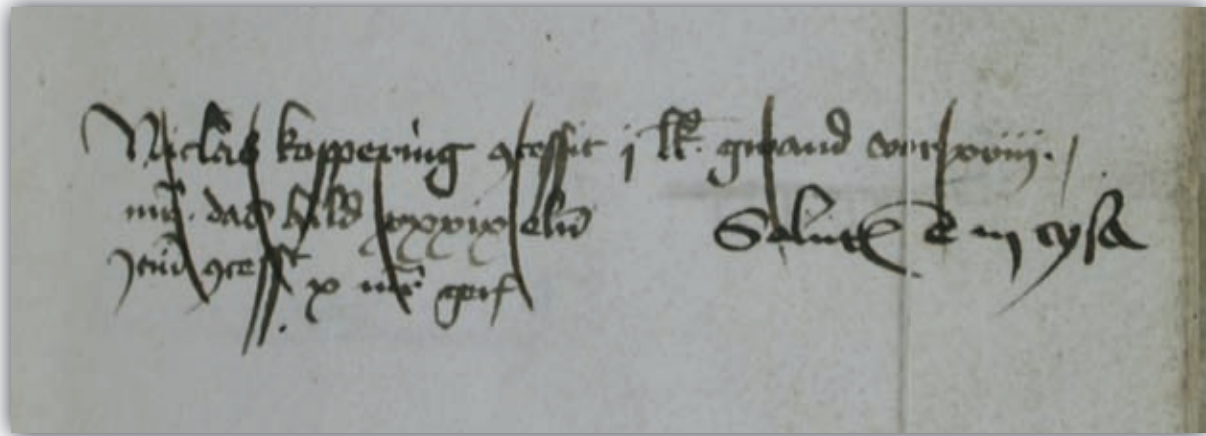
W literaturze nazwisko toruńskiego astronoma wywodzący ze śląskiej wsi Koperniki. Obecnie przyjmuje się jednak, że pochodzi ono od nazwy zawodu „Kopfersmed”, określającej rzemieślnika parającego się wydobywaniem i obróbką miedzi.

Nicolaus Windeler, the dean, and the listed canons of the Holy Cross church in Wrocław state that Stanislaus of “Coppirnik,” an altar server in Wrocław, donated 3 Marks from the stated income to the same church.

- Wrocław, 4 May 1384
- parchment document, manuscript
- 342 x 303 + 47 mm
- The State Archives in Wrocław, The Holy Cross Collegiate Church in Wrocław, no. 10
- wax seal of the Wrocław Chapter suspended on a parchment strip

In the literature, the surname of the Toruń astronomer was derived from a Silesian village of Koperniki. At present, however, it is assumed that the surname originates from the occupational name “Kopfersmed,” denoting a craftsman involved in the mining and processing of copper.

2 ▲

Zapis w księdze dochodów i wydatków miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej, według którego Mikołaj Kopernik, ojciec astronoma, pożyczył radzie miasta Torunia sukno o wartości 18 grzywien oraz kwotę 10 grzywien na opłacenie wojsk zaciężnych pod Świeciem.

- Toruń, 11 VI 1461
- księga papierowa, rękopis
- 110 x 330 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, III-76, k. 131

Mikołaj Kopernik starszy w trakcie wojny trzynastoletniej aktywnie włączył się w działania miast pruskich mające na celu pokonanie sił krzyżackich. W tym okresie Toruń dość dużym wysiłkiem militarnym wsparł wojska królewskie w oblężeniu Świecia, które w październiku 1461 roku trafiło w ręce torunian.

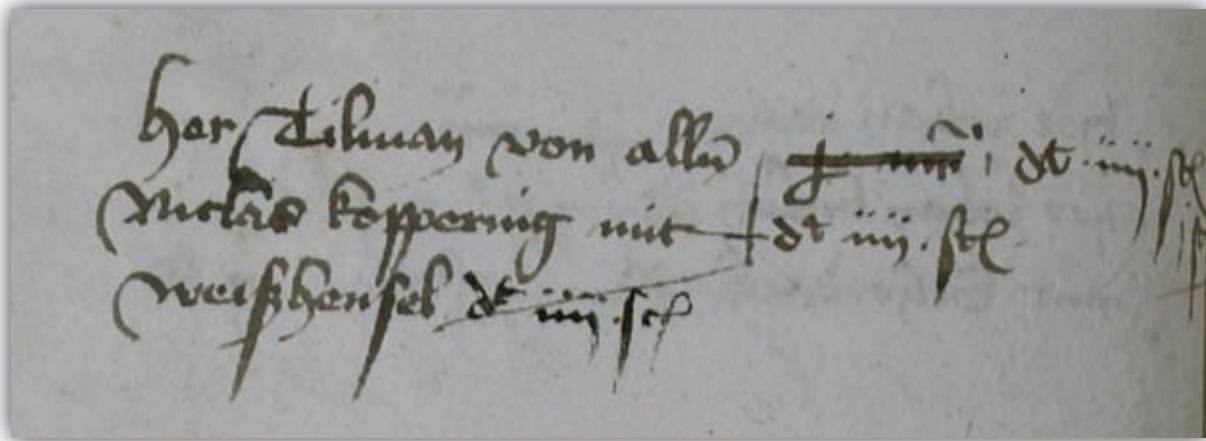

An entry in the book of income and expenditure of the City of Toruń from the period of the Thirteen Years' War, according to which Nicolaus Copernicus, the astronomer's father, lent to the city council of Toruń cloth worth 18 Marks and the sum of 10 Marks for the payment of the army of mercenaries at Świecie.

- Toruń, 11 June 1461
- paper book, manuscript
- 110 x 330 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, III-76, ch. 131

During the Thirteen Years' War, Nicolaus Copernicus Senior actively joined the efforts of Prussian cities to defeat the Teutonic Order. During that period, Toruń supported the royal army in the siege of Świecie with quite a large military effort, so in October 1461 the city was taken by the citizens of Toruń.

3 ▲

Zapis w księdze dochodów i wydatków miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej, według którego Mikołaj Kopernik, ojciec astronoma, na podstawie uchwały rady Miasta Torunia wpłacił 4 skojece na opłacenie cieśli pracujących przy budowie drewnianego mostu na Wiśle dla przemarszu wojsk polskich walczących z zakonem krzyżackim.

- Toruń, 22 VII 1461
- księga papierowa, rękopis
- 110 x 330 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, III-76, k. 136v

Innym przykładem zaangażowania Mikołaja Kopernika starszego w wojnę trzynastoletnią była wpłata sumy na budowę mostu na Wiśle dla wojsk króla Kazimierza Jagiellończyka.

An entry in the book of income and expenditure of the City of Toruń from the period of the Thirteen Years' War, according to which Nicolaus Copernicus Senior, the astronomer's father, on the basis of a resolution of the City Council of Toruń paid 4 skojece to finance carpenters working on the construction of a wooden bridge over the Vistula for the Polish troops fighting the Teutonic Order.

- Toruń, 22 July 1461
- paper book, manuscript
- 110 x 330 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, III-76, ch. 136v

Another example of Nicolaus Copernicus Senior's involvement in the Thirteen Years' War was the monetary contribution for the construction of a bridge over the Vistula River for the troops of King Casimir Jagiellon.

78

Doc A 3. Tomu 1 Pam. Krak. x v. 1830.

Nikolaj Kopernik
Cywie Mikotaja Kopernika Astronc. Pol.

Chocasi umyślniwec. w Bibli-
tece Akademi. Krakowskiej

w Litografii P. Wyszawskiego
w Krakowie. 1850. vol.

◀ 4

Mikołaj Kopernik, ojciec astronoma.

- Kraków, 1830
- papier, litografia
- 135 x 213 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 46 s. 67, ryc. 78

Litografię według obrazu znajdującego się w zbiorach dawnej Biblioteki Akademii Krakowskiej sporządził P. Wyszowski. Przedstawia ona postać mężczyzny w pozycji klęczącej.

Litografia pochodzi ze zbioru Ambrożego Grabowskiego, księgarza, kolekcjonera, antykwariusza, historyka, miłośnika Krakowa.

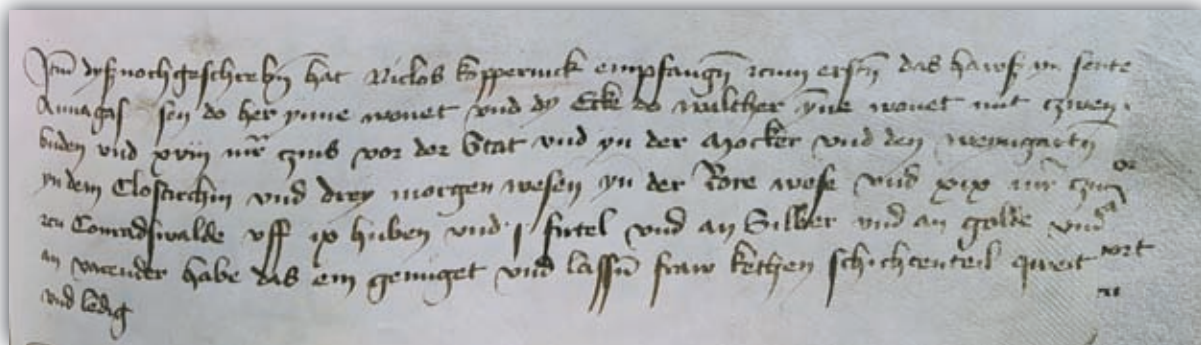

Nicolaus Copernicus Senior, the astronomer's father.

- Kraków, 1830
- paper, lithograph
- 135 x 213 mm
- The National Archives in Kraków, The Ambroży Grabowski Collection, no. 46 p. 67, fig. 78

The lithograph is based on a painting in the collection of the former Kraków Academy Library, made by P. Wyszowski. It represents the figure of a kneeling man.

The lithograph comes from the Collection of Ambroży Grabowski, a bookseller, collector, antiquarian, historian, and Kraków aficionado.

5 ▲

Wpis w księdze ławniczej Starego Miasta Torunia dotyczący podziału majątku po Łukaszu Watzenrode, dziadku astronoma ze strony matki.

- Toruń, 1464
- księga pergaminowa, rękopis
- 255 x 350 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IX-3, s. 113

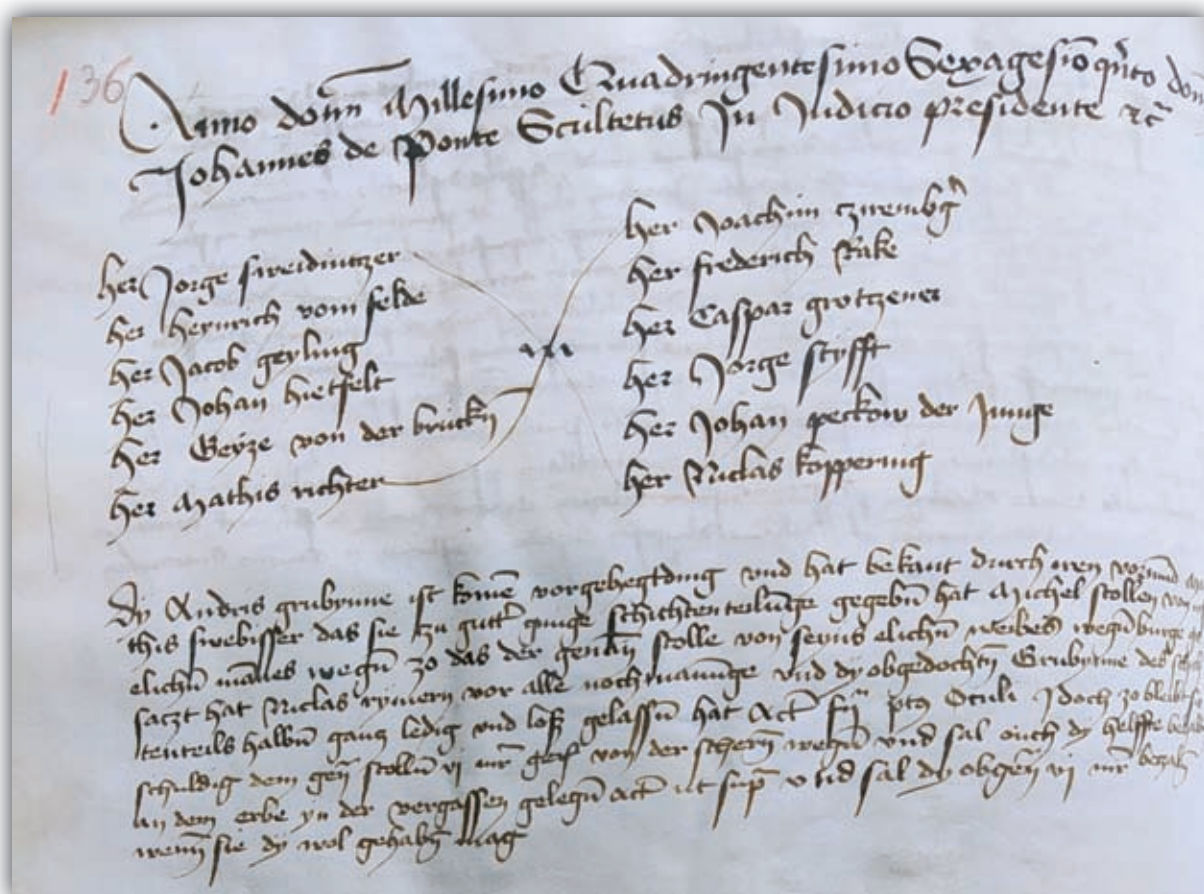
W wyniku podziału majątku po Łukaszu Watzenrode rodzice astronoma, Mikołaj Kopernik wraz z żoną Barbarą, uzyskali kamienicę mieszczącą się przy ulicy św. Anny (dziś ulica Kopernika 17) oraz 18 grzywien czynszu ze wsi Mokre oraz winnicę w Kaszczorku. Wskazana w nocie kamienica dawniej była uznawana przez badaczy jako przypuszczalne miejsce narodzin astronoma.

An entry in the Old City of Toruń magistrate book concerning the distribution of the estate of Lucas Watzenrode, the astronomer's grandfather on his mother's side.

- Toruń, 1464
- parchment book, manuscript
- 255 x 350 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, no. IX-3, p. 113

As a result of the division of the estate from Lukas Watzenrode the astronomer's parents, Nicolaus Copernicus Senior and his wife Barbara, obtained a tenement house located in Św. Anny Street (now 17 Kopernika Street), as well as 18 Marks of rent from the village of Mokre and a vineyard in Kaszczorek. Formerly, the tenement indicated in the note was considered by researchers as the astronomer's presumed birthplace.

6 ▲

Zapis rozpoczynający rok 1465 w księdze ławniczej Starego Miasta Torunia z lat 1456–1478.

- Toruń, 1465
- księga pergaminowa, rękopis
- 255 x 350 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IX-3, s. 136

W zapisie w księdze ławniczej Starego Miasta Torunia z wymienionym składem osobowym toruńskiej ławy miejskiej odnotowano Mikołaja Kopernika starszego jako ławnika. Ojciec astronoma był toruńskim ławnikiem od 1465 aż do śmierci w 1483 roku.

An entry beginning the year 1465 in the magistrate book of the Old City of Toruń from 1456–1478.

- Toruń, 1465
- parchment book, manuscript
- 255 x 350 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, no. IX-3, p. 136

An entry in the magistrate book of the Old City of Toruń with the listed members of the Toruń magistracy recorded Nicolaus Copernicus Senior as an alderman. The astronomer's father was an alderman in Toruń from 1465 until his death in 1483.

Item wir her der Ertzherzogen von Ardenne ...
 Item wir her der Ertzherzogen von Ardenne ...
 Item wir her der Ertzherzogen von Ardenne ...
 Item wir her der Ertzherzogen von Ardenne ...
 Item wir her der Ertzherzogen von Ardenne ...

Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...
 Item Die Ertzherzogen ...

◀ 7

Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej. Wpis dotyczący spadku po Łukaszu i Katarzynie Watzenrode.

- Toruń, 18 XII 1477
- księga papierowa, rękopis
- 220 x 320 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IV-4, k. 80v

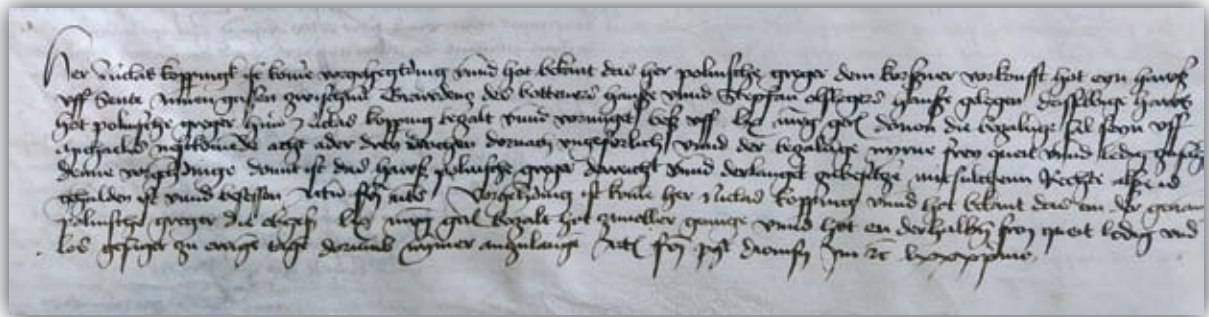
W wyniku rozliczenia z radą miasta Torunia długu z tytułu spadku po Łukaszu i Katarzynie Watzenrode, dziadkach Mikołaja Kopernika, ojciec astronoma otrzymał 324 grzywny.

The book of debts of the city of Toruń from the period of the Thirteen Years' War. Entry concerning the inheritance of Lucas and Katharina Watzenrode.

- Toruń, 18 December 1477
- parchment book, manuscript
- 220 x 320 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, no. IV-4, ch. 80v

As a result of the settlement with the City Council of Toruń regarding the debt from the inheritance of Lucas and Katharina Watzenrode, the grandparents of Nicolaus Copernicus, the astronomer's father received 324 Marks.

8 ▲

Wpis w księdze ławniczej Starego Miasta Torunia z 1481 roku dotyczący sprzedaży domu przy ulicy św. Anny.

- Toruń, 1481
- księga pergaminowa, rękopis
- 320 x 405 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. IX-4, s. 12

W 1481 roku Mikołaja Kopernika, ojciec astronoma, sprzedał kuśnierzowi Grzegorzowi Polakowi za 60 grzywien kamienicę przy ulicy św. Anny (dziś Kopernika 17) nabytą wcześniej w spadku po teściu Łukaszu Watzenrode.

An entry in the magistrate book of the Old City of Toruń from 1481 concerning the sale of the house on Św. Anny Street.

- Toruń, 1481
- parchment book, manuscript
- 320 x 405 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, no. IX-4, p. 12

In 1481, Nicolaus Copernicus Senior, the astronomer's father, sold to a furrier, Grzegorz Polak, a tenement house on Św. Anny Street (now 17 Kopernika Street) acquired earlier as the inheritance from his father-in-law Lucas Watzenrode for 60 Marks.

9 ▲

Dom uznawany niegdyś za miejsce urodzin Kopernika w Toruniu, odwiedzany przez Napoleona.

- [Paryż], XIX wiek
- papier, litografia
- 283 x 189 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 153

Widok domu, w którym rzekomo miał przyjść na świat Kopernik, zwiedzanego przez Napoleona. Fakt ten miał miejsce w 1812 roku, kiedy to francuski cesarz przebywał kilka dni w Toruniu.

Sportretowany przez Teofila Mielcarzewicza (1807-1879), pochodzący z kolekcji Leonarda Chodźko. Litografia autorstwa Adama Pilińskiego (1810-1887). Reprodukowana w „La jeunesse de Copernik. Nouvelle du XVe siècle”.

The house former believed to be the birthplace of Copernicus in Toruń, visited by Napoleon.

- [Paris], 19th century
- paper, lithograph
- 283 x 189 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 153

View of the house where Copernicus was allegedly born visited by Napoleon. This fact took place in 1812, when the French Emperor stayed for several days in Toruń.

Portrayed by Teofil Mielcarzewicz (1807-1879), from the Leonard Chodźko Collection. Lithograph by Adam Piliński (1810-1887). Reproduced in “La jeunesse de Copernik. Nouvelle du XVe siècle.”

◀ 10

Rynek Staromiejski w Toruniu od strony wschodniej. Fragment Ratusza, Kamienica Pod Gwiazdą oraz Kamienica Pod Lwem.

- Atelier Jacobiego, Toruń, XIX wiek
- fotografia pozytywowa podklejona na kartonie
- fotografia: 162 x 215 mm, karton: 220 x 300 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Fotografie, fotokopie, klisze, sygn. 86A

Kamienica nazywana w średniowieczu „Domem Glazurowym”, a od XVII wieku, po przebudowie w stylu manierystycznym, Kamienicą Pod Lwem, najprawdopodobniej była miejscem urodzenia Mikołaja Kopernika.

Od końca XIV stulecia nieruchomość w połowie należała do rodziny Watzenrode, zaś w 1468 roku połowę domu nabył Mikołaj Kopernik starszy. Po jego śmierci kamienica była własnością owdowiałej Barbary Kopernik i jej dzieci, później zaś Bartłomieja Gertnera, męża Katarzyny, siostry astronoma.

The Old Town Square in Toruń from the east side. A fragment of the Town Hall, the House Under the Star and the House Under the Lion.

- Jacobi Studio, Toruń, 19th century
- photographic positive glued on cardboard
- photograph: 162 x 215 mm, cardboard: 220 x 300 mm
- The State Archives in Toruń, Photographs, photocopies, plates, no. 86A

The tenement house known in the Middle Ages as the “Glazed House,” and from the 17th century, after its reconstruction in the Mannerist style – the House Under the Lion most likely was the birthplace of Nicolaus Copernicus.

Since the end of the 14th century, the property was half owned by the Watzenrode family, while in 1468 half of the house was acquired by Nicolaus Copernicus Senior. After his death, the tenement house was owned by the widowed Barbara Copernicus and her children, and later by Bartholomeus Gertner, husband of Katharina, the astronomer’s sister.

◀ 11

Notatki historyczne i drzewo genealogiczne przodków Mikołaja Kopernika sporządzone przez Juliusza Emila Wernickego.

- Toruń, XIX wiek
- akta luźne, papier, rękopis
- 175 x 230 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, akta luźne, sygn. 9522, s. 76

Juliusz Emil Wernicke jako historyk zajmujący się dziejami Torunia zasłynął choćby z wydania opisu topograficzno-historycznego miasta, który przez dziesięciolecia był podstawową pozycją z zakresu historii Torunia. Badacz zbierał także informacje, zapiski, notatki dotyczące życia Mikołaja Kopernika.

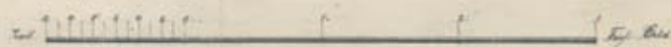
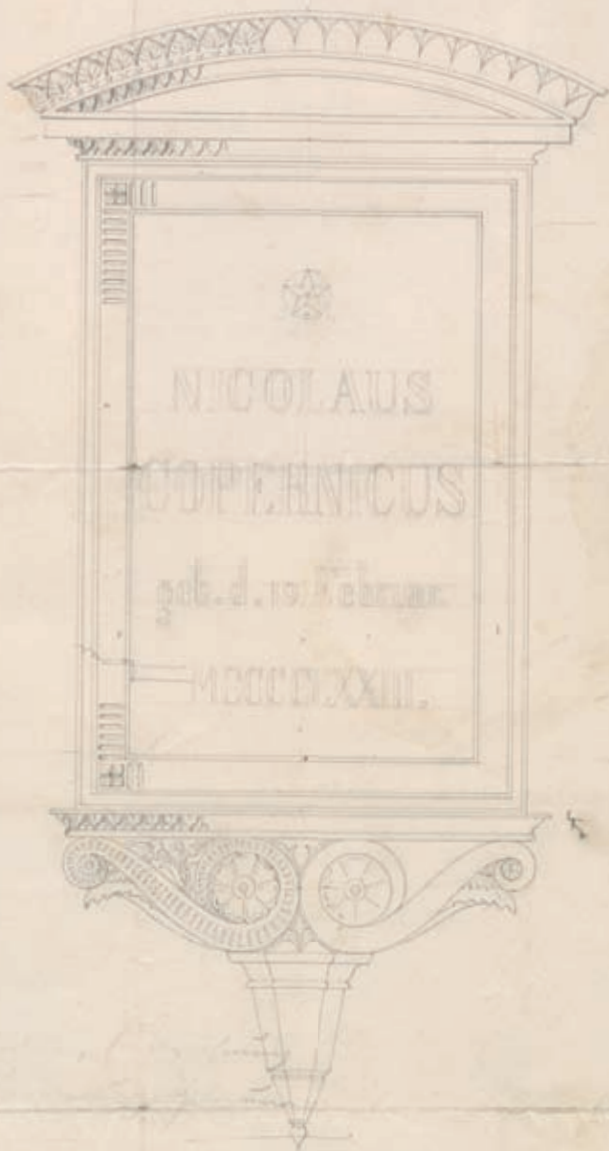

Historical notes and family tree of Nicolaus Copernicus' ancestors compiled by Julius Emil Wernicke.

- Toruń, 19th century
- loose files, paper, manuscript
- 175 x 230 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Loose files, no. 9522, p. 76

Juliusz Emil Wernicke, as a historian working on the history of Toruń, became famous, for example, for publishing a topographical and historical description of the city, which for decades was the fundamental publication on the history of Toruń. The researcher also collected information, records, notes on the life of Nicolaus Copernicus.

82^a

◀ 12

Projekt tablicy pamiątkowej zawieszanej w 1873 roku na domniemanym domu rodzinnym Kopernika na rogu ulic św. Anny i Piekary.

- Toruń, 1873
- papier, rysunek tuszem
- 164 x 385 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Kopernikowskie Towarzystwo Nauki i Sztuki, sygn. 145, k. 82a

Przez cały wiek XIX żywa była wśród torunian tradycja miejsca narodzin Mikołaja Kopernika, które identyfikowano z narożną kamienicą na rogu ulic św. Anny i Piekary. W 1873 roku z inicjatywy *Copernicus Verein* zawieszono tam tablicę pamiątkową. Według projektu tablica miała opierać się na konsolcie, a zwieńczać miał ją półokrągły naczółek. Napis na tablicy brzmiał: Nicolaus Copernicus geb. D. 19 Februar. MDCCC-LXXIII.

Design of the commemorative plaque hung in 1873 on Copernicus' alleged family house on the corner of Św. Anny and Piekary Streets.

- Toruń, 1873
- paper, ink drawing
- 164 x 385 mm
- The State Archives in Toruń, The Copernican Society of Arts and Sciences, no. 145, ch. 82a

Throughout the 19th century, the tradition of the birthplace of Nicolaus Copernicus was alive among the citizens of Toruń, and it was identified with the house on the corner of Św. Anny and Piekary Streets. In 1873, following the initiative of the *Copernicus Verein*, a commemorative plaque was hung there. According to the design, the plaque was supposed to rest on a console, and it was topped with a semicircular pediment. The inscription on the plaque read: Nicolaus Copernicus geb. D. 19 Februar. MDCCCLXXIII.

◀ 13

Dom Kopernika w Toruniu.

- Janina Gardzielewska, Toruń, 1973
- fotografia pozytywowa
- 200 x 280 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Archiwum fotograficzne Janiny Gardzielewskiej, b.s.

Fotografia ukazuje fasadę kamienicy przy ulicy Kopernika (dawniej świętej Anny). Obecnie mieści się tam Dom Mikołaja Kopernika, jeden z oddziałów Muzeum Okręgowego w Toruniu.

The Nicolaus Copernicus' House in Toruń.

- Toruń, 1973
- Janina Gardzielewska, photographic positive
- 200 x 280 mm
- The State Archives in Toruń, Photography Archives of Janina Gardzielewska, n.s.

The photograph shows the facade of the tenement house on Kopernika Street (formerly Św. Anny Street). It now accommodates the Nicolaus Copernicus' House, one of the branches of the District Museum in Toruń.

Etiam et libertatem Spectabilem vix qd zavis ad d vno mag
 redery hns quido qua correctus demubita rursu fluit ut
 hram un vny zavit et rursu vte delationis. Nam etiam
 rursu tribulatione meo moro hny amich meo accessit de
 rny obitu vffades afflor ut vitan demapo durre teder
 Verum rny in hmanis nichil sit ferum nichil stibit equo mo
 humana ferenda sunt Causa vram p virely ego spero pua
 ppedire vob reportaturus sum qdunc apud acta sum et pri
 vta vna vram hns missus du vmsentz que plurimum
 vnti supragantur Mittas quise originale printu rny mch.
 copia vny ex Roma missa. Nisi her vna rursu effit et
 inopinata moro hny vny vram. vntermissit patrem vipe
 tyffly rny pntu later hna Coger qui vna opny in har
 vna et vndit Si her in vnti has p vms ferias sin vram
 vna dender Relingua pms p hnt in defendenda dno
 Mathus lambuch olim Thepms in Castro marmorely et
 vntis alio quily et vntem qd apud vna est pms vntem
 et vna pms vntem vntem et vntem dno pms vntem
 et vntem pms vntem vntem pms vntem pms et hna
 Coger vntem vntem et Roma rny May

Ludovicus Coppenhagen

◀ 14

Andrzej Kopernik, brat astronoma, w związku ze śmiercią swojego wuja Łukasza Watzenrodego, biskupa warmińskiego, prosi radę miasta Torunia o przysłanie mu do Rzymu oryginału pewnego przywileju.

- Rzym, 14 V 1512
- list papierowy, rękopis
- 215 x 290 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog I, sygn. 2778

Andrzej, młodszy brat Mikołaja Kopernika, już w 1500 roku przebywał w Rzymie. Podróżując tam w latach 1500–1512 zabiegał o rozstrzygnięcie procesu biskupa Erazma Ciołka. W czasie jednej z podróży do Wiecznego Miasta Andrzejowi towarzyszył brat Mikołaj, który odbywał w tym czasie studia na Półwyspie Apenińskim.

Andreas Copernicus, the astronomer's brother, in connection with the death of his uncle Luke Watzenrode, bishop of Warmia, asks the city council of Toruń to send him the original of a certain privilege to Rome.

- Rome, 14 May 1512
- paper letter, manuscript
- 215 x 290 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue I, no. 2778

Andreas, Nicolaus Copernicus' younger brother, was in Rome as early as 1500. Travelling there in 1500–1512, he sought the settlement of the trial of the Bishop Erasmus Ciołek. During one of his trips to the Eternal City, Andreas was accompanied by his brother Nicolaus, who was studying on the Apennine Peninsula at the time.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos Andreas de Claye Custos,
 Georgius de Delaw Cantor, Joannes Scultor, Augustianus, Balthasar
 Diestler, Nicolaus Eppermann, Henricus Degenloubrecht, Joannes Cra-
 pit, et Cydonianus Gys, Canonici Ecclesie Warwicensis ad presens apud
 ponsam Cordiam residentes. Capitulum ipsius Ecclesie representantes, si-
 gnificamus tenore presentium, Universis et singulis, ad quos presens littera
 pervenerint. Quod cum nos, vel qui tunc ex nobis, Carsten deus
 Ecclesie representabamus, prefatos Dnos Andream Custodem, et Joannem
 Augustianum ad agendum et tractandum, conciliandum et transigendum
 cum Dno Principi Dno Ludo Sigismundo dei gra Regi Polonie, Magno
 dno Lithuanie, Ruthenie Prussicie, et Curie et Lande Dno nostro gratio-
 sissimo, causas et negotia infrascripta, nos & nos Carsten Sindicos et
 Procuratores elegerimus, et deputaverimus, nosq; potestate ad conventionem
 Regiam Regni Polonie Prussicie, pro festo Scti Martini proximo
 proximo constituta et celebranda, ipsum plane nro mandato iussimus.
 Nosq; Dni Andream Custos, et Joannem Augustianum, tunc in Curia in
 Curia patris, et Dno nro Fabiano Episcopo Warwicensi, cum eodem
 Dno nostro Rege convenimus, concordavimus et consenserimus, in mo-
 dum infrascriptum, scilicet littera desuper tam ipsius Dni Epi, quam
 privati nri, Carsten Digillis innotuit, consensimus, hinc, qui se-
 quitur tenore.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei
 memoriam. Nos Fabianus Dni et Aptus Sedis gra Episcopus Warwicensis,
 significamus tenore presentium Universis presentibus et futuris, presentium
 litterarum notitia habitis, quod cum defuncto olim, bonae memorie
 Henrico in Christo patris, Dno Ludo Episcopo Warwicensi, eiusq; Ecclesie nostrae
 Archidiaconi et Canonici ad electionem nri Epi et Regis processissent,
 fuissetq; orta aliquantula controversia super eadem electione, quae
 videbatur facta non observato tenore cuiusdam articuli inter alios Dnos
 Principem Dnem Casimirum Regem Polonie, et Ruda priorem Dnem
 Michaelum, Episcopus Warwicensis, et eius Capellanus, pro quantum infrascriptum
 facti, in quo continetur, quod Regali et Canonici Ecclesie Warwicensis, defun-
 cto nro Episcopo personam gratam Regibus Polonie eligere tuncantur.
 Cuiusmodi articuli de eligenda gratia Regibus Polonie, persona
 interpretatio inter Dnos Principem, et Dni Dnem Sigismundum, Dni gra

Kapituła biskupstwa warmińskiego w składzie: Andrzej Klesz, kustosz, Jerzy de Orlaw, kantor, Jan Sculteti, archidiakon, Baltazar Stockfisch oraz Mikołaj Kopernik, Henryk Snellenberg, Jan Krapitz i Tiedemann Giese, kanonicy, oznajmia, że o wyborze nowego biskupa warmińskiego decydować będzie kapituła warmińska wraz z królem. II. Fabian [Luzjański], biskup warmiński, oświadcza, że o wyborze nowego biskupa warmińskiego będzie odtąd decydować kapituła warmińska wraz z królem (odpis z XVIII wieku).

- Frombork, 7 XII 1512
- dokument papierowy, rękopis
- 222 x 337 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog I, sygn. 2789

Mikołaj Kopernik po powrocie ze studiów we Włoszech aktywnie działał w kapitule warmińskiej. Okres ten przypadł na spór kapituły z królem Zygmuntem I Starym o wybór nowego biskupa warmińskiego. Monarcha forsował kandydaturę swojego syna Fryderyka Jagiellończyka. Spotkało się to jednak z oporem kapituły. Ostatecznie kanonicy zobowiązali się do wyboru osoby „milej” królowi. Od tego czasu wybór miał odbywać się z udziałem monarchy.

The Chapter of the Bishopric of Warmia, consisting of: Andrzej Klesz, custodian, George de Orlaw, cantor, Jan Sculteti, archdeacon, Balthazar Stockfisch, and Nicolaus Copernicus, Henryk Snellenberg, Jan Krapitz and Tidemann Giese, canons, announce that the new bishop of Warmia will be elected by the Warmia Chapter together with the King. II. Fabianus [Lusianus], the Bishop of Warmia, declares that the election of the new bishop will hereafter be decided by the Warmia Chapter together with the King (18th century copy).

- Frombork, 7 December 1512
- paper document, manuscript
- 222 x 337 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue I, no. 2789

Nicolaus Copernicus was active in the Warmia Chapter after returning from his studies in Italy. This period coincided with the Chapter's dispute with King Sigismund I the Old over the election of a new bishop of Warmia. The King pushed for the candidacy of his son Frederick Jagiellon. This was met with resistance from the Chapter. In the end, the canons agreed to choose a person "pleasing" to the King. From then on, the choice was to be made with the participation of the King.

1
Vier prelaten Thronherren und Capittel des Stiffts Braun-
thronkunds und bekennere Herrensingelosen, dieses vnsers
offenen briefs anfragen und in sonderheit auch Erban-
wischen und Namhaftigen Herren Burgermeistern und Rade
der Stadt Danzig. Das gegenwertige briefs Jeanes Bartho-
lomeus vnsers vnderthaner und burger vnsers Stadt Braunschweig
ist Darhalben vnsers Herrensingelosen die er mit dessen vnsers
briefs insonderheit, freuntlich bitten vnsers Jmme durch vnsers
wollen in leste koren und in leste halbe und sunst allerley
promande, so vnsers der bedarf zu kaufsen und die gutten
am auffen zalen zu bringen zulassen und vorkommen
Das wie gutt sein das er in mit vnsers freun halbe, korn
vnsers in gleichem gutten wollen, nach gebure, gen sie und
in eny zu versprechen das Jmme freunbung am dinstage
zum ostern Jm M D C in ixen Ja erkunde mit vnsers
Luten auffdringten die

24160

◀ 16

Warmińska kapituła katedralna upoważnia Bartłomieja, mieszczanina fromborskiego, do zakupu zboża, soli i innej żywności.

- Frombork, 29 III 1524
- papier, rękopis
- 190 x 235 mm
- Archiwum Państwowe w Gdańsku, Akta miasta Gdańska, sygn. 300, D/42, 300
- pieczęć oplatkowa kapituły warmińskiej

Dokument został spisany własnoręcznie przez Mikołaja Kopernika, kanonika kapituły warmińskiej.

The Warmia Cathedral Chapter authorizes Bartholomeus, a townsman Frombork, to purchase grain, salt and other provisions of food.

- Frombork, 29 March 1524
- paper, manuscript
- 190 x 235 mm
- The State Archives in Gdańsk, Gdańsk City Records, no. 300, D/42, 300
- wafer seal stamp of the Warmia Chapter

The letter was written by the hand of Nicolaus Copernicus, a canon of the Warmia Chapter.

omnibus alijs antecessis renuncians, et antecessis pontificibus suis mis.
Hactenus quibus sigillum nostrum est subhappesim Dato. Leopoldi
vigesima secunda mensis Augusti Anno quo sup.
Sigismundus rex. III.

Welo Mag^r Lank
de volva varcrauent.

Cessio Jurispatronatus Magistorum Joannis Comitis Cast. Crac^e etc. Et sta^r Pat^r Califf

Sigismundus etc. Sigismundus etc. Quia cum nos ex gra^{ta} mea
spali et pro merito in nos et Rempublicam presbiteri Magistri
Joannis Comitis in haren Castellam Crac^e et Capit^u sande
et Stamslai de Thomise Palatini Califfici illis ipsis Joanni
et Stamslai ante aliquot annos. quando predictus Magister Joannes
Luffe. et Magister Stamslai de Thomise Juralogus Palat.
obtinuit siccessimus donationem per litteras nras Jurisdictionis
et patronatus pro una vice tantum ab prelatu^m quondam p^ris
et proximo a Dato^r l^ris in Eccl^{ia} Collegiata sandomiriensi in
ritu et ad Canonatum etiam ac prebendam unam in ead^{em}
Eccl^{ia} simili^{ter} primo et proximo a Dato^r l^ris varcrauent.
Ipsi Mag^r Joannes Castell. Cracoviensis. et Stamslai Palat.
Califfici certis rationibus adducti. et coram nobis person^{al}
constituti. ea ipsa sibi facta donatione et concessione predicta
suis patronatus patronatus pro una vice tantum in Eccl^{ia}
Sandomiriensi de Prelatura et Canonatu primo vacante
et supra expressim^{us} est factis reserunt. remonstraverunt. et
in nob^{is} unius idem^{us} Jus quod illis ex inspectione nra compe
tens transfunderunt in effectum. fatiens nro consensu aut.
deute nras manus et nullius momenti ac robore l^ras
quas a nobis super eo Jure patronatus obtinuerat et habue
rant. Quod nos ad illis grato animo suscipimus ratum et fir
mum esse decernimus. Et in eius rei testimonium p^rntes
l^ras scribi et sigillo nro communi fecimus Dato Leopoldi
xxv die mensis Augusti Anno quo sup.
Sigismundus rex. III.

Welo mag^r Lank
eius supra

Lre ad Capitulum Varmien pro eligend^o Epo Varmien

Król Zygmunt I do kapituły warmińskiej w sprawie wyboru biskupa warmińskiego.

- Lwów, 4 IX 1537
- księga papierowa, oprawa skóra, tłoczona ramka (XIX wiek); kart 3 nlb + 1-478, rękopis
- 230 x 345 x 100 mm
- Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, Księgi Wpisów, t. 54, f. 211-211v

Zgodnie z procedurą kancelaryjną do Metryki Koronnej (Księgi Wpisów – *Libri Inscriptionum*) wpisano kopię pisma króla Zygmunta I, wysłanego ze Lwowa (4 września 1537 roku) do kapituły warmińskiej w sprawie wyboru nowego biskupa po śmierci (1 lipca 1537 roku) dotychczasowego hierarchy Maurycego Ferbera. Król oznajmia kapitule, że akceptuje listę kandydatów na biskupstwo w osobach: Jana Dantyszka, biskupa chełmińskiego, Jana Zimmermanna, kantora warmińskiego, Mikołaja Kopernika oraz Achacego von Trenck, kanoników warmińskich. Król nie wątpi jednak, iż to pierwszy z kandydatów uzyska życzliwość kapituły. Tak też wkrótce się stało. Jan Dantyszek 20 września 1537 roku został wybrany na biskupa warmińskiego.

King Sigismund I to the Warmia Chapter on the election of the Bishop of Warmia.

- Lviv, 4 IX 1537
- paper book, leather binding, embossed frame (19th century); charts 3 nlb + 1-478, manuscript
- 230 x 345 x 100 mm
- Central Archives of Historical Records, Crown Metric, Books of Records, vol. 54, f. 211-211v

According to chancery procedure, a copy of a letter from King Sigismund I was inscribed in the Crown Metrics (Book of Entries – *Libri Inscriptionum*). The letter was sent from Lviv (September 4, 1537) to the Warmia Chapter regarding the election of a new bishop, following the death (1 July 1537) of the previous hierarch – Mauritius Ferber. The king announces to the Chapter that he accepts a following candidates for the bishopric: Jan Dantyszek, Bishop of Chełmno, Jan Zimmermann, Cantor of Warmia, Nicolaus Copernicus and Achace von Trenck, canons of Warmia. The King did not doubt that it was the first of the candidates who would gain the favor of the Chapter. This is what soon happened. On September 20, 1537, Jan Dantyszek was elected the Bishop of Warmia.

1

✓ Vor prelaten Thunberg und Capitel der Stuffs Ermlandt zuerkunde
und bekennet jedermenschlich dinsts künsts offener bruffe ansehung und
in sonderheit künz erbarig und Namhaftigen Herren Burgermeistern
und Rade der Stadt Danzig. Das gegenwertige bruffe zeuget
frantzische stunde eines würdigen Capittels der Stuffs Ermlandt, künz und
thame und burger künz stadt Franckenburg ist, der halb von künz und
ein jern die er mit dinsten künz bruffe ersehet frantzisch bekenn
wiltin jme dinst künz wiltin iij hte leorn und sunst altich
prouände, so wil er da bedarff zuhauffen und die hte one auff
abaltin zu bringen, zu lassen und wegmey, dan wir gutt sagen
das er is mit weitzer furen soll, kommt und im gleichem gutt
wiltin nach gebort, gen künz und die erörig zu versegulden.
Datz Franckenburg am tage S Joannis baptisti im MDXXij iere.
Mit dinsten untenaufgedruckten segel zu erkennet besigelt.

24162

◀ 18

Warmińska kapituła katedralna upoważnia Franciszka Schneidera, mieszczanina fromborskiego, do zakupu zboża i żywności.

- Frombork, 24 VI 1524
- papier, rękopis
- 190 x 223 mm
- Archiwum Państwowe w Gdańsku, Akta miasta Gdańska, sygn. 300, D/42, 304
- pieczęć opłatkowa kapituły warmińskiej

List spisany ręką Mikołaja Kopernika, kanonika warmińskiej kapituły katedralnej.

The Warmia Cathedral Chapter authorizes Franciszek Schneider, a Frombork townsman, to purchase grain and food.

- Frombork, 24 June 1524
- paper, manuscript
- 190 x 223 mm
- The State Archives in Gdańsk, Gdańsk City Records, no. 300, D/42, 304
- wafer seal stamp of the Warmia Chapter

The letter written by the hand of Nicolaus Copernicus, canon of the Warmia Cathedral Chapter.

Dom na rogu ulic św. Anny i Piekary.

- Toruń, połowa XIX wieku
- papier, litografia
- 215 x 123 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, akta luźne, sygn. 8914, s. 8
- Das Copernikus Haus

Jeden z rzadszych widoków na domniemane miejsce urodzenia Mikołaja Kopernika, narożny dom przy ulicach św. Anny (dziś ulica Kopernika) i Piekary, opublikowany w przewodniku Juliusza Emila Wernickego. Jest to zapewne kopia starszego egzemplarza ryciny. Przedstawiony budynek przez długi czas uchodził w świadomości i pamięci torunian jako miejsce urodzenia astronoma. W rzeczywistości ten błędny pogląd nie znalazł potwierdzenia w źródłach historycznych.

Wernicke publikując rycinę w swoim przewodniku przytaczał informację o sprzedaży pojedynczych cegieł przez właściciela domu gościom odwiedzającym rzekome miejsce urodzenia astronoma.

The house on the corner of Św. Anny and Piekary Streets.

- Toruń, the mid-19th century
- paper, litograph
- 215 x 123 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Loose files, no. 8914, p. 8
- Das Copernikus Haus

One of the rarer views of the presumed birthplace of Nicolaus Copernicus, a corner house on Św. Anny Street (now Kopernika Street) and Piekary Street, published in Juliusz Emil Wernicke's guidebook. It is probably a copy of an earlier print of the engraving. The presented building for a long time maintained in the consciousness and memory of the citizens of Toruń the birthplace of the astronomer. In fact, this erroneous belief was not confirmed by historical sources.

When publishing the engraving in his guidebook, Wernicke cited information about the sale of individual bricks by the owner of the house to guests visiting the astronomer's alleged birthplace.

II

W SŁUŻBIE NAUKI

IN PURSUIT OF SCIENCE

Hrn. Nicolai Copernici Auffsatz
von der Muntze, auf
begehren der Herrern
Landes Rätthe aufge-
setzt und im Jahr
1519. zu Papier ge-
bracht.

◀ 1

Strona tytułowa „Traktatu o sposobie bicia monety” (kopia z XVIII wieku).

- Gdańsk, 1519
- księga, oprawa skórzana, papier, rękopis
- 200 x 332 x 41 mm
- Archiwum Państwowe w Gdańsku, Akta miasta Gdańska, 300 R/D,3, s. 1

W 1519 roku przełożono na język niemiecki traktat „Meditata”, zredagowany przez Kopernika po łacinie w 1517 roku. Przekład, od XVI stulecia znany jako „Traktat o sposobie bicia monety” („Modus cudendi monetam”), najpewniej powstał na potrzeby zjazdu radców stanów Prus Królewskich z królem Zygmuntem I Starym w grudniu 1519 roku w Toruniu. Miał on być pomocą dla radców pruskich, którzy nie władali wystarczająco dobrze językiem łacińskim.

The title page of the Treatise “On the Minting of Coin” (18th century copy).

- Gdańsk, 1519
- book, leather cover, paper, manuscript
- 200 x 332 x 41 mm
- The State Archives in Gdańsk, Gdańsk City Records, 300 R/D,3, p. 1

In 1519, the treatise *Meditata*, edited by Copernicus in Latin in 1517, was translated into German. The translation, known since the 16th century as the Treatise “On the Minting of Coin” (“*Modus cudendi monetam*”), was most likely written for the convention of the states of Royal Prussia with King Sigismund I the Old in December 1519 in Toruń. It was intended as an aid for Prussian aldermen who did not speak Latin well enough.

Respondet Legato Regis non quoscumque
 se qua intentione olim Octavo Consultius fuit. Damna
 ad q. facerent deo in curia, nec se nec maius
 hinc causam fuisse. potuisse id est garru civitatis si
 obtinendo a bello in p. p. auctoritate passim
 propriam motum gestisset. firmatam utraque
 fuisse a maiore. fuis palam. tam ut Consultius
 natus motus se facerent operum sequitur nec mit
 proicetam in ius subditum ad bellum accessisset.
 me die proposuisse q. supra non fuit. si Con
 modici propriam proponere possit, ad Comitia per
 quia a p. p. debet, non relinquere se in ius
 q. qui publica transgredere laudem ea in debentur.
 oblatione ad servitium p. p. se accipere auctus.
 de iustis ademptis Legatos pagari sine eius scilicet
 auctoritate noluisse. id Reges quos non misse
 scilicet. idem intelligitur de alio capite de
 Regis profugis. et itaq. utrum ad duos
 ablati, consultius fuisse alii in p. p. Comitia
 tum ad eas res completas. Invenit p. p.
 possessionem, nunc itaq. venio curatorem se
 ut ob ipas res convenientes agatur. utrum utrum
 partem cumq. tunc in p. p. Consultius
 se debet. Nonij quos tam q. Consultius et
 se remittit, ut utrum quieti ab ut. ius possit.

Hic infernis est tractatus de
 Monachis. Nicolaj Costantij.

Moneta est aurum vel argentum signatum
 quo rerum emptarum vel venditarum
 solutio fit, secundum usum civitatis Regum.
 aut eius gubernatoris. Moneta hinc dicitur
 est, quod in p. p. non libere
 semper in p. p. erant, nec lapis probate,
 nunc, quo bonitas auri argenti exploratur.
 Pura aurum estimatio est, quo paulo ut,
 nunc sit ea grandis, quo ea cum possit
 exceptis sumptibus in voluntatis impensis.

Vide pag. sequenti.

Hic Nicolaus Capmanus
 cas Canonie barchinensis
 et Tidemannus Gregorius
 Canonicus parisiensis
 cum quodam nobili
 ab Episcopo p. p.
 nullo sunt ad Comitia
 ut cum quoscumque
 de iustis a p. p.
 accipere accipit.
 Conquiritur aut q.
 de quibusdam erroribus
 outatis in locis be
 quis, utrum p. p.
 utrum p. p. p.
 voluit consilium
 in rebus de quibus
 tanta habetur dicitur
 propter duos

Nobilitas Langue
 nni causa Curie
 quod militas in ius
 ab iis parantur, et
 quod h. p. p. p.
 in legi imperatoris
 causa Nobilitatem
 et in Curiam
 procedit

Legati Regi copia
 de liberatione nobili
 cas et nunciis Curie
 ut proponit, et de
 ius Consultius ius

De multitudine causarum
 in ius Curie et in
 Consultius civis in p. p.
 eiusdem p. p. causas
 auctus, et quo de
 negant, et Consultius
 scilicet Consultius

Causa p. p. n. p. esse
 scilicet quod Rex Hispanie, q.
 de revent. cum p. p. p.
 nunciis in ius p. p.
 organa p. p. p. p.
 auctus a p. p. p. p.
 p. p. p.

◀ 2

Recesy ze zjazdów stanów Prus Królewskich z lat 1408–1653. „Traktat o monecie”.

- Toruń, XVI wiek
- księga papierowa, rękopis
- 215 x 340 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog II, sygn. VII-4, s. 333

Streszczenie wystąpienia Mikołaja Kopernika dotyczącego stosunków monetarnych w Prusach, ogłoszonego w czasie zjazdu stanów Prus Królewskich w marcu 1522 roku w Grudziądzu.

„Tractatus de monetis” to łacińskie streszczenie wersji niemieckiej „Traktatu o sposobie bicia monety” („Modus cudendi monetam”) z 1519 roku. Prawdopodobnie sporządził je pisarz toruński w końcu XVI stulecia.

Documents from the conventions of the Royal Prussian estates from the years 1408–1653. “Treatise on Coin.”

- Toruń, 16th century
- paper book, manuscript
- 215 x 340 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue II, no. VII-4, p. 333

Abstract of a speech by Nicolaus Copernicus on monetary relations in Prussia, delivered during the convention of the Royal Prussian estates in March 1522 in Grudziądz.

“Treatise on Coin” is a Latin summary of the German version of the Treatise “On the Minting of Coin” (“Modus cudendi monetam”) from 1519. Probably written by a writer from Toruń in the late 16th century.

Duarestenre hochgeborenen fürst genedigen hert. Ich hab gestern
erst vom hertgen Mut zu pden dertzen janz benedict ein brief und auff
mein schriben von wegen des verurtheilt George dem zehnten hauptman zu
Lapan in antwort vberhert. Die recht aber am des nicht von mider
behandelt oder fremde sachen bringe vint hab ich E f H des selbigen bezeugt
hoff zu gefahr. ans nichtig E f H des selbigen dertzen ratz und dertzen vnder
verurtheilt. wost ich da nit was bessers zu zurechtigen do mit dem
guten zorn E f H anpessman beholfflich sein zu seiner gesundt erhaltung
selbigen mir kein arbeit inre und jure E f H zurechtigen die ich
mit ihre schiffen bezeugt vordertig sein Datz fründung am 17
junij Im M D xij wie.

E f H

vnderungre dertzen Nij Caprin

◀ 3

Mikołaj Kopernik zawiadamia księcia pruskiego Albrechta Hohenzollerna o chorobie Jerzego von Kunheim, starosty tapiewskiego.

- Frombork, 21 VI 1541
- faksymile listu, papier
- 260 x 183 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Katalog I, sygn. 2979a

Kopia listu Mikołaja Kopernika z ostatnich lat jego życia, kiedy przebywał we Fromborku. Kopernik starał się wesprzeć lekarskimi poradami chorego przyjaciela Jerzego von Kunheim. Kunheim był zaufanym dworzaninem Albrechta Hohenzollerna.

Nicolaus Copernicus notifies the Duke of Prussia Albrecht Hohenzollern of the illness of Georg von Kunheim, Starost of Tapiew.

- Frombork, 21 June 1541
- letter facsimile, paper
- 260 x 183 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Catalogue I, no. 2979a

Copy of a letter from Nicolaus Copernicus from the last years of his life, when he was staying in Frombork. Copernicus tried to support his ailing friend Georg von Kunheim with medical advice. Kunheim was also a trusted courtier of Albrecht Hohenzollern.

Wormaster sc.

NICOLAUS COPERNICUS.

◀ 4

Portret Mikołaja Kopernika.

- Zwickau, XVIII wiek
- rycina
- 200 x 262 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Sztychy, sygn. 15G

Wizerunek Kopernika według miedziorytu Konrada Westermayera z końca XVIII wieku. Przedstawienie nawiązuje do odkrycia astronoma. Kopernik w prawej dłoni trzyma przedmiot w symboliczny sposób odwzorowujący układ heliocentryczny.

Portrait of Nicolaus Copernicus.

- Zwickau, 18th century
- engraving
- 200 x 262 mm
- The State Archives in Toruń, Prints, no. 15G

An image of Copernicus according to a copperplate etching by Konrad Westermayer from the late 18th century. The representation refers to the astronomer's discovery. In his right hand, Copernicus is holding an object symbolically representing the heliocentric system.

Wolfgang Engelhardt, 1888. Reproduction of a drawing by Hans Baldung Grien, 1508.

◀ 5

Mikołaj Kopernik wykłada swą naukę wobec uczonych krakowskich w roku 1509. Kompozycja Feliksa Sypniewskiego.

- [Warszawa, lata 70. XIX wieku]
- papier, drzeworyt
- 580 x 390 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 155

Po powrocie z Rzymu mistrz Kopernik w 1509 roku udał się w podróż do Krakowa, gdzie odbywał spotkania i wykładał swą naukę w gronie dawnych znajomych i przyjaciół: Jakuba z Kobylicy, Mikołaja z Szadku, Marcina z Olkusza, Bernarda Wapowskiego. Wyobrażenie takiego spotkania przedstawił Feliks Sypniewski (1830–1903), w oparciu o którego pracę powstał drzeworyt autorstwa Edwarda Gorazdowskiego (1843–1901). Rycina została opublikowana w numerze jubileuszowym „Tygodnika Ilustrowanego” z 22 lutego 1873, nr 269, poświęconym pamięci Mikołaja Kopernika w 400. rocznicę urodzin.

Nicolaus Copernicus lecturing on his theory to the scholars of Kraków in 1509 Composition by Feliks Sypniewski.

- [Warsaw, 1870s]
- paper, woodcut
- 580 x 390 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 155

On returning from Rome, Copernicus travelled to Kraków in 1509, where he held meetings and lectured on his theory among his old acquaintances and friends: Jakub of Kobylicy, Mikołaj of Szadek, Marcin of Olkusz and Bernard Wapowski. An image of such a meeting was depicted by Feliks Sypniewski (1830–1903), on whose work a woodcut by Edward Gorazdowski (1843–1901) was based. The engraving was published in the jubilee issue of “Tygodnik Ilustrowany” of 22 February 1873, no. 269, dedicated to the memory of Nicolaus Copernicus on the 400th anniversary of his birth.

◀ 6

Rycina – portret Mikołaja Kopernika.

- Toruń, XVIII wiek
- papier, rycina
- 200 x 284 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Sztychy, sygn. 17G
- Nic. COPERNICUS ne en 1473 mart en 1543 zu Thorn in West=Preussen; + zu Frauen[berg] 24. Mai 1543; Nicolaus Kopernik studirt zu Krakau Medicin besonders Astronomie. Ging 1496 nach Bologna, wurd zu Rom Professor der Mathematik und erhelt später von seinem mütterlichen oheim Lucas Waisselrodt Bischof von Ermland ein Canonicat am Dome zu Frauenburg im Kreise Braunsberg des preussischen Regierungsbezirks Königsberg

Nietypowe wyobrażenie Mikołaja Kopernika w formie portretu umieszczonego na cokole. Pochodzi najprawdopodobniej z końca XVIII wieku. Wykonane przez nieznanego artystę.

An engraving – portait of Nicolaus Copernicus.

- Toruń, 18th century
- paper, engraving
- 200 x 284 mm
- The State Archives in Toruń, Prints, no. 17G
- Nic. COPERNICUS ne en 1473 mart en 1543 zu Thorn in West=Preussen; + zu Frauen[berg] 24. Mai 1543; Nicolaus Kopernik studirt zu Krakau Medicin besonders Astronomie. Ging 1496 nach Bologna, wurd zu Rom Professor der Mathematik und erhelt später von seinem mütterlichen oheim Lucas Waisselrodt Bischof von Ermland ein Canonicat am Dome zu Frauenburg im Kreise Braunsberg des preussischen Regierungsbezirks Königsberg

An unusual depiction of Nicolaus Copernicus in the form of a portrait placed on a plinth. It probably dates from the end of the 18th century. Made by an unknown artist.

◀ 7

Portret Mikołaja Kopernika z cyklu „Portrety królów polskich i ludzi sławnych z opisem ich życia”.

- Warszawa, [1829]
- papier, litografia barwna
- 213 x 275 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 46, s. 85, ryc. 98

Litografia według obrazu Marco Basaitiego prezentuje Mikołaja Kopernika z atrybutami astronoma: astrolabium w lewej i cyrklem w prawej dłoni. Poniżej zamieszczony został biogram uczonego. „Portret” Kopernika pochodzi ze zbioru Ambrożego Grabowskiego, księgarza, kolekcjonera, antykwariusza, historyka, miłośnika Krakowa.

Portrait of Nicolaus Copernicus from the series “Portraits of Polish Kings and famous people with an account of their lives.”

- Warsaw, [1829]
- paper, coloured litograph
- 213 x 275 mm
- National Archives in Kraków, The Ambroży Grabowski Collection, no. 46, p. 85, pr. 98

A lithograph, according to a painting by Marco Basaiti, shows Nicolaus Copernicus with the astronomer’s attributes: an astrolabe in his left hand and a compass in his right hand. A biography of the scientist is included below. The portrait of Copernicus comes from the collection of Ambroży Grabowski, bookseller, collector, antiquarian, historian, and Kraków aficionado.

Mikołaj Kopernik, jego poprzednicy i następcy.

◀ 8

Mikołaj Kopernik, jego poprzednicy i następcy.

- Warszawa, 1872
- papier, drzeworyt
- 786 x 586 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 152

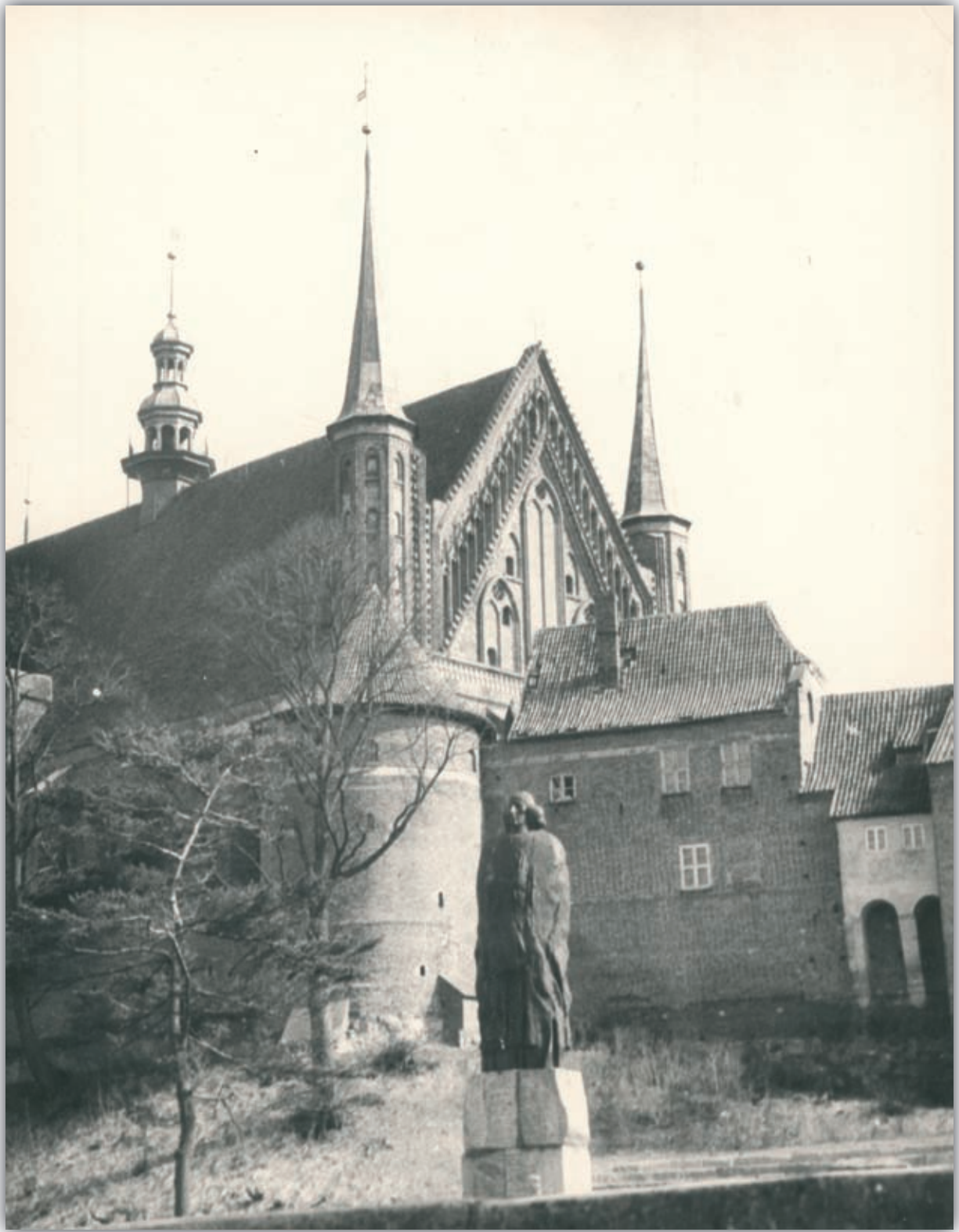
Alegoryczne przedstawienie historii astronomii, która miała swoje rozdziały w starożytności, średniowieczu i w nowożytności. Poszczególne okresy reprezentują uczeni, a centralnie między nimi, autor sceny Michał Elwiro Andriolli (1836–1893), sportretował Mikołaja Kopernika. Wokół niego między innymi postaci: Mojżesza, Ptolemeusza, Hipparcha, Wojciecha z Brudzewa, Galileusza, Jana Heweliusza, Izaaka Newtona, Johannes Keplera, Jamesa Bradleya, Jana Śniadeckiego. Drzeworyt wykonali: J. Styft, J. Holewiński, A. Zajkowski i M. Kluczewski. Rycina została opublikowana w Czasopiśmie Ilustrowanym Tygodniowym „Kłosa” z 20 lutego 1873, nr 399 poświęconym pamięci Mikołaja Kopernika w 400. rocznicę urodzin.

Nicolaus Copernicus, his predecessors and successors.

- Warsaw, 1872
- paper, woodcut
- 786 x 586 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 152

An allegorical representation of the history of astronomy, which had its chapters in antiquity, the Middle Ages and the modern period. The different periods are represented by scholars, and centrally between them, the author of the scene Michael Elviro Andriolli (1836–1893), has portrayed Nicolaus Copernicus. Surrounding him are the famous figures including: Moses, Ptolemy, Hipparchus, Adalbert of Brudzew, Galileo, John Hevelius, Isaac Newton, Johannes Kepler, James Bradley, and Jan Śniadecki. The woodcut was made by J. Styft, J. Holewiński, A. Zajkowski and M. Kluczewski. The engraving was published in the illustrated magazine “Kłosa” of 20 February 1873, no. 399 dedicated to the memory of Nicolaus Copernicus on the 400th anniversary of his birth.

◀ 9

Pomnik Mikołaja Kopernika na tle katedry we Fromborku.

- Frombork, brak daty
- fotografia pozytywowa czarno-biała
- 170 x 240 mm
- Archiwum Państwowe w Malborku, Spuścizna po Wiesławie Jedlińskim, sygn. 459

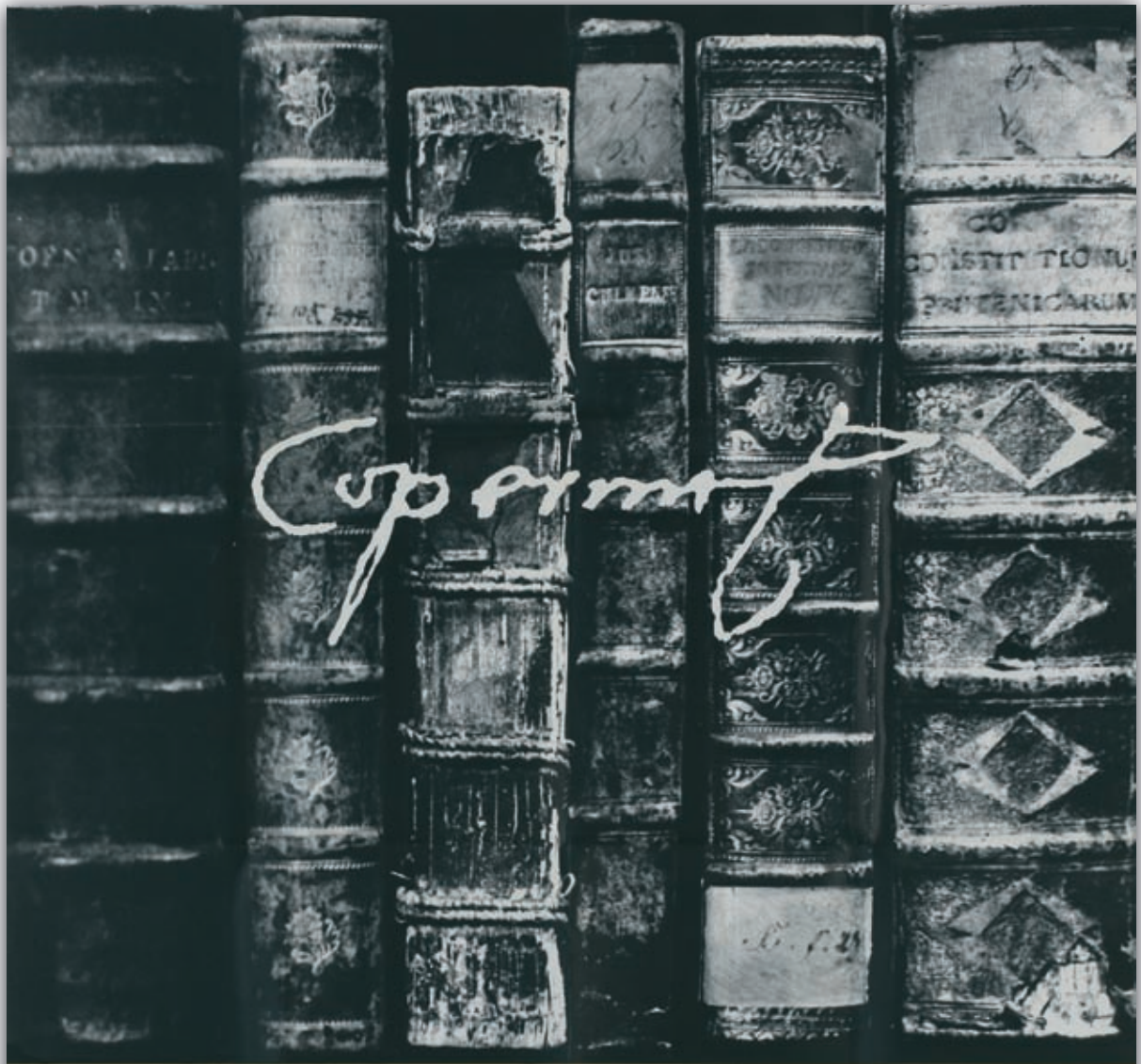
Mikołaj Kopernik we Fromborku prowadził obserwacje astronomiczne i pisał swe wielkie dzieło. To właśnie we Fromborku w ogrodzie swojego domu astronom zbudował płytę obserwacyjną, opisaną w „De revolutionibus orbium coelestium”, na której ustawiał instrumenty astronomiczne. Dziś w tym miejscu stoi kanonia pod wezwaniem św. Stanisława, zbudowana w 1564 roku. W jej piwnicach widoczne są fundamenty domu Kopernika.

The statue of Nicolaus Copernicus against the background of Frombork Cathedral.

- Frombork, no indication of the date
- black and white photograph positive
- 170 x 240 mm
- The State Archives in Malbork, Legacy of Wiesław Jedliński, no. 459

In Frombork, Nicolaus Copernicus conducted astronomical observations and wrote his great work. It was in Frombork, in the garden of his home, that the astronomer built an observation deck, described in “De revolutionibus orbium coelestium,” on which he set up his astronomical instruments. Today, the canonry of St Stanislaus, built in 1564, stands on this site. In its cellars you can see the foundations of Copernicus’ house.

TOWARZYSTWO NAUKOWE W TORUNIU
KSIĄŻNICA MIEJSKA IM. M. KOPERNIKA W TORUNIU

WYSTAWA
KSIĘGOZBIÓR M. KOPERNIKA
Z UPPSALI

grudzień 1973 – luty 1974

W SALI WYSTAWOWEJ KSIĄŻNICY MIEJSKIEJ TORUŃ UL. SŁOWACKIEGO 8

◀ 10

Zaproszenie na otwarcie wystawy księgozbioru Mikołaja Kopernika ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali.

- Toruń, 1973
- papier, druk kolorowy
- 667 x 1000 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, sygn. 666, k. 48 (w opracowaniu)

Mikołaj Kopernik przekazał swoją bibliotekę w testamencie kapitule warmińskiej. W 1626 roku król szwedzki Gustaw II Adolf wywiózł księgozbiór kapituły jako łup wojenny z Fromborka do Szwecji.

Księgozbiór kopernikański, na który składa się co najmniej 39 tomów, obecnie jest przechowywany w bibliotece uniwersyteckiej w Uppsali. Bibliotekę Kopernika można było zobaczyć na wystawie w Książnicy Miejskiej w Toruniu zorganizowanej przy okazji obchodów 500. rocznicy urodzin astronoma w 1973 roku.

An invitation to the opening of an exhibition of Nicolaus Copernicus' book collection from the University Library in Uppsala.

- Toruń, 1973
- paper, coloured print
- 667 x 1000 mm
- The State Archives in Toruń, The Society of Arts and Sciences in Toruń, no. 666, ch. 48 (in preparation)

Nicolaus Copernicus donated his library to the Warmia Chapter in his will. In 1626, Gustav II Adolf, King of Sweden, shipped the Chapter's book collection as war spoils from Frombork to Sweden.

The Copernican book collection, which consists of at least 39 volumes, is now stored in the University Library in Uppsala. Copernicus' library was on display at an exhibition in the Municipal Library in Toruń organised on the occasion of the 500th anniversary of the astronomer's birth in 1973.

11 ▲

Dom Mikołaja Kopernika we Fromborku, gdzie zmarł w 1543 roku.

- papier, litografia
- 283 x 189 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 153

Widok zabudowań Fromborka z centralnie usytuowanym trojgiem osób, wykonany przez Ferdynanda Dienheima Chotomskiego (1797-1880), pochodzący z kolekcji Leonarda Chodźko. Litografia autorstwa Adama Pilińskiego (1810-1887). Reprodukowana w „La jeunesse de Kopernik. Nouvelle du XVe siècle”.

The Nicolaus Copernicus House in Frombork, where he died in 1543.

- paper, lithograph
- 283 x 189 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 153

The view of the buildings of Frombork with a central trio of people, made by Ferdinand Dienheim Chotomski (1797-1880), from the Leonard Chodźko collection. Lithograph by Adam Piliński (1810-1887). Reproduced in “La jeunesse de Kopernik. Nouvelle du XVe siècle.”

III

POMNIKI, MONUMENTY, PAMIĄTKI

STATUES, MONUMENTS,
MEMORABILIA

◀ 1

Epitafium Mikołaja Kopernika w katedrze pod wezwaniem św. Jana Ewangelisty i św. Jana Chrzciciela w Toruniu.

- Toruń, XIX wiek
- fotografia pozytywowa
- 170 x 230 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Fotografie, fotokopie, klisze, sygn. 252A

Fotografia przedstawia epitafium Mikołaja Kopernika ufundowane przez toruńskiego humanistę i medyka Melchiora Pirnesiusa w latach 80. XVI stulecia. Widoczne w prawym górnym rogu obrazu astrolabium i cyrkiel wskazują na wybitne osiągnięcia Kopernika w dziedzinie astronomii. Warto zauważyć, że atrybuty te dodano dopiero przy okazji renowacji epitafium w XVII wieku.

An epitaph for Nicolaus Copernicus in the Toruń Cathedral.

- Toruń, 19th century
- positive photograph
- 170 x 230 mm
- The State Archives in Toruń, Photographs, photocopies, plates, no. 252A

The photograph depicts an epitaph for Nicolaus Copernicus funded by the Toruń humanist and physician Melchior Pirnesius in the 1680s. The astrolabe and compass, visible in the upper right-hand corner of the image, indicate Copernicus' outstanding achievements in the field of astronomy. It is worth noting that these attributes were only added when the epitaph was renovated in the 17th century.

V

Nr. 39 zebra 10.
1816

12494

25

WYDZIAŁ Instytutów Publicznych.

w Warszawie dnia 13. Grudnia Roku 1816.

MINISTER
SPRAW WEWNĘTRZNYCH

Maże sobie oświadczyć, że Instytut Państwowy Warszawski
Przyjmuje Nauk, aby Składać na Dymnik dla wiadomości
kopernika po 4te nowe wiadomości Departamentach gwarancyj
Naukowych z ich Urzędami, prosi o i przedstawia Wⁿⁱ Pre-
sidentowi Departamentu Państwowego w Warszawie Instytutu Państwowego.
Nie wątpi Minister Spraw Wewnętrznych, iż Obywateli Depar-
tamentu Państwowego w tym względzie, co się tydzie sprawy
Naukowej, nie będą się uprzedzić doamięszenia Departamentem,
które się już o ten zakresku skwapliwie ubiegają, i z tem
względnym zaufaniem, mto mu jest przystąpić sobie do
Wⁿⁱ Prezjenta wzywaniem, aby znana gorliwość Obywatela,
chciał pomóc składowi na tak szkodliwy cel przeznaczony.

Nie potrzeba tu powtarzać, ile to dobrodziejstwa, i w
miarę możności i chęci każdego Obywatela, przystąpić się do usta-
wienia sprawy Naukowej, ile ten niezwykły i wyjątkowy Do-
mownik przelonywać będzie obcych imięniowi narzemu za-
wziętych, nie stania ta ludami męstwa stopnia, między
ichże w sobie najwyższe światła rozświetli świecy z tona
swojego Ojca Tworzy Dawać najwzniekszego z ludzko.

Minister Spraw Wewnętrznych jest naj przelonywany, iż Wⁿⁱ
Prezjenta, przez stosowne Obowiązki, przez gorliwe współ-
działanie zachęty, i wyjątkowe uświetniania, starać się

62

◀ 2

Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych – Wydział Instytutów Publicznych do Prefekta Departamentu Krakowskiego w sprawie wsparcia składki na cel obywatelski, jakim miał być pomnik, upamiętniający wybitnego Polaka – Mikołaja Kopernika.

- Warszawa, 13 XII 1810
- papier, rękopis na druku urzędowym
- 195 x 338 mm
- Archiwum Państwowe w Kielcach, Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 4146, s. 1-2

Budowę pomnika Mikołaja Kopernika w 1809 roku zainicjował Stanisław Staszic, wówczas prezes Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk. Przedsięwzięcie zamierzano sfinansować ze składek pozyskanych na ten cel. Pismo skierowane do Prefekta Województwa Krakowskiego podkreśla zarówno znaczenie wybitnego astronoma oraz konieczność uhonorowania jego zasług w formie monumentu ze spodziewanym zaangażowaniem władz wojewódzkich, magistratów, duchowieństwa oraz obywateli regionu.

A letter from the Minister of the Internal Affairs, the Department of Public Institutes, to the Prefect of the Department of Kraków supporting the contribution to the civic goal, which was a monument commemorating the eminent Pole – Nicolaus Copernicus.

- Warsaw, 13 December 1810
- paper, manuscript on an official form
- 195 x 338 mm
- The State Archives in Kielce, Radom Governorate, no. 4146, pp. 1-2

The construction of the Nicolaus Copernicus monument in 1809 was initiated by Stanisław Staszic, at that time the Chairman of the Warsaw Society of Friends of Science. The undertaking was to be financed from contributions raised for that purpose. The letter addressed to the Prefect of the Kraków Province emphasised both the importance of the eminent astronomer and the need to honour his merits in the form of a monument with the expected involvement of the provincial authorities, magistrates, clergy and citizens of the region.

877.

Wykaz
 wkładki na Pomnik dla nieśmiertelnego
 Popernika zebrańcy w Departamencie
 Krakowskim

	Moneta srebrna złoty		Banka tani 1/2 złoty półgrosz waga	
	złoty	gr.	złoty	gr.
Tribunał Cywilny 1 ^{stego} Instancyi	118	-	-	-
Podprojekt Powiatu Olkuskiego	87	-	-	-
Śp. Bohem. Płt. Michowski	67	16	11	-
Summa	272	16	11	-

w Krakowie dnia 21. Wniesznia 811.

Dimitrowicz,
 Podprojet.

oe
 erowiny
 dicit
 S
 niez
 Kri
 8 WT

◀ 3

Wykaz funduszy zebranych na budowę pomnika Mikołaja Kopernika w urzędach i instytucjach podległych departamentowi krakowskiemu. Zestawienie prezentuje dobrowolnie pozyskane środki przekazane na ten cel z Trybunału Cywilnego I Instancji, Podprefekta Powiatu Olkuskiego i Sądu Pokoju Powiatu Miechowskiego. Dokument parafowany przez Kasjera Prefektury Dimitrowicza.

- Kraków, 21 IX 1811
- papier, rękopis
- 183 x 350 mm
- Archiwum Państwowe w Kielcach, Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 4146, s. 25

Na przekazanie zebranej składki na wzniesienie pomnika Mikołaja Kopernika przewidziano termin miesięczny, do października 1811 roku. Pozyskane fundusze polecono skierować na ręce Stanisława Staszica, Radcy Stanu Księstwa Warszawskiego – Prezesa Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk.

A list of funds raised for the construction of the Nicolaus Copernicus monument in offices and institutions subordinate to the Kraków Department. The list presents the voluntary funds donated for that purpose from the Civil Court of the First Instance, the Sub-Prefect of the Olkusz District and the Peace Court of the Miechów District. Document initialled by Prefecture Cashier Dimitrowicz.

- Kraków, 21 September 1811
- paper, manuscript
- 183 x 350 mm
- The State Archives in Kielce, Radom Governorate, no. 4146, p. 25

There was a deadline of one month, by October 1811, for the transfer of the collected contributions for the erection of the Nicolaus Copernicus monument. The funds raised were supposed to be transferred to Stanisław Staszic, the Councillor of State for the Duchy of Warsaw and the Chairman of the Warsaw Society of Friends of Science.

4 ▲

Niezrealizowana koncepcja pomnika Mikołaja Kopernika w Warszawie z 1824 roku.

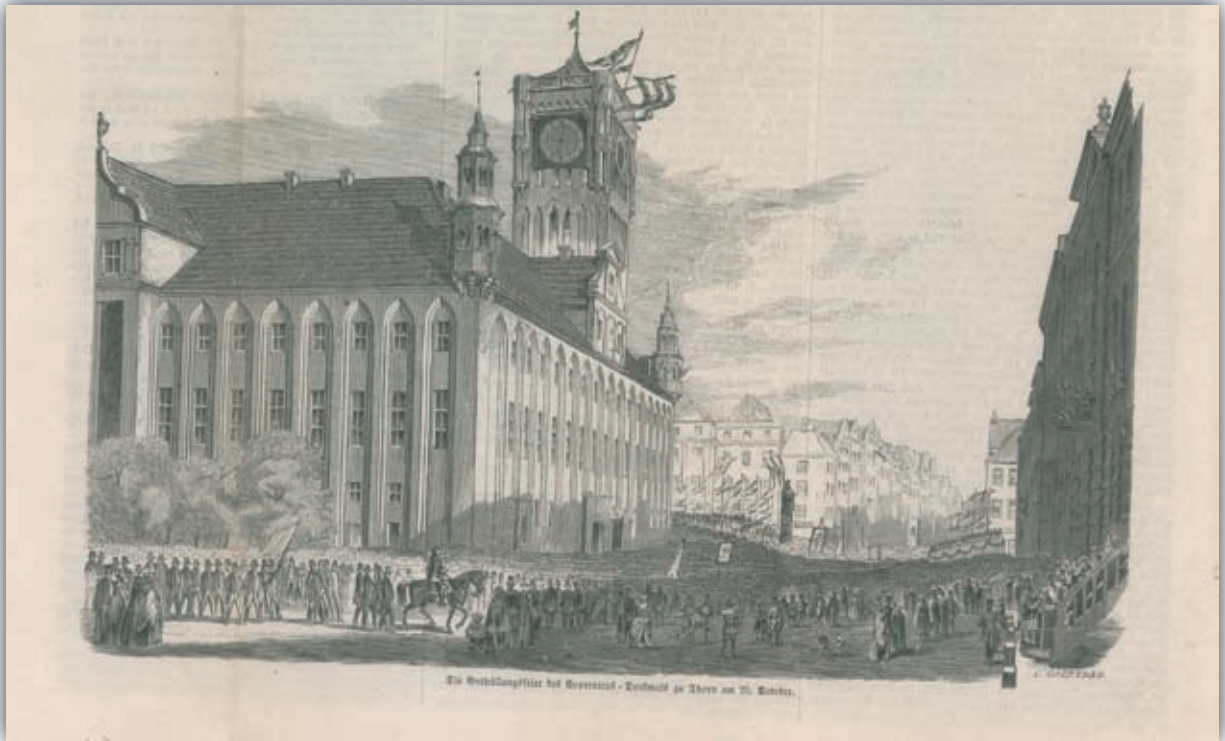
- Warszawa, 1824
- papier, rycina
- 205 x 165 mm
- Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, sygn. 21, k. 15

Projekt warszawskiego pomnika Mikołaja Kopernika autorstwa artysty-rysownika Zygmunta Vogla przedstawiał astronoma siedzącego na kuli ziemskiej podtrzymywanej przez cyclopy. Pomysłów na uczczenie Kopernika w Warszawie było więcej: wysoka kolumna, na której umieszczono gwiazdne konstelacje, obelisk. Ostatecznie wybrano figurę Kopernika dłuta Duńczyka Bertela Thorvaldsena, którą uroczystie odsłonięto w 1831 roku.

A non-executed concept of the Nicolaus Copernicus monument in Warsaw from 1824.

- Warsaw, 1824
- paper, print
- 205 x 165 mm
- The State Archives in Warsaw, The Korotyński Collection, no. 21, ch. 15

The design of the Nicolaus Copernicus monument in Warsaw by the artist-drawer Zygmunt Vogel depicted the astronomer sitting on the Globe supported by Cyclops. There were more ideas for honouring Copernicus in Warsaw: a tall column bearing the star constellations, an obelisk. In the end, the Copernicus statue sculptured by a Dane, Bertel Thorvaldsen, was chosen and ceremoniously unveiled in 1831.

5 ▲

Uroczystość odsłonięcia pomnika Mikołaja Kopernika przed ratuszem w Toruniu.

- Toruń, 1853.
- papier, rycina, druk
- 225 x 345 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Kopernikowskie Towarzystwo Nauki i Sztuki, sygn. 6, k. 183
- Die Enthüllungsfeier des Copernicus-Denkmal zu Thorn am 25. October.

Rycina autorstwa Eduarda Gärtnera publikowana w „Illustrierte Zeitung” z 25 listopada 1853 roku. Przedstawia uroczyste odsłonięcie pomnika wybitnego astronoma przed Ratuszem Staromiejskim w Toruniu.

The unveiling ceremony of the Nicolaus Copernicus monument in front of the Town Hall in Toruń.

- Toruń, 1853
- papier, engraving, print
- 225 x 345 mm
- The State Archives in Toruń, The Copernican Society of Arts and Sciences in Toruń, no. 6, ch. 183
- Die Enthüllungsfeier des Copernicus-Denkmal zu Thorn am 25. October.

An engraving by Eduard Gärtner published in the “Illustrierte Zeitung” on 25 November 1853. It shows the ceremonial unveiling of the monument of the eminent astronomer in front of the Old Town Hall in Toruń.

Das Copernicus-Denkmal in Thorn, dem Geburtsorte des Astronomen

Es soll noch in diesem Jahre errichtet werden; die große Bronze-Statue, von Tisch-
modellirt und von Fischer gegossen und errichtet, ist vollendet, auch das granite
Podestall bereits in Arbeit gegeben. Es fehlten endessen noch zur Deckung der
Kosten des letzteren mehrere Hundert Thaler.

Alle Verehrer des erhabenen Copernicus seiner Zeit, und alle Freunde der
wissenschaftlichen Fortschritte werden ergeben geloben:

nun durch Zeichnung eines freiwilligen Beitrages zur Vollendung
des Denkmals zu unterstützen.

Einem Thaler der mindestens Einem Thaler beiträgt, sichern wir hier
mit der unentgeltlichen Anweisung der mit der Anfertigung des Denkmals
erwerbenden Zeichnung, in eleganter Form mit der Lithographie des
Denkmals und eines Facsimile der Handschrift von Copernicus zu

Thorn, im Januar 1803.

Der Copernicus-Verein.

Koerner, Dr. Lauber, v. Fischer, Dr. Richm. Weis.

Vereinheits der freiwilligen Beiträge zum Copernicus-Denkmal.

Namen.	Stand.	Wohnort.	Beitrag.
W. W. W.	Lehrer	—	10 Th.
Jacob Meyer	Kaufmann	—	3 Th.
E. M. J. u.	Leutnant	—	1 Th.
W. F. u.	Kaufmann	—	2 Th.
J. P. u.	—	—	1 Th.
			19 Th.

◀ 6

Blankiet Kopernikańskiego Towarzystwa Nauki i Kultury w Toruniu z listą składek wpłaconych na budowę pomnika.

- Toruń, styczeń 1853
- papier, druk, rękopis
- 215 x 340 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Kopernikowskie Towarzystwo Nauki i Sztuki, sygn. 9, k. 1

Ozdobny blankiet z listą składek na sfinansowanie pomnika Mikołaja Kopernika w Toruniu. Lista zawierała cztery kolumny: nazwisko, zawód, miejsce zamieszkania i wysokość wpłaty.

A form of the Copernican Society for Science and Culture in Toruń with a list of contributions paid for the construction of the monument.

- Toruń, January 1853
- paper, print, manuscript
- 215 x 340 mm
- The State Archives in Toruń, the Copernican Society of Arts and Sciences in Toruń, no. 9, ch. 1

A decorative form with a list of contributions for the funding of the Nicolaus Copernicus monument in Toruń. The list consisted of four columns: name, profession, place of residence and amount of contribution.

Nähere Bestimmungen zum Program der **Enthüllung des „Copernicus Denkmals.“** und was sich derselben anschließt.

1) Die wesentlichen Theilnehmer an der Feier, und den Festzug betreffender Redigiren, folgen nicht separate Einladungen durch Malter geschickten, — es wird als ehrenvoll die bei ständiger Befehlsung: Kunst, Wissenschaft und Hof zu wünschen, welche mit politisch in seiner Art.

2) In Verbindung mit der Errichtung des Denkmals am Festtag, und die Darlegung des Gedankens ist der Bewusstseins der Mitglieder der Festcomité möglich sein zu lassen; die Hauptredner ist für die von Copernicus bekannt; der zweite wichtige Theil für die beiden Parteien sind die Epiken der Schicksale.

3) Die Stellen werden wie folgt eingesamlet:

- 4) auf der Höhe des Altarsteinmauer vor der Thür des Rathsaals:
  - die Gedeckten mit der Darstellung,
  - die Statuenarbeiten
  - und ständiger Besucher,
  - mit jeder Beschäftigten.
- 5) Einde bei der:
  - die 12 Rednerreden und Schicksale,
  - mit den Rednerreden mit den Fingern-Depressionen.
- 6) auf 6 bis 8 kleinen Spalten zur Erläuterung des Jünglings
  - bis zum Erliegen der Feier.
- 7) Verschieden von Zeit nach dem Rathsaal
  - die Festsprechern und die
  - Rednerreden.
- 8) auf der Höhe des Rathsaal & Kunst und mehr:
  - die ständiger Besucher,
- 9) auf der Höhe der Schicksale
  - der Kunst. Gemälden.
- 10) auf der Höhe der Rednerreden nach der Rathsaal:
  - die Rednerreden, Schicksale und Schicksale der Redner Malter.
- 11) auf der Höhe der Rednerreden der Rednerreden
  - in der ersten Zeit der Feier bis zum Rathsaal,
  - die ständiger Besucher,
  - in regelmäßiger Reihenfolge der Redner.
- 12) auf der Höhe der Rednerreden der Rednerreden
  - in ständiger Reihenfolge der Redner.

4) Bestenfalls werden dem Festzug schon früher
die Statuenarbeiten
die Statuenarbeiten
und auch jede Beschäftigten,
um die Festhaltung anzuregen zu lassen, — immer auch mit der Hilfe der
Beschäftigten.

Die Festhaltung erfolgt erst auf die Einweisung des Festcomité
Zustand der Redner, ist auch der Beschäftigten am Festtag zu lassen.

5) Nach dem Schicksale besetzt sich der Redner, insbesonder im Festcomité
Festzug, die Festhaltungen und die Festhaltung des Festtag nach der Höhe des Festtag
die Höhe der Festtag, das Festtag nicht auf der Höhe.

Zurückgehen werden sich die Redner, wenn sie sich wünschen, um die Festhaltung
zu lassen sich annehmen zu die Festhaltungen der Festtag mit dem Festtag
die Festtag erfolgt mit der Rednerreden-Schicksale-Schicksale, durch die Redner und Schicksale
ansehen, es ist sich der Höhe der Festtag über den Festtag bis zu den Festtag, nach
Festtag der Festtag annehmen.

Schicksale der Festtag in dieser Verbindung stehen, mit den Festhaltungen dieser Festtag
nicht gehen, nicht letzten der Festtag vom Festtag der Festhaltungen und der Festtag.

6) Der Festtag geht nach, wenn die Redner mit der Festhaltung der Festtag, wenn
werden die Festhaltungen der Festtag, die Festhaltung der Festtag und die Festtag
Festtag der Festtag, wenn er sich auf der Höhe der Festhaltung der Festtag und die Festhaltung
die Höhe der Festhaltung zu lassen.

7) Die Festhaltung, es geht der Festtag vom Festtag, immer mit dem Festtag,
wenn sie sich wünschen der Festtag gehen mit in die Höhe der Festtag geht mit, mit Festtag
Festtag, wenn Festtag der Festtag, wenn werden sich die Festtag gehen, die Festhaltung
Festtag, wenn kann der Festtag über den Festhaltungen der Festtag mit dem Festhaltungen
die Festtag gehen mit der Festhaltung, wenn er sich nicht.

8) Die Festhaltungen der Festtag in der Höhe der Festtag zu lassen.

9) Die Festhaltung der Festtag
Festhaltung der Festtag.
Die Festhaltung der Festtag, wenn im Festtag nicht gleichzeitige Festhaltung mit Festtag
Festtag, wenn die Festhaltung der Festhaltung zu lassen.

10) Die Festhaltung der Festtag, Festhaltung der Festtag und der Festhaltung mit Festtag
Festtag.

11) Die Festhaltung der Festtag der Festhaltung der Festtag in der Höhe der Festhaltung,
mit dem Festtag der Festhaltung der Festhaltung.

12) Schicksale der Festtag der Festtag.

Thorn, den 20. October 1853.

Das Festcomité zur Enthüllungsfest des Copernicus Denkmals.

Verfaßt in der Rathshausbibliothek [1853 1221/12]

◀ 7

Drukowany program uroczystości towarzyszących odsłonięciu pomnika Mikołaja Kopernika w Toruniu z 20 października 1853 roku.

- Toruń, 1853
- papier, druk
- 325 x 400 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Akta luźne, sygn. 8914, s. 1

Program uroczystości przewidywał udział licznych przedstawicieli władz miasta i państwa pruskiego, a także organizacji rzemieślniczych, społecznych, Bractwa Strzeleckiego. W dokumencie rozpisano między innymi rozstawienie delegacji w konkretnych miejscach i kolejności w trakcie przemarszu do miejsca uroczystego odsłonięcia monumentu.

A printed programme of the celebrations accompanying the unveiling of the Nicolaus Copernicus statue in Toruń from 20 October 1853.

- Toruń, 1853
- paper, print
- 325 x 400 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Loose files, no. 8914, p. 1

The programme of the ceremony stipulated the participation of numerous representatives of the city and Prussian state authorities, as well as craftsmen's and social organisations and the Rifle Society. Among other things, the document specified the location and order of the deputations as they marched to the place of the ceremonial unveiling of the monument.

Gefänge
 bei der Feier der Enthüllung
 des
Copernikus = Denkmals

am
Dienstag, den 25. Oktober 1853.

Angeführt von der Thorer Liedertafel und großem Orchester.

1) Vor der Enthüllung: Festgesang. Nach dem von Felix Mendelssohn-Bartholdy aus Schillers Gedicht „die Künstler“ entnommene für Männerstimmen componirten Festgesange:
 „An die Künstler.“

Wie strahlst so glänzend Dir des Wissens Sternkrone,
 Du Menschengeist!
 Dir ward die Macht, der Erde Macht zum Lohne
 Was „forschen“ und was „Schaffen“ heißt,
 Was drunten ist und ist geworden.
 Denkst Du, und was in Weltalorden
 Dort droben ewig freist.

Doch — wie auch mächtig — eine Schranke
 Melde mit Ehrfurcht der Gedanke:
 Die Kürdt des Herrn der Weisheit Anfang ist!
 Willst Du, was Dir verfaßt, enthüllen,
 Antreiben wider ew'gen Willen:
 Es schneidet gleich weischnid'ger Behre
 Das Wort, und straft mit Lebensleere,
 Juniche wird des Spötters Lust.
 Von Gottes Geist ein Hauch entnommen,
 Schöpfe mit freiem Angesicht
 Aus jedes Wissens vollem Brannen,
 Und fürchte Fabelwahnweis nicht!
 Auf tausendfach verschlung'nen Wegen,
 Wie sie der Genius Dich lehrt,
 Weis' der Bollendung so entgegen
 Zum Schau'n des reinen Licht's verklärt!

2) Nach der Enthüllung: Choral.

Met.: Sei Lob und Ehr u.
 Herr, unser Gott, wir preisen Dich
 Mit dankendem Gemüthe;
 Du herrschest unveränderlich
 Mit Weisheit und mit Güte!
 Gieß' Deinen Segen ferner aus
 Auf uns're Stadt, auf jedes Haus,
 Um Alle zu beglücken!

◀ 8

Drukowany tekst pieśni śpiewanej z okazji odsłonięcia pomnika Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1853 roku.

- Toruń, 1853
- druk, papier
- 135 x 210 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia, Akta luźne, sygn. 8914, s. 2

W ramach wydarzeń towarzyszących uroczystemu odsłonięciu pomnika Kopernika zaplanowano wykonanie pieśni przez chór męski *Thorner Lidertafel*, działający w mieście od 1844 roku.

A printed text of a song performed on the occasion of the unveiling of the Nicolaus Copernicus monument in Toruń in 1853.

- Toruń, 1853
- print, paper
- 135 x 210 mm
- The State Archives in Toruń, Toruń City Records, Loose files, no. 8914, p. 2

As part of the events accompanying the ceremonial unveiling of the Copernicus monument, the *Thorner Lidertafel* men's choir, which had been active in the city since 1844, was scheduled to perform the song.

NOTATKI Z PODROŻY
PO
IMPERIUM OTOMANSKIEJ TURCJI.
1852
Warszawianina.

I. STAMBUL.
(Ciąg 441-27.)

Powracając z Skuttari do Pery, przepływałem tuż około czekawej budowy, podobnie jak znany zamczek przy Kaub na Renie, na samotnej, strąpląj ska-

leżym widzenia, spojrzal naskalo siebie, jakie mi zimno, jako bezpowalnie się zwały Baszar lekiny i Irzagi jego urzędów.
Na wrośnieniu Skuttari musiałem ponownie woli zakonyć szereg moich stambulskich wycieczek. Jeszcze nie było, ja i tak za nabył długo nie-sprzyjające, rzućkała się narozknie potokami dżdżu, który wryłł niepodobna zwidanie tyłu słynnych z polozna i piękności okolic, opisywanych z takim zachwyceniem przez przybyłych w szczyśliwszej porze podróżników. Got było robić? W stolicy muzułmańskiej rezygnacy, trzeba się było zgodzić z losem, i uzbrowiwszy nogi w żelazne buty (*), deptać kilka tygodni ciepłowie listo stambulskie. Czasu tego uryłem na obżnapienie się, ile było podobna, z wewnątrzmi

Przy wielokrotnym nieudaniu, jaki tu panuje, ludność Stambulu dokładnie odliczyć się nie da. Europejcy podróżnicy, którzy niegdys liczyli jej zamieszkiwaną, dzisiaj liczą, dziś znów znają ją luba. Najprawdopodobniej przyjeżdża moźna 900,000 do miliona głów, z których przypadnie na Turków około 500,000, na Grecyan około 160,000, do 80,000 na Żydów i tyleż prawie na Bułgarów, do 40,000 na Żydów i wrocenie od 20 do 30,000 na różnorodny zlewek ludności, stale lub czasowo w Stambule zamieszkuje, nie licząc w to przelotnie przybywających i oddających się gości.

Najwyższa opieka i zarząd nad miastem są atrybucyą samego wielkiego weryra, który jednak w ważniejszych sprawach wglądać może. Najwyższy rząd stolicy, a razem najwyższa władza sadowicza w jej obrębie, spoczywają w ręku dygnitarza zwanego Stambul-effendi. Niezawle się niego administrują dwaj gubernatorowie przedmiejsc, jeden Ejslan, z przyłączeniem doń Galaty, Pery, Top-han i Kostin-pasz.

Policya wykonawcza pełnią wojskowo uszrganizowani żandarmy, mający w różnych dzielnicach miasta swoje kordegardy i bok patroli wojskowych dniem i nocą po ulicach patrolujący. W nocy przelżywają im jeździć w promie strażce nocni, hechtli zwani, z wirromnemi, w szlachu kuteimi patkami, bardziej na zbrojow niż na strażników bezpieczeństwa wyglądający. W razie wybuchłego gilińskiego pożaru, na hasło datu uderzeniem w kotły przez straż ogniową na wistach Galaty i straskieratu, wąż oni patkami temi bez miłosierdzia po bruku, wykrzykując pospólnym głosem złowrotne słowa: jun-gus uez! zwykłe zaś loskot wleczony po bruku paski służby hecht-

POMNIK DOPIELCZNIKA W TURCJI. (Rysunek Podolski, podług chromolitografii Winkelnau.)

o jakimś księciu, co w zamknięciu trzymany żeby nie rzucił od tyrysa, rzucił przecież uderzywszy pięścią w gwardii okwacy pod dywanem, na którym był tygrys wyszły, krzył i u nas po Polsce. Dziwna rzecz! Pomyśl że kiedyś, dzieckiem jeszcze, słyszałem po raz pierwszy tę fatalistyczną powieść w lodce, co nas z Warszawy przewoziła na Pragę. Mogłem się wtedy spodziewać, że w kilkadziesiąt lat później sama jej wersją opowiadać mi będzie bułgarski przewoźnik w przewozie z Arii do Europy? Jakże mi żywo to opowiadanie kłócić: przypomniało tamte z młodzieńczej chwili! Jakże cudownie, w opróżnieniu zachodzącego letniego słoneczka, stanął mi w oczach złoty brząg Wisły, z ciemniejszemi kłębami drzew wyniosłych Saskiej kępy i pstrzające się wspaniale rozdrinne miasto moje... Kiedyś, przetrząsły oczy z tego zlu-

stosunkami Stambulu, jego urządzeniami i obyczajami różnorodnej jego ludności. Zadanie to trudne, i nie kilku tygodni, ale lat wielu wymagające. Wiem więc, że do dowiedzenia się wiele i bardzo wiele zostało mi jeszcze musiało; ale starałem się przyjaźnijniej atoby to zrobić, co się poznać lub dowiedzieć dało, poznać i dowiedzieć się pewno i dokładnie. Zawsze tedy będzie to coś warte, i dla mnie samego, i dla drugich.

(*) Te żelazne buty, w które kładły Europejczycy w Stambule na zing się zatrącają są tak ciekawym wynalazkiem, że go opisać warto. Składają się na zwykłe sznurowane, a palnie ich szlony są do kolan. Żeby je więc wchodzić i zchodzić: zwołajono było moźna, ob-lesy otwierają się z łokca i zamykają za pomocą ślonych przez cały ich długość żelaznych szlerek. Położona, bez przesady, ma cał grubość, a cały but waży szary funtów. Niezdolny ten przybor kosztuje od 30 do 40 franków.

czniemu da płaczenia na swój drodze lotów i zkadzień, których raczej spłoszyć niż zejść na ucz-aku woli. Taktyki tej poczciwi hechtli trzymają się osobiście w Perze i w Galacie, gdzie nawet i policya turecka raczej lotrom sejsz z drogi, niż spaćkać się z niemni stara. I trudno się jej zaisie w łon dżiwic. Za każdym krokiem spotyka ją tu tyle trudności, czeka tyle szyskan i odpowiedzialności, że nawet większa niż turecka energia w obec nich osłabnąć i ręce opacićchy musiała.

To, co giliśdziejro urojeniem by się zdawało, istniejące w Turcyi: cudzoziemcy są tu wyjęci z pod praw, sądów i policyi krajowej władzy, nieścisłami i zależni jedynie od posta swojego państwa. Przywilej ten, w jetykach europejskich kaptulacy, a w tureckim at same zwany, wyjednal po raz pierwszy w XVI

◀ 9

Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu.

- Warszawa, 1861
- papier, litografia
- 190 x 210 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 162

Litografia przedstawiająca pomnik Mikołaja Kopernika dłuta Christiana Friedricha Tiecka odsłonięty w 1853 roku w Toruniu. Rysunek pomnika i jego otoczenia wykonał Bronisław Podbielski według chromo-litografii Winkelmana.

Litografia opublikowana w „Tygodniku Ilustrowanym” nr 98 z 1861 roku.

The Nicolaus Copernicus monument in Toruń.

- Warsaw, 1861
- paper, lithograph
- 190 x 210 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 162

Lithograph depicting the Nicolaus Copernicus monument sculptured by Christian Friedrich Tieck and unveiled in 1853 in Toruń. The drawing of the monument and its surroundings was made by Bronisław Podbielski according to Winkelman's chromo-lithograph.

Lithograph published in “Tygodnik Ilustrowany” no. 98 in 1861.

Ромник Миколоя Куперника
на Дзедзисим Библиотекі Тупіелоніскіей у Кракувє .

◀ 10

Pomnik Mikołaja Kopernika na dziedzińcu Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie.

- [Kraków, 1914–1920]
- papier, karta pocztowa
- 112 x 86 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, seria 5, sygn. 160

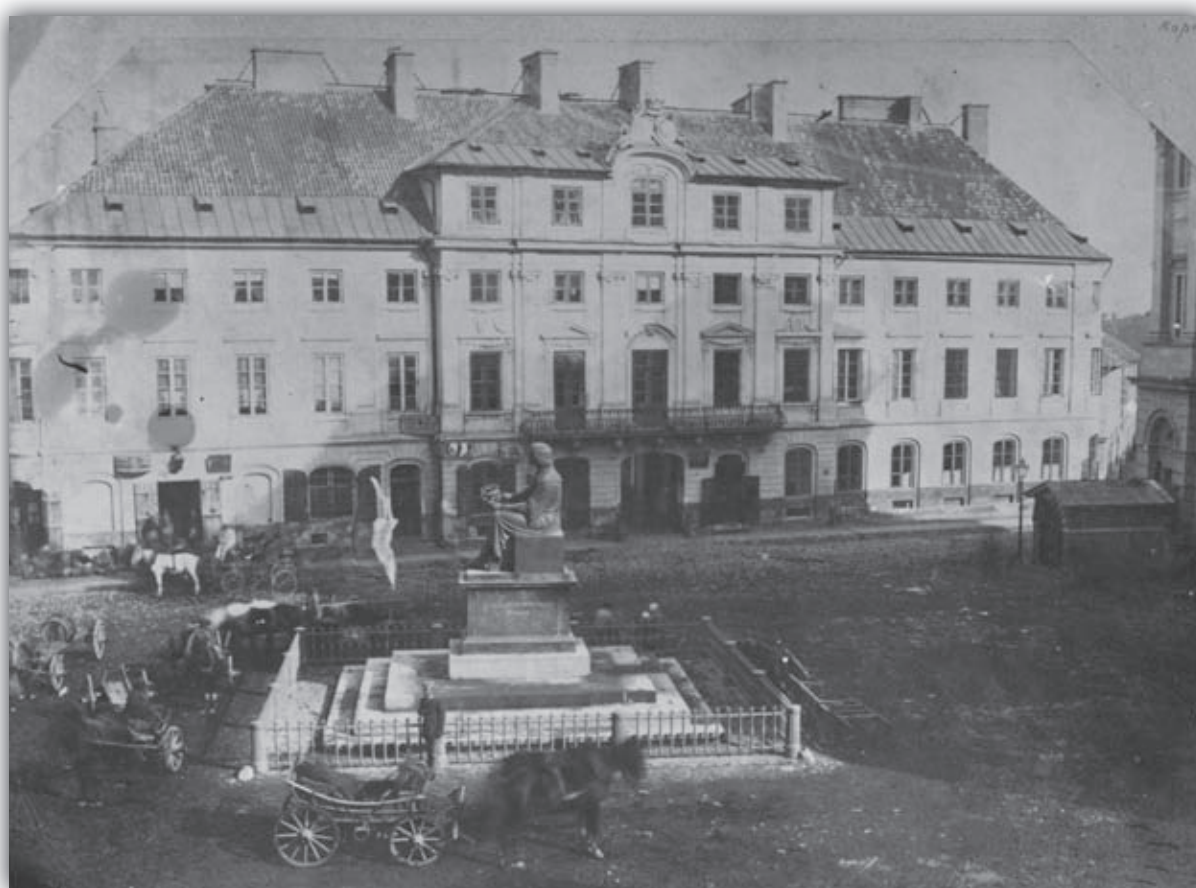
Kartka jest reprodukcją obrazu Wojciecha Kossaka, przedstawiającego pomnik uczonego na dziedzińcu ówczesnej Biblioteki Jagiellońskiej, zwiedzany przez usytuowaną na pierwszym planie parę, młodą kobietę oraz ранego żołnierza, prawdopodobnie legionistę. Znajdujący się centralnie pomnik to wykonana według projektu Cypriana Godebskiego w 1899 roku, odsłonięta rok później statua Mikołaja Kopernika. W 1953 roku pomnik został przeniesiony z dziedzińca Collegium Maius na Planty, przed Collegium Witkowskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest to najpóźniejszy z trzech pomników uczonego w Krakowie. Najwcześniejszy z 1822 roku znajduje się w kościele pod wezwaniem św. Anny, kolejny, przedstawiający siedzącego Kopernika z dłonią wspartą o astrolabium, ufundowany został w 1873 roku i umieszczony w siedzibie Polskiej Akademii Umiejętności.

The Nicolaus Copernicus monument in the courtyard of the Jagiellonian Library in Kraków.

- [Kraków, 1914–1920]
- paper, postcard
- 112 x 86 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, series 5, no. 160

The card is a reproduction of Wojciech Kossak's painting depicting the monument of the scientist standing in the courtyard of the then Jagiellonian Library, visited by a couple in the foreground, a young woman and a wounded soldier, probably a legionary. The centrally located monument is the statue of Nicolaus Copernicus, designed by Cyprian Godebski in 1899 and unveiled a year later. In 1953, the statue was moved from the courtyard of Collegium Maius to the Planty, in front of Witkowski Collegium of the Jagiellonian University. It is the latest of three monuments to honour the scientist in Kraków. The earliest one, dating from 1822, is located in St Anne's Church, the next one, depicting Copernicus seated with his hand supported by an astrolabe, was founded in 1873 and placed in the headquarters of the Polish Academy of Arts and Sciences.

11 ▲

Pomnik Mikołaja Kopernika przed Pałacem Karasia.

- Warszawa, 1890
- fotografia pozytywowa
- 320 x 480 mm
- Archiwum Państwowe w Warszawie, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, sygn. 1480

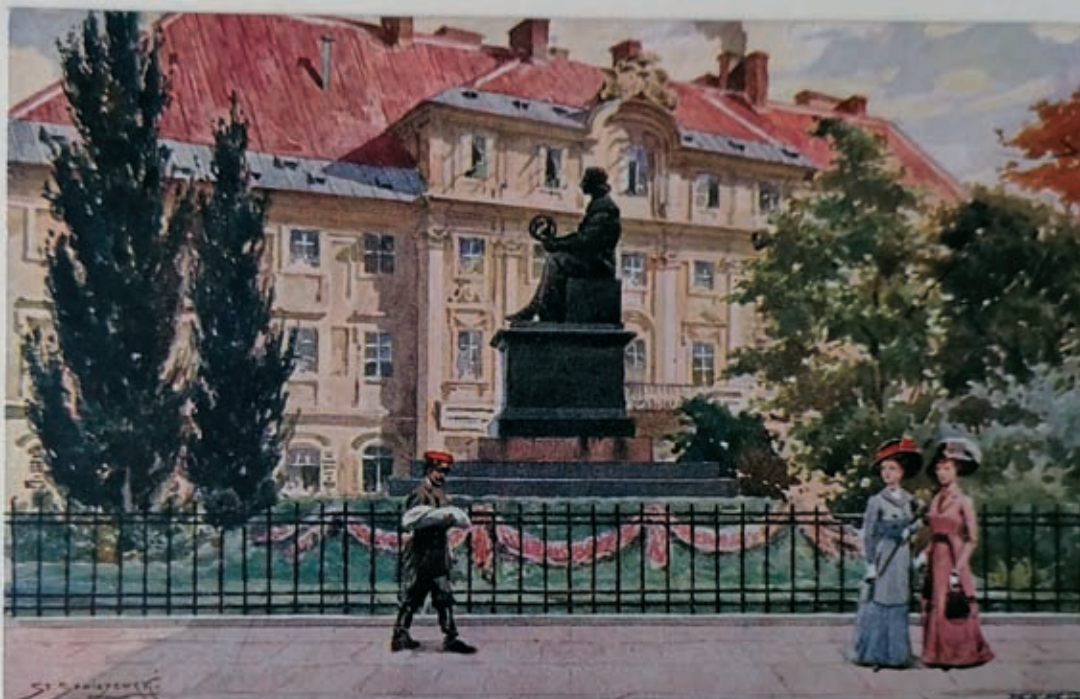
Na fotografii uwieczniono warszawski pomnik Mikołaj Kopernika przed pałacem Karasia. W drugiej połowie XIX stulecia na parterze pałacu mieściły się liczne sklepy, a w jego narożniku szynk „Pod Karasiem”. Plac wokół pomnika stanowił parking dla wozów i powozów.

The Nicolaus Copernicus monument in front of the Karaś Palace.

- Warsaw, 1890
- positive photograph
- 320 x 480 mm
- The State Archives in Warszawa, The Provincial Office for the Protection of Monuments in Warsaw, no. 1480

The photograph captures the statue of Nicolaus Copernicus in Warsaw in front of the Karaś Palace. In the late 19th century, the ground floor of the palace housed numerous shops and, in its corner, the tavern named “Pod Karasiem.” The square around the monument was used as a car park for carts and carriages.

Pomnik Mikołaja Kopernika
w Warszawie. Dłuta Thorvaldsena.

12 ▲

Pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie dłuta Bertela Thorvaldsena.

- Kraków, XX wiek
- karta pocztowa naklejona na karton
- 296 x 185 mm, rysunek 137 x 88 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 163

Reprodukcja rysunku Stanisława Sawiczewskiego z początku XX wieku przedstawiająca pomnik Kopernika w Warszawie na tle nieistniejącego już pałacu Karasia.

The Nicolaus Copernicus monument in Warsaw by Bertel Thorvaldsen.

- Kraków, 20th century
- postcard glued to cardboard
- 296 x 185 mm, drawing 137 x 88 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 163

A reproduction of an early 20th century drawing by Stanislaw Sawiczewski depicting the Copernicus monument in Warsaw against the background of the now non-existent Karaś Palace.

Data założenia miasta.

Data założenia miasta tonie w mroku przeszłości, gdyż miasto należy do najstarszych w Polsce i prawdopodobnie powstało z prahistorycznej osady rybackiej. Już Mieczysław I pobudował tu kościół, dla utrwalenia zaprowadzonego przez siebie chrześcijaństwa, syn tegoż Bolesław Chrobry, erygował tutaj katedrę i biskupstwo w 966 roku. Pierwszym biskupem był Włoch Angeletus/Zró- dła - Marcin Gallus, Bogufał, Naruszewicz/.

Kamienica Radziwiłłowska

Bazylika Katedralna.

Z licznymi pomnikami, bogatym skarbcem i grobami dwóch Królów Polskich: Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego.

Pełozostałości zamku królewskiego.

Dzwonnica

baszta "więzieniem szlacheckim" zwana podwórze dawnego klasztoru benedyktyńców, gmach Płockiego T-wa Naukowego.

Teatr miejski

/d.klasztor O.O.Dominikanów/

Gim.Męskie im.Nar.Małachowskiego.

d.Kolegiata św.Michała z XII w./

Kamienica Nowaka w Rynku Starego Miasta.

/Polski barok/

Kamienice i mur Kazimierzowski

w d.Ghetto żydowskim.

/Jeruzolimaska, Synagoga i przyległe/

Ratusz - zbudowany w 1823 r.

Przytułek żydowski dla starców i kalek /zewnątrznie ul.Zduńska/.

Mogiła - Podlewskiego, rozstrzelanego przez Moskali 15 maja 1863 roku.

Mogiła bratnia, poległych żołnierzy podczas najazdu bolszewickiego w 1920 r.

X Kółko przy ul. Włocławskiej z r. 1918 na Audon-
wodzię gm. Sadonie grom. do wado cięgo przy Audon-
genyjskiej kaw. Wasmu i tui, as. Ulicy 101 a,
Kopernik 11.

◀ 13

Opis miasta Płocka z odręczną adnotacją, w której wzmiankowano Mikołaja Kopernika.

- Płock, 14 IX 1929
- papier, poszyt, maszynopis i rękopis
- 265 x 375 mm
- Archiwum Państwowe w Płocku, Akta miasta Płocka, sygn. 22735, k. 9

Opis miasta Płocka przesłany we wrześniu 1929 roku przez magistrat miasta do redakcji wydawnictwa „Kalendarzyk Polityczny” w Warszawie. Poniżej zamieszczono wzmiankę następującej treści: „Król Jan Olbracht nadał przywilej w r. 1498 na budowę wodociągu. Podanie głosi, że wodociąg ten budował genialny kan. warmiński, ks. Mikołaj Kopernik”.

The description of the city of Płock with a handwritten annotation mentioning Nicolaus Copernicus.

- Płock, 14 September 1929
- paper, sewn file unit, typescript and manuscript
- 265 x 375 mm
- The State Archives in Płock, Płock City Records, no. 22735, ch. 9

Description of Płock sent in September 1929 to the editors of the publication “Kalendarzyk Polityczny” in Warsaw by the city magistrate. The following reference is included: “King Jan Olbracht granted [the city] a privilege for the construction of a water supply system in 1498. It is said that this water supply was built by a brilliant Warmian canon, Rev. Nicolaus Copernicus.”

◀ 14

Uroczystość wmurowania kamienia węgielnego pod pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu.

- Kurt Grimm, Toruń, 24 V 1943
- fotografia pozytywowa naklejona na karton
- 298 x 299 mm, wymiary zdjęcia 169 x 227 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Fotografie, fotokopie, klisze, sygn. 337

Okupujące Toruń władze hitlerowskie zamierzały uczcić 400. rocznicę śmierci Mikołaja Kopernika nowym pomnikiem astronoma. Monument według projektu Josefa Thoraka miał stanąć na obecnym Placu Rapackiego (wtedy Horst-Wessel-Platz). W maju 1943 roku uroczystie wmurowano kamień węgielny i odsłonięto gipsowy model pomnika. Marmurowy monument wykonany przez Thoraka jednak nigdy nie stanął w Toruniu. Od 1950 roku można go oglądać w Salzburgu, rodzinnym mieście artysty.

The foundation stone laying ceremony for the Nicolaus Copernicus monument in Toruń.

- Kurt Grimm, Toruń, 24 May 1943
- positive photograph glued to cardboard
- 298 x 299 mm, photo size 169 x 227 mm
- The State Archives in Toruń, Photographs, photocopies, plates, no. 337

The Nazi authorities occupying Toruń intended to commemorate the 400th anniversary of Nicolaus Copernicus' death with a new monument of the astronomer. The statue, designed by Josef Thorak, would have been erected on what is now Rapacki Square (then Horst-Wessel-Platz). In May 1943, the foundation stone was ceremoniously laid and a plaster model of the monument was unveiled. The marble monument made by Thorak, was never erected in Toruń. Since 1950, it has been on display in Salzburg, the artist's home town.

ILUSTRACJA POLSKA

DWUTYGODNIK „PLACÓWKA” dawniej „WIEŚ I DWÓR”

ZESZYT III. LUTY 1920 R.

Cena zeszytu Mk. 5.—

◀ 15

Pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie.

- Warszawa, 1920
- papier, litografia barwna
- 150 x 210 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 153

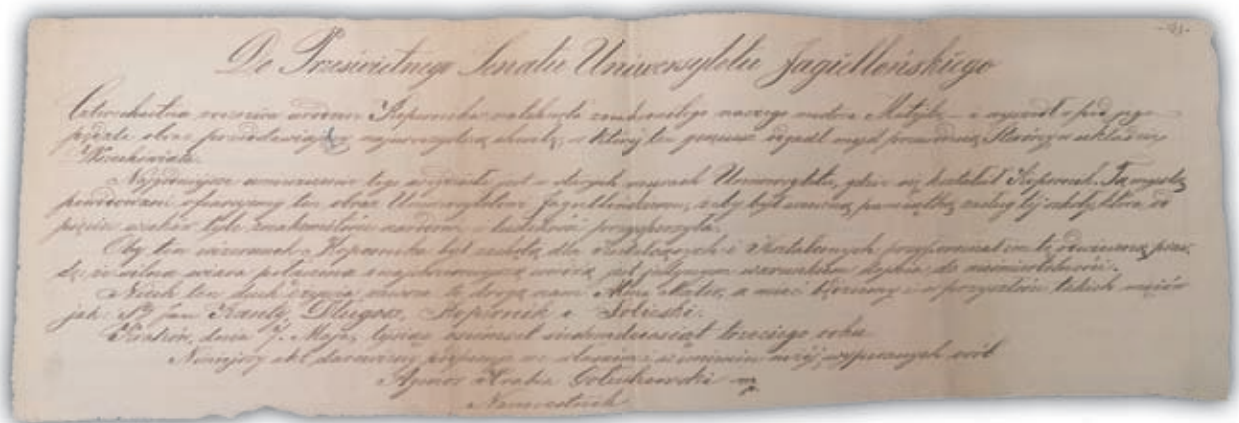
Litografia barwna przedstawiająca pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie. Rycina została opublikowana w „Ilustracji Polskiej” zeszycie III z 1 lutego 1920 roku. Stanowi część jednostki archiwalnej zawierającej materiały związane z obchodami 450. urodzin Mikołaja Kopernika, a zarazem Zbioru Ikonograficznego Jana Augustyna, krakowskiego drukarza, kolekcjonera.

The Nicolaus Copernicus monument in Warsaw.

- Warsaw, 1920
- paper, colour lithograph
- 150 x 210 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 153

Colour lithograph depicting the Nicolaus Copernicus monument in Warsaw. The engraving was published in “Ilustracja Polska,” issue III of 1 February 1920. It belongs to an archival unit containing materials related to the 450th anniversary of Nicolaus Copernicus’ birth and, at the same time, belonging to the Iconographic Collection of Jan Augustyn, Kraków printer and collector.

16 ▲

Adres do prześwietnego Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego Agenora, hrabiego Gołuchowskiego, namiestnika, z 7 maja 1873 roku.

- 7 maja 1873
- papier, rękopis
- 160 x 500 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Teki Antoniego Schneidra, seria 1, sygn. 854

Adres skierowany przez namiestnika Galicji Agenora Gołuchowskiego do Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego, będący aktem darowizny portretu Mikołaja Kopernika autorstwa Jana Matejki. Wydarzenie towarzyszyło obchodom 400. urodzin astronoma, wybitnego studenta krakowskiej Alma Mater.

An address of the Governor, Count Agenor Gołuchowski, to the excellent Senate of the Jagiellonian University, dated 7 May 1873.

- 7 May 1873
- paper, manuscript
- 160 x 500 mm
- The National Archives in Kraków, The Antoni Schneider Files, series 1, no. 854

An address directed by the Governor of Galicia, Agenor Gołuchowski, to the Jagiellonian University Senate donating the Nicolaus Copernicus portrait painted by Jan Matejko. The event accompanied the celebrations of the 400th anniversary of the astronomer's birth, as he was an eminent student at Kraków Alma Mater.

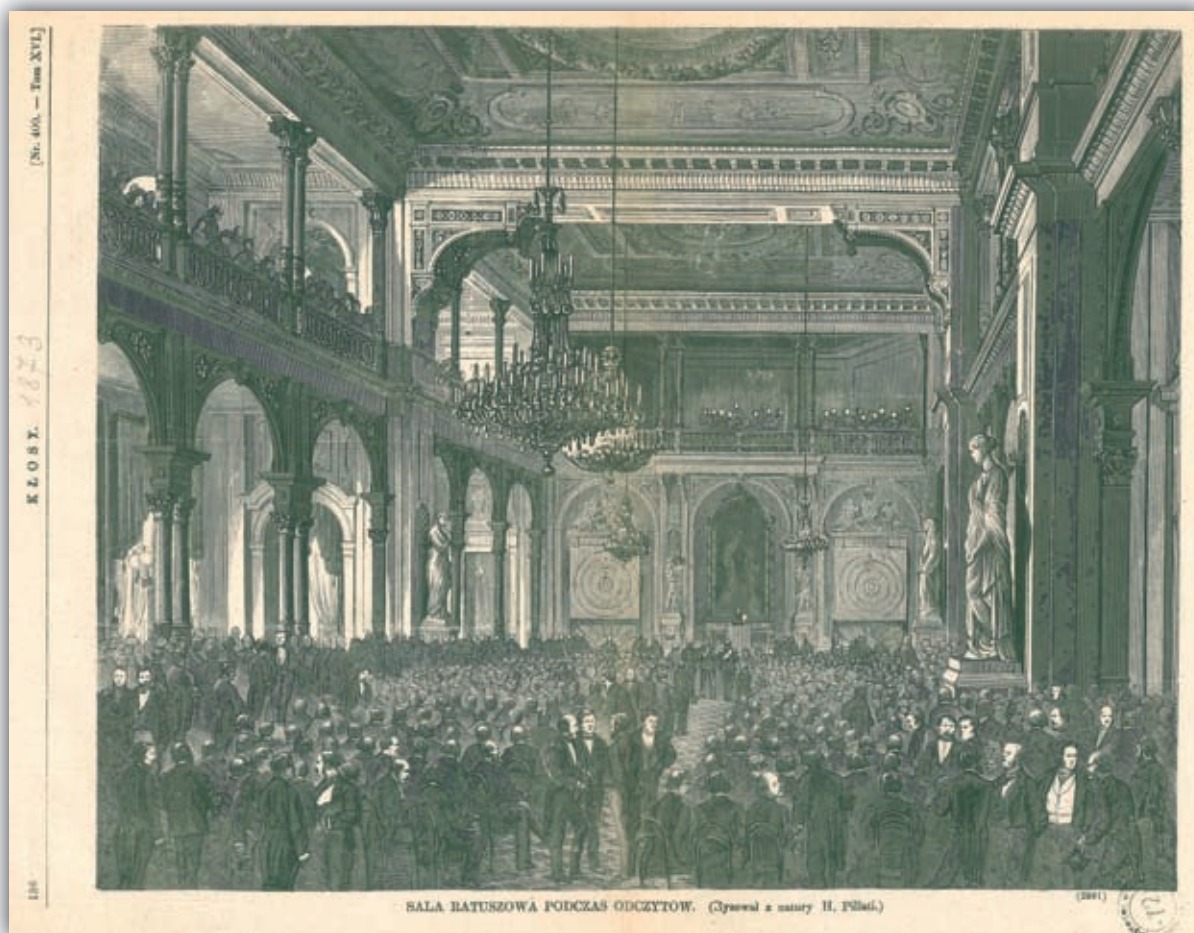
IV

ROCZNICE, WYDARZENIA OKOLICZNOŚCIOWE

ANNIVERSARIES, SPECIAL EVENTS

1 ▲

Rycina przedstawiająca salę ratuszową w Warszawie podczas uroczystych obchodów 400. rocznicy urodzenia Mikołaja Kopernika – „Kłosa” 1873, nr 400.

- rys. H. Pillati, Warszawa, 1873
- papier, rycina, druk
- 300 x 270 mm
- Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, seria 4, sygn. 21, k. 49

Oficjalne obchody 400. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika odbyły się 19 lutego 1873 roku. Relację z uroczystości wydrukowano w „Kłosach”.

The illustration showing the City Hall in Warsaw during the festive celebration of the 400th anniversary of Nicolaus Copernicus’ birth – “Kłosa” 1873, no. 400.

- drawing by H. Pillati, Warsaw, 1873
- paper, illustration
- print 300 x 270 mm
- The State Archives in Warsaw, The Korotyński Collection, series 4, no. 21, ch. 49

On 19 February 1873 the official celebration of the 400th anniversary of Nicolaus Copernicus’ birth took place, the accounts of which were printed in “Kłosa.”

2 ▲

Program uroczystości obchodów 450. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1923 roku.

- Toruń, 1923
- papier, druk
- 280 x 225 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Komitet Obchodów 450-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu, sygn. 8, s. 79-82

W 1923 roku władze miejskie w Toruniu przygotowały bogaty program obchodów 450. rocznicy urodzin wybitnego torunianina. W czasie uroczystości jubileuszowych przewidziano wykłady, koncerty, pochody, nabożeństwo i odsłonięcie tablicy pamiątkowej. Mieszkańcy wzięli także udział w uroczystym pochodzie ulicami Kopernika – Piekary – Różana w stronę Rynku Staromiejskiego.

The program of the celebrations of the 450th anniversary of the birth of Nicolaus Copernicus in Toruń in 1923.

- Toruń, 1923
- paper, print
- 280 x 225 mm
- The State Archives in Toruń, the Committee for the Celebration of the 450th Anniversary of Nicolaus Copernicus' birth in Toruń, no. 8, p. 79-82

In 1923, the municipal authorities in Toruń prepared a rich program to celebrate the 450th anniversary of the birth of the distinguished citizen of Toruń. During the anniversary celebrations, the plans included lectures, concerts, parades, a service and the unveiling of a commemorative plaque. Residents also took part in the ceremonial procession along Kopernika – Piekary – Różana Streets towards the Old Town Square.

Medal wybity we Florency na cześć Kopernika. Zobacz opis w nr. 153 Tygodnika ilustrowanego.

Medal wybity we Florencji na cześć Mikołaja Kopernika.

- Warszawa, 30 XI 1878
- papier, rycina, druk
- 207 x 130 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 171 s. 21

Rycina pochodzi z „Tygodnika Ilustrowanego” z 30 XI 1878 nr 153, w którym znajdujemy też informacje o przygotowywanym projekcie medalu w związku z planowanym otwarciem Muzeum Mikołaja Kopernika w Rzymie. Na awersie zamierzano umieścić popiersie Kopernika, według wzoru polskiego rzeźbiarza Teodora Rygiera, w otoku zaś imię i nazwisko osoby uwiecznionej na medalu oraz jego narodowość: NICOLAVS COPERNICVS ASTRONOMUS POLONUS. Na rewersie miał się znaleźć napis ułożony przez profesora Uniwersytetu w Pizie Michaela Ferucciego wraz z inicjatorem przedsięwzięcia Arturem Wołyńskim: ARCHIGYMNASIA BONONIENSE ROMANUM FERRARIENSE PATAVINUM QUAE MAGNUM PLANETICORVM SIDERVM SYSTEMATIS CORRECTOREM IMMORTALE POLONICAE NATIONIS DECVS QVA DISCIPLINVM QVA MAGISTRVM EX A MCDXCVI AD A MDIV HABVERVNT IN MEMORIAM MVSEI COPERNICANI ROMAE DEDICATI LAETITIAE ET GRATVLATIONIS ERGO SIGNANDVM CVRAVERVNT MDCCLXXIX.

Medal autorstwa florenckiego medaliera Giovanniego Vagnettiego z 1879 roku w istocie prezentuje popiersie Kopernika odmienne od projektowanego. Został on wybity w imieniu uniwersytetów włoskich z okazji otwarcia Muzeum Kopernika w Rzymie. Wyraźnie akcentował polską narodowość astronoma.

A medal minted in Florence to honour Nicolaus Copernicus.

- Warsaw, 30 November 1878
- paper, illustration, print
- 207 x 130 mm
- National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 171 p. 21

The illustration comes from “Tygodnik Ilustrowany” of November 30, 1878, no. 153, in which we also find information about the medal design prepared in connection with the planned opening of the Nicolaus Copernicus Museum in Rome. There were plans to place a bust of Copernicus on the obverse, after the design of the Polish sculptor Teodor Rygier, while in the rim the name of the person immortalized on the medal, as well as his nationality: NICOLAVS COPERNICVS ASTRONOMUS POLONUS. The obverse was to feature an inscription composed by both Michael Ferucci, a professor at the University of Pisa, and Artur Wołyński, who initiated the project: ARCHIGYMNASIA BONONIENSE ROMANUM FERRARIENSE PATAVINUM QUAE MAGNUM PLANETICORVM SIDERVM SYSTEMATIS CORRECTOREM IMMORTALE POLONICAE NATIONIS DECVS QVA DISCIPLINVM QVA MAGISTRVM EX A MCDXCVI AD A MDIV HABVERVNT IN MEMORIAM MVSEI COPERNICANI ROMAE DEDICATI LAETITIAE ET GRATVLATIONIS ERGO SIGNANDVM CVRAVERVNT MDCCLXXIX.

The medal by a Florentine medallist Giovanni Vagnetti, dated 1879, actually presents a bust of Copernicus different from the designed one. It was minted on behalf of Italian universities on the occasion of the opening of the Copernicus Museum in Rome. It clearly emphasized the Polish nationality of the astronomer.

A/II 13

NIKOLAUS KOPERNIKUS

1543-1943

400. TODESTAG

◀ 4

Plakat w języku niemieckim przedstawiający Mikołaja Kopernika drukowany w związku z obchodami 400. rocznicy śmierci astronoma.

- brak miejsca, 1943
- papier, druk
- 500 x 810 mm
- Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Afiszów, sygn. 341

W 1943 roku niemieckie władze okupacyjne organizowały obchody 400. rocznicy śmierci Mikołaja Kopernika.

Poster in German showing Copernicus, printed to mark the celebration of the 400th anniversary of the astronomer's death.

- no place indication, 1943
- paper, print
- 500 x 810 mm
- The State Archives in Warsaw, Bill Collection, no. 341

In 1943, the German occupation authorities organized a celebration of the 400th anniversary of Nicolaus Copernicus' death.

Urząd Rady Ministrów

Odpis

RM 121-456/66

U C H W A Ł A   Nr 57/67
R A D Y   M I N I S T R Ó W
z dnia 23 marca 1967r.

w sprawie obchodów 500-nej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

Dnia 19 lutego 1973r. minie 500 lat od daty urodzin Mikołaja Kopernika, genialnego astronoma, najwybitniejszej umysłowości w dziejach nauki polskiej, uczonego i myśliciela, który utworzył nową drogę w historii ludzkiego poznania, otworzył nową epokę w nauce światowej.

Dla godnego uczczenia postaci Mikołaja Kopernika, Rady Ministrów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwala, co następuje:

§ I.

Obchody jubileuszowe.

Zaleca się realizację następującego ramowego programu obchodów Polsce:

- 1/ przygotowanie uroczystej inauguracji Roku Kopernikowskiego w Polsce w dniu 19 lutego 1973r. z udziałem delegacji wyższych uczelni, zainteresowanych towarzystw naukowych i organizacji społecznych oraz delegacji społeczeństwa z całego kraju. Inauguracja ta odbędzie się w Toruniu i może być połączona z otwarciem Muzeum Epoki Kopernika;
- 2/ zorganizowanie w lutym 1973r. Zgromadzenia Ogólnego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie poświęconego problematyce kopernikańskiej;
- 3/ podjęcie starań o przyznanie Polsce w 1973r. organizacji Kongresu Międzynarodowej Unii Astronomicznej w Warszawie i uwzględnienie w obradach Kongresu tematyki kopernikańskiej;
- 4/ zorganizowanie w początkach września 1973r. w Toruniu Międzynarodowego Kongresu Kopernikańskiego. Zwrócić się do Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki o objęcie patronatu nad tym Kongresem wspólnie z powołanym polskim Komitetem obchodów 500-nej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika i Uniwersytetem im. Mikołaja Kopernika w Toruniu;
- 5/ nadanie uroczystego charakteru inauguracji roku akademickiego w Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1973r. i połączenie jej z oddaniem do użytku nowych obiektów dydaktycznych i socjalnych uczelni. Zorganizowanie w tym samym terminie w Toruniu manifestacji społeczeństwa województwa, na terenie których żył i działał Mikołaj Kopernik;
- 6/ przygotowanie lokalnych uroczystości oraz sesji naukowych lub popularno-naukowych w miejscowościach związanych z życiem i działalnością Mikołaja Kopernika w Polsce, bądź w inny sposób powiązanych z Jego postacią i rozwojem Jego teorii;

◀ 5

Uchwała Rady Ministrów z 1967 roku w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

- Warszawa, 1967
- maszynopis, papier
- 210 x 297 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, sygn. 108, k. 45-49 (w opracowaniu)

Przypadająca w 1973 roku 500. rocznica urodzin Mikołaja Kopernika skłoniła komunistyczne władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do podjęcia inicjatyw o charakterze ogólnopaństwowym. Już w 1967 roku Rada Ministrów wydała uchwałę, zawierającą ramowy program obchodów oraz projektowane przedsięwzięcia o charakterze naukowym, kulturalnym i sportowym.

Resolution of the Council of Ministers of 1967 on the celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth.

- Warsaw, 1967
- typescript, paper
- 210 x 297 mm
- The State Archives in Toruń, The Society of Arts and Sciences in Toruń, no. 108, ch. 45-49 (in preparation)

The 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth in 1973 prompted the communist authorities of the Polish People's Republic to undertake state-wide initiatives. As early as 1967, the Council of Ministers issued a resolution containing a framework program of celebrations and projected scientific, cultural and sports undertakings.

Naturalis
in Borussia
19 Feb 1473

MIKOŁAJ KOPERNIK

1473
1543

GENIALNY ASTRONOM
ZBURZYŁ ŚREDNIOWIECZNE POGLĄDY NA ŚWIAT

◀ 6

Plakat. Mikołaj Kopernik 1473–1543.

- Kraków, 1970
- plakat, druk na papierze
- 580 x 850 mm
- Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej, Zbiór materiałów ulotnych Archiwum Państwowego w Katowicach Oddziału w Bielsku-Białej, sygn. 1-1948

Plakat drukowany w 1970 roku, opatrzony podtytułem „Genialny astronom zburzył średniowieczne poglądy na świat”.

Plakat zaprojektował Włodzimierz Buczek, wykładowca krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, a jednocześnie prominentny działacz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

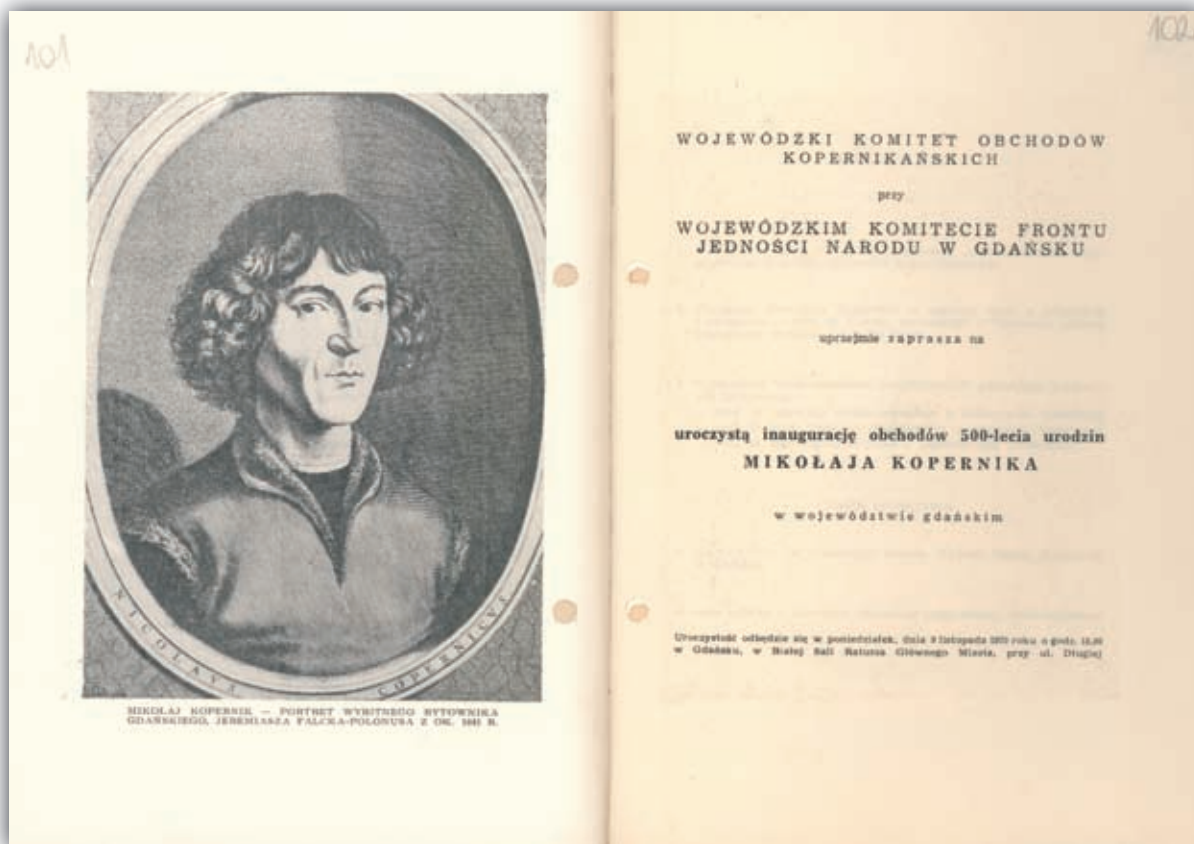

Poster. Nicolaus Copernicus 1473–1543.

- Kraków, 1970
- poster, paper print
- 580 x 850 mm
- The State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała, Ephemera Collection of the State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała, no. 1-1948

Poster printed in 1970, subtitled “Brilliant astronomer shattered medieval views on the world.”

The poster was designed by Włodzimierz Buczek, a lecturer at the Academy of Fine Arts in Kraków, and at the same time a prominent activist of the Polish United Workers’ Party.

7 ▲

Zaproszenie na obchody 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

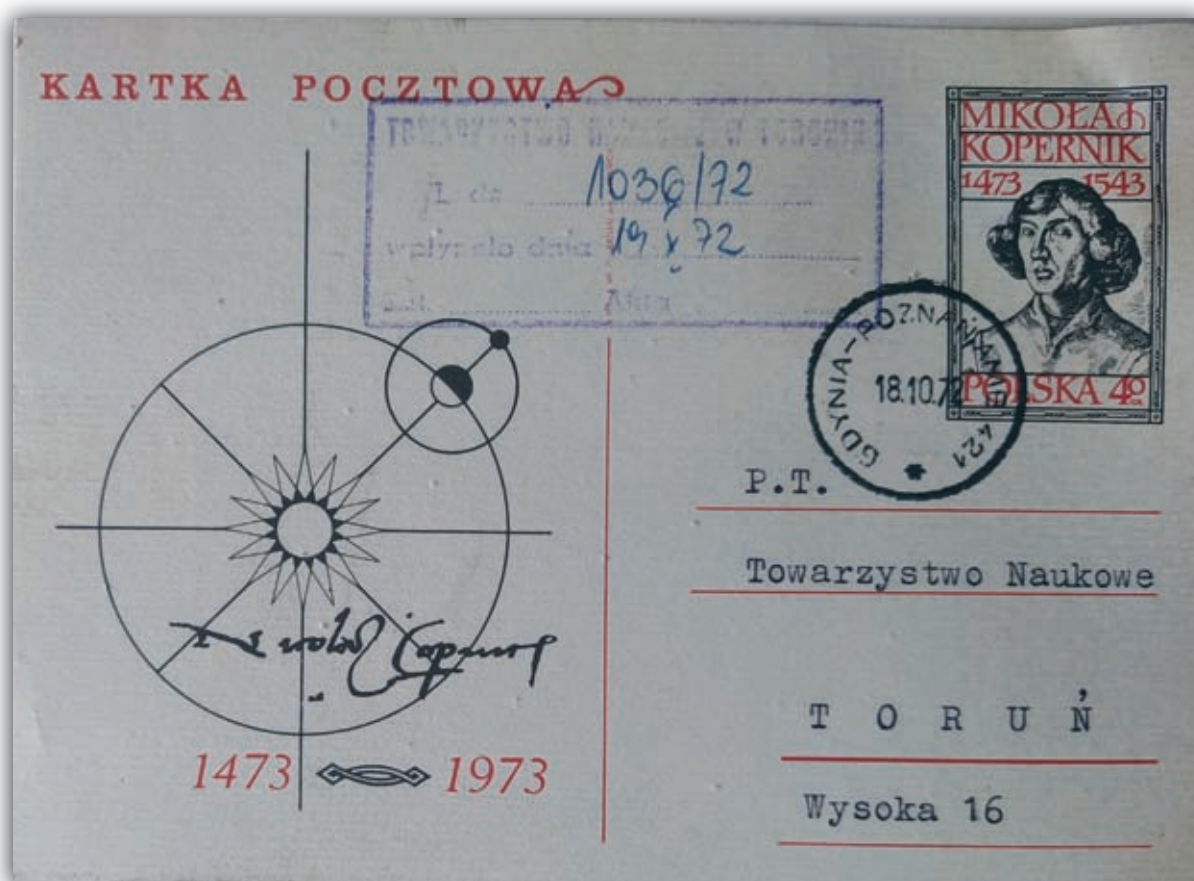
- Gdańsk, 9 XI 1970
- papier, druk czarno-biały
- 280 x 200 mm
- Archiwum Państwowe w Malborku, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Malborku, sygn. 653, s. 101-102

Wojewódzki Komitet Obchodów Kopernikańskich przy Wojewódzkim Komitecie Frontu Jedności Narodu w Gdańsku zapraszał na obchody 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika (1473-1973).

Invitation to the celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth.

- Gdańsk, 9 November 1970
- paper, black and white print
- 280 x 200 mm
- The State Archives in Malbork, Presidium of the District National Council and District Office in Malbork, no. 653, p. 101-102

The Provincial Committee for the Celebration of Copernicus at the Provincial Committee of the Front for the Unity of the Nation in Gdańsk invited everyone to the celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth. (1473-1973).

8 ▲

Okolicznościowa kartka pocztowa.

- Toruń, 1972
- pocztówka, papier, druk kolorowy
- 145 x 105 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, sygn. 36, k. 177 (w opracowaniu)

Jedna z jubileuszowych kartek pocztowych emitowanych przez Poczte Polską z okazji Roku Kopernikowskiego.

Commemorative postcard.

- Toruń, 1972
- postcard, paper, coloured print
- 145 x 105 mm
- The State Archives in Toruń, The Society of Arts and Sciences Toruń, no. 36, ch. 177 (in preparation)

One of the jubilee postcards issued by the Polish Post Office on the occasion of the Copernican Year.

Zarząd Główny Związku Polskich Artystów Plastyków

i Komitet przygotowawczy obchodów

500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika

z inicjatywy

Związku Sp-ni Przem. Ludowego i Artystycznego „CPLiA”

o r a z

Zjednoczenia Ogólnobranżowego Przem. Pamiątkarskiego

ogłaszają pod nazwą

„KOPERNIK”

ogólnopolski konkurs otwarty – powszechny

na pamiątki

związane z 500 rocznicą urodzin wielkiego astronoma Mikołaja Kopernika

W KONKURSIE ZOSTANIE PRYZNANE
28 NAGRÓD ORAZ 40 WYRÓŻNIEŃ
NA OGÓLNA SUMĘ 196.000.— ZŁ

Ponadto przewidziane są liczne nagrody specjalne ufundowane przez instytucje zainteresowane konkursem

Termin składania prac konkursowych — do dnia 15 października 1971 roku

Warunki konkursu oraz materiały pomocnicze obejmujące dane źródłowe i dokumentację fotograficzną, związane z postacią Mikołaja Kopernika, które posłużyć mogą jako inspiracja dla projektantów pamiątek — udostępnione są w:

Związku Spółdzielni Przemysłu Ludowego i Artystycznego „CPLiA”
Zjednoczeniu Ogólnobranżowym Przemysłu Pamiątkarskiego
Zarządzie Głównym oraz we wszystkich Zarządach Okręgów
i Oddziałów Związku Polskich Artystów Plastyków

◀ 9

Plakat konkursu „Kopernik” na pamiątki związane z 500. rocznicą urodzin Mikołaja Kopernika (15 października 1971 roku).

- brak miejsca, [1971]
- papier, druk kolor
- 420 x 590 mm
- Archiwum Akt Nowych, Związek Polskich Artystów Plastyków w Warszawie, sygn. 3/36

W związku z przypadającą w 1973 roku 500. rocznicą urodzin Mikołaja Kopernika podjęto zakrojone na szeroką skalę przygotowania do uroczystych obchodów tej rocznicy. W prace przygotowawcze (koordynowane w skali kraju przez Ogólnopolski Komitet Obchodów Kopernikańskich) włączyły się centralne i lokalne stowarzyszenia i organizacje polskich środowisk twórczych, wśród nich Zarząd Główny Związku Polskich Artystów Plastyków. Jedną z inicjatyw był projekt ogólnopolskiego otwartego konkursu „Kopernik” na pamiątkę związaną formą i treścią z życiem i działalnością Mikołaja Kopernika. Przewidywano bowiem zwiększony popyt na tego typu wyroby, szczególnie w miejscowościach związanych z osobą astronoma. Idea konkursu miała być propagowana poprzez kolportaż plakatów, informujących o konkursie.

Poster promoting the “Kopernik” competition for the best souvenirs related to the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus’ birth (15 October 1971).

- no place indication, [1971]
- paper, coloured print
- 420 x 590 mm
- The Central Archives of Modern Records, Association of Polish Artists and Designers in Warsaw, no. 3/36

In connection with the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus’ birth in 1973, large-scale preparations were made for the solemn celebration of this anniversary. Central and local associations and organizations of Polish creative circles, including the Main Board of the Association of Polish Artists, joined in the preparatory work (coordinated nationally by the National Committee of Copernican Celebrations). One of the initiatives was the project of the nationwide open competition “Kopernik” for a souvenir related in form and content to the life and work of Nicolaus Copernicus. This is because an increased demand for such products was anticipated, especially in places associated with the astronomer. The idea of the competition was to be promoted through the distribution of posters, informing about it.

old Wojcik
5,8, Vassar Rd
nt, Mich.

Phone 742-0934

dnia 21 stycznia 1973 r.

16.

15

**KOPERNIK-COPERNICUS 500th ANNIVERSARY
CELEBRATION COMMITTEE OF FLINT**

EXECUTIVE OFFICERS

Antony P. Majchrowski
Chairman

Harold Reistner
Oratory Chairman

Representative
Ed Suski
Oratory Chairman

Wojcik
Chairman

Jedliwska
Chairman

Kraszewski
Chairman

Prisby
Chairman

Ed Kopicinski
Secretary

Ed Koziol
Social Secretary

Sordyl
Treasurer

TREASURY COMMITTEE

Gerald Welsh

Ed Gardner

Ed Sidor

Ed Czarniecki

Ed Sidor

PROGRAM COMMITTEE

Ed Rudnik

Glowacka

Aniszewska

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

Edwock

TOWARZYSTWO NAUKOWE
W TORUNIU.

UPRZEJMIIE ZAWIADAMIAJAM, ZE POLONIA - RUCH Z WARSZAWY WYSYLA
MI 6 KSIĄZEK KOPERNIKOWSKICH, KTÓRE JUŻ MAM W POSIADANIU.
MNIEMIE CHODZIŁO O KSIĄZKI W JĘZYKU ANGIELSKIM, I TE KTÓRE POD-
KRESLIŁEM NA LIŚCIE KSIĄZEK. 2 Z NICH OTRZYMAJEM, TO JEST „ASTRO-
NOMIA W TORUNIU I NOWA KULTURA UMYSŁOWA PRUS KROLEWSKICH W OCHACH
KOPERNIKA.

NASTĘPNIE, TE BROSZURKI, KTÓRE W POLSCE KOSZTUJĄ 10.00 ZŁOTYCH
PRZYSEJANO MI RACHUNEK PO \$1.50. UMIAŁAM ZE TO BARDZO DROGO, LICZĄC
ZA DOLARA 35 ZŁ.

NADMIENIAM, ZE TU POLONIA JEST BARDZO MAŁA I LWIĄ CZĘŚCĄ POK-
RYWAM Z WŁASNEJ KLESZENI, TO DLATEGO ABY TU OKAZAĆ POLSKĄ KULTURĘ
I PRZYDUSIĆ NIEMIECKĄ PROPAGANDĘ.

Z TEGO POWODU MAM ZAŁ ZA NADUZYSZCIE DRUGĄ SPRAWĄ BĘDĄCĄ W POL-
SCE W MIESIĄCU LIPCA ZESZŁEGO ROKU ZAKUPIŁEM 3 WYDANIA KSIĄZEK
„OPERA OMNIA” ZA KTÓRE ZAPECAZIŁEM GOTÓWKĄ. PIERWSZE WYDANIE ZABRA-
ŁEM A PONIEWAŻ DWA WYDANIA NIE BYŁY GOTOWE UPOMIENIEM DO ODBIORU
MEGO SZWAGRA KTÓRY JUŻ POCZĄTKIEM LISTOPADA MIAŁ OTRZYMAĆ
DO TEJ PORY KSIĄZEK NIEMAM MIEMO ZE SZWAGIER CO DRUGI DZIEŃ SIĘ DO-
WŁADUJE. KSIĄZKI TE ZAKUPIŁEM W PAZACU KULTURY.

NIE ODPISYWAŁEM DO PANA MAGISTRA Z TEGO WZGLĘDU
GDYŻ OCZEKIWAŁEM NA KSIĄZKI ANGIELSKIE. TE KSIĄZKI KTÓRE OTRZYMA-
JEM W NAJKROTZYM CZASIE ZAPEACE

JAKI TO JEST MATERIAŁ WYSTAWIENNICZY O KTÓRYM PAN
MAGISTER WSPOMIENIŁ ?

Ja już program rozpocząłem 6 stycznia w Planetarium
z bardzo dobrym powodzeniem.

Z wyrazami szacunku

Witold Wojcik

Witold Wojcik

◀ 10

Pismo Komitetu Obchodów 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Flint (Michigan, USA) do Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

- Flint, 21 I 1973
- maszynopis, papier
- 210 x 297 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, sygn. 656, k. 15 (w opracowaniu)

W obchody 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika włączyły się także środowiska polonijne w Stanach Zjednoczonych. Komitet Obchodów we Flint w stanie Michigan zwrócił się do Towarzystwa Naukowego w Toruniu o przysłanie publikacji o tematyce kopernikańskiej w języku angielskim.

The letter of the Committee for the Celebration of the 500th Anniversary of Nicolaus Copernicus' Birth in Flint (Michigan, USA) to the Society of Arts and Sciences in Toruń.

- Flint, 21 January 1973
- typescript, paper
- 210 x 297 mm
- The State Archives in Toruń, The Society of Arts and Sciences in Toruń, no. 656, ch. 15 (in preparation)

Polish communities in the United States have also joined in the celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth. The Celebration Committee in Flint, Michigan, asked the Society of Arts and Sciences in Toruń to send publications on Copernican themes in English.

▶
11

Obchody 500. jubileuszu urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu. Rok Kopernikowski.

- Toruń, 18 lutego 1973
- fotografia pozytywowa
- 180 x 130 mm
- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Bydgoszczy, seria 11, sygn. 393

Jedna z 31 fotografii z ogólnopolskiej inauguracji obchodów 500. rocznicy urodzin Kopernika w Toruniu.

Przed południem odbył się wiec na Rynku Staromiejskim z udziałem przedstawicieli rządu i władz partyjnych, środowisk naukowych, literackich i artystycznych. Złożono kwiaty przed pomnikiem astronoma. Następnie w Muzeum Okręgowym w Ratuszu Staromiejskim otwarto wystawę „Kultura artystyczna w ziemi chełmińskiej w czasach Kopernika”. Po południu w auli uniwersyteckiej odbyła się uroczysta akademicka.

Celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth in Toruń. The Copernican Year.

- Toruń, 18 February 1973
- photographic positive
- 180 x 130 mm
- The State Archives in Bydgoszcz, Provincial Committee of the Polish United Workers' Party in Bydgoszcz, series 11, no. 393

One of 31 photographs from the nationwide inauguration of the celebration of the 500th anniversary of Copernicus' birth in Toruń.

Before noon, a rally was held in the Old Town Square with the participation of representatives from the government and party authorities, scientific, literary and artistic circles. Flowers were laid in front of the astronomer's monument. This was followed by the opening of the exhibition "Artistic Culture in the Chełmno Region in the Time of Copernicus" at the District Museum in the Old Town Hall. In the afternoon, a solemn academy was held in the university auditorium.

12 ▲

Album „500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika”.

- Bydgoszcz, 1973
- okładka z tworzywa sztucznego, karton, papier (wycinki, rysunki)
- 430 x 300 mm
- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, sygn. 1607

Album dla uczczenia jubileuszu urodzin astronoma wykonany przez uczniów Szkolnego Koła Krajoznawczo-Turystycznego działającego przy Szkole Podstawowej nr 10 w Bydgoszczy przy ulicy Śląskiej.

Album “500th Anniversary of Nicolaus Copernicus’ Birth.”

- Bydgoszcz, 1973
- plastic cover, cardboard, paper (cuttings, drawings)
- 430 x 300 mm
- The State Archives in Bydgoszcz, The Presidium of the Municipal National Council in Bydgoszcz, no. 1607

Album to commemorate the astronomer’s birthday made by students of the School Tourist and Sightseeing Club at the Elementary School No. 10 in Bydgoszcz on Śląska Street.

13 ►

Plakat z okazji 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, 1473–1973.

- Katowice, 1973(?)
- plakat, druk na papierze
- 660 x 955 mm
- Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej, Zbiór materiałów ulotnych Archiwum Państwowego w Katowicach Oddziału w Bielsku-Białej, sygn. 1-1998

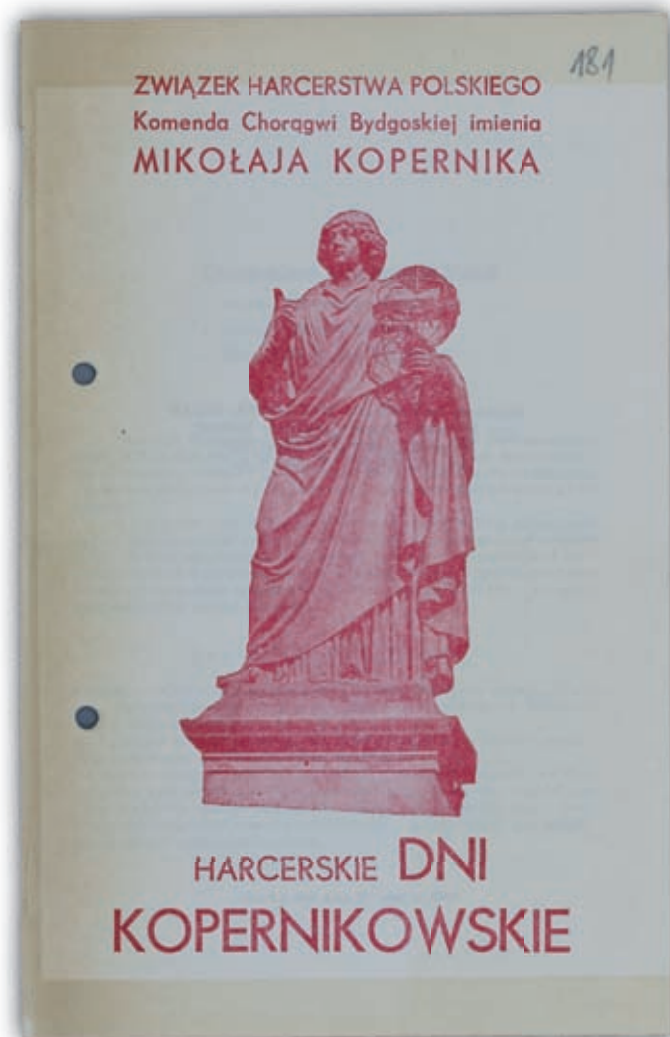
Plakat drukowany w 1973 roku w związku z 500. rocznicą urodzin Mikołaja Kopernika.

Poster commemorating the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth, 1473–1973.

- Katowice, 1973(?)
- poster, print on paper
- 660 x 955 mm
- The State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała, Ephemera Collection of the State Archives in Katowice Branch in Bielsko-Biała, no. 1-1998

Poster printed in 1973 to mark the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth.

14 ►

Plakat Harcerskich Dni Kopernikowskich.

- Bydgoszcz, 1973
- plakat, druk kolorowy
- 150 x 237 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, sygn. 595, k. 181 (w opracowaniu)

W ogólnopolskie obchody 500. jubileuszu urodzin Mikołaja Kopernika włączyły się także organizacje harcerskie. Wśród nich Komenda Chorągwi Bydgoskiej imienia Mikołaja Kopernika, która zorganizowała Harcerskie Dni Kopernikowskie. W ramach inicjatywy odbywały się zawody, apele i przede wszystkim rajd kopernikański.

Poster of the Copernican Scout Days.

- Bydgoszcz, 1973
- poster, coloured print
- 150 x 237 mm
- The State Archives in Toruń, The Society of Arts and Sciences Toruń, no. 595, ch. 181 (in preparation)

Scouting organizations also joined the nationwide celebration of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth. Among them, the Headquarters of the Nicolaus Copernicus Bydgoszcz Scout Banner, which organized the Copernican Scout Days. The initiative included competitions, assemblies and, above all, a Copernican rally.

Znaczek pocztowy „Mikołaj Kopernik +1543” – Polska 2000 zł.

- brak miejsca, 1993
- papier wartościowy, druk kolorowy
- 43 x 32 mm
- Archiwum Państwowe w Zamościu, Akta osób i rodzin, Zbiór Janusza Panasiwicza, spis roboczy nr 3-2020, poz. 7, s. 16

Klaser jubileuszowy, tom XIX „Znaczkę pocztowe RP 1992–1994” zawiera znaczek pocztowy okolicznościowy o nominale 2000 zł, wydany z okazji 450. rocznicy śmierci Mikołaja Kopernika przez Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych w 1993 roku. Autorem projektu jest Jacek Konarzewski.

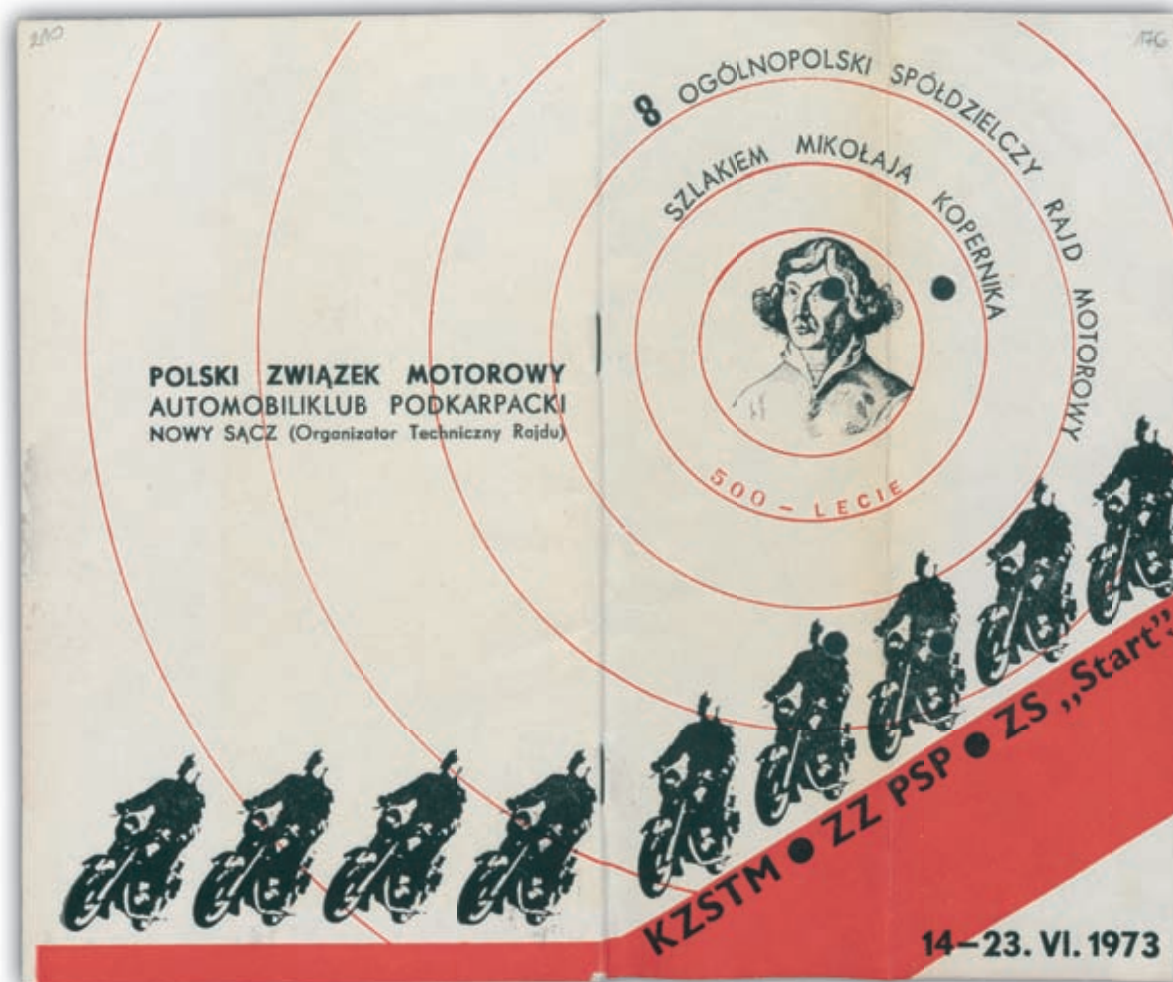
Znaczek przedstawia wizerunek Mikołaja Kopernika na niebieskim tle Układu Słonecznego (wizualizacja z umieszczonymi na orbitach: satelitami, sondami, wahadłowcem i radioteleskopem), w lewym dolnym rogu zamieszczono podpis: „Mikołaj Kopernik +1543”.

Post stamp Mikołaj Kopernik +1543 – Poland 2000 PLN.

- no place, 1993
- security, coloured print
- 43 x 32 mm
- The State Archives in Zamość, Personal and Family Records, Janusz Panasiwicz Collection, working inventory no. 3-2020, item 7, p. 16

Jubilee stamp book, volume 19 “Postage stamps of the Republic of Poland 1992–1994” contains a 2,000 PLN commemorative postage stamp issued on the occasion of the 450th anniversary of the death of Nicolaus Copernicus by the Polish Security Printing Works in 1993. The author of the project is Jacek Konarzewski.

The stamp presents an image of Nicolaus Copernicus against the blue background of the Solar System (visualization with the following objects on orbits: satellites, probes, a shuttle and a radio telescope), in the lower left corner there is a signature: Mikołaj Kopernik +1543.

Zaproszenie-ulotka na VIII Ogólnopolski Spółdzielczy Rajd Motorowy „Szlakiem Mikołaja Kopernika” organizowany z okazji 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

- Kraków, 1973
- karton, druk kolorowy
- 218 x 132 mm
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu we Wrocławiu, seria 2, sygn. 387

Rajd odbył się w dniach 14-23 czerwca 1973 roku. Wydarzenie zorganizowali: Krajowy Związek Spółdzielni Transportowo-Motoryzacyjnych, Zarząd Główny Związku Zawodowego Pracowników Spółdzielczości Pracy oraz Rada Główna Zrzeszenia Sportowego „Start”.

The invitation-leaflet to the 8th All-Polish Cooperative Motor Rally on Copernicus Route organized on the occasion of the 500th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth.

- Kraków, 1973
- cardboard, coloured print
- 218 x 132 mm
- The State Archives in Wrocław, The Provincial Committee of the Front for the Unity of the Nation in Wrocław, series 2, no. 387

The rally was held 14-23 June, 1973. The event was organized by the National Union of Transport and Motor Cooperatives, the General Board of the Cooperative Workers' Union, and the General Council of the Start Sports Association.

**X OGÓLNO POLSKI RAJD
SZLAKIEM MIKOŁAJA
KOPERNIKA**

GRUPA Z MIŁOMĘYNA

Sygn. AP Olsztyn 1220/384

◀ 17

Plakat Grupy z Miłomłyna propagujący X Ogólnopolski Rajd Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej Szlakiem Mikołaja Kopernika – 1983 rok.

- Miłomłyn, 1983
- papier, rysunek kolorowy
- 340 x 495 mm
- Archiwum Państwowe Olsztynie, Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Olsztynie, sygn. 411

Plakat przedstawiający Mikołaja Kopernika na rowerze miał zachęcić młodzież Miłomłyna i okolic do uczestnictwa w X Ogólnopolskim Rajdzie ZSMP Szlakiem Mikołaja Kopernika w 1983 roku. Rajd był jedną z inicjatyw organizowanych w ramach obchodów urodzin wielkiego astronoma, która na stałe wpisała się w kalendarz ważnych imprez młodzieżowych lat 70. i 80. XX wieku. Rajd odbywał się corocznie, począwszy od pierwszej edycji w 1973 roku aż do ostatniej, szesnastej w 1989 roku.

Poster of the Group from Miłomłyn promoting the 10th All-Polish Copernicus Route Rally of the Polish Socialist Youth Union – 1983.

- Miłomłyn, 1983
- paper, coloured drawing
- 340 x 495 mm
- The State Archives in Olsztyn, The Provincial Board of the Polish Socialist Youth Union in Olsztyn, no. 411

The poster depicting Nicolaus Copernicus on a bicycle was intended to encourage the youth of Miłomłyn and the surrounding area to participate in the 10th All-Polish Copernicus Route Rally of the Polish Socialist Youth Union in 1983. The rally was one of the initiatives organized as part of the celebration of the great astronomer's birthday, which became a recurring event in the calendar of important youth activities of the 1970s and 1980s. The rally was held annually, starting with the first edition in 1973 until the last, sixteenth, in 1989.

◀ 18

Okładka Kroniki XI Ogólnopolskiego Rajdu Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej Szlakiem Mikołaja Kopernika Grupy z Miłomłyną - 1984 rok.

- Miłomłyn, 1984
- drewno
- 350 x 385 mm
- Archiwum Państwowe w Olsztynie, Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Olsztynie, sygn. 412

Na koniec rajdu grupy młodzieżowe sporządzały między innymi kroniki jako świadectwa życia codziennego młodego komunisty podczas pokonywania trasy. Takim przykładem jest Kronika XI Ogólnopolskiego Rajdu ZSMP Szlakiem Mikołaja Kopernika Grupy z Miłomłyną z 1984 roku.

Okładka z wizerunkiem astronoma Kopernika została ręcznie wykonana z drewna.

The cover of the Chronicle of the 11th All-Polish Copernicus Route Rally of the Polish Socialist Youth Union of the Miłomłyn Group - 1984.

- Miłomłyn, 1984
- wood
- 350 x 385 mm
- The State Archives in Olsztyn, The Provincial Board of the Polish Socialist Youth Union in Olsztyn, no. 412

At the end of the rally, youth groups, among other things, compiled chronicles as testimony to the daily life of a young communist as they travelled along the route. These include the Chronicle of the 11th All-Polish Copernicus Route Rally of the Polish Socialist Youth Union of the Miłomłyn Group in 1984.

The cover with the image of Nicolaus Copernicus was handmade from wood.

19 ►

Trasa XI Ogólnopolskiego Rajdu Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej Szlakiem Mikołaja Kopernika Grupy z Miłomłyna - 1984 rok.

- Miłomłyn, 1984
- papier, rysunek kolorowy
- 350 x 385 mm
- Archiwum Państwowe w Olsztynie, Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Olsztynie, sygn. 412, s. 3

Trasa XI Ogólnopolskiego Rajdu ZSMP Szlakiem Mikołaja Kopernika Grupy z Miłomłyna wiodła z Miłomłyna do Lidzbarka Warmińskiego przez Kotkowo, Moraq, Orneta, Gronowo i Bobrownik. Rajd odbył się w dniach od 1 do 7 lipca 1984 roku. Podczas rajdu młodzież nie tylko zwiedzała miejsca związane z Kopernikiem, ale niejednokrotnie wykonywała prace społeczne na rzecz lokalnych społeczności.

The route of the 11th All-Polish Copernicus Route Rally of the Polish Socialist Youth Union of the Miłomłyn Group - 1984.

- Miłomłyn, 1984
- paper, coloured drawing
- 350 x 385 mm
- The State Archives in Olsztyn, The Provincial Board of the Polish Socialist Youth Union in Olsztyn, no. 412, p. 3

The route of the 11th All-Polish Copernicus Route Rally of the Polish Socialist Youth Union of the Miłomłyn Group led from Miłomłyn to Lidzbark Warmiński via Kotkowo, Moraq, Orneta, Gronowo and Bobrownik. The rally took place from 1 to 7 July, 1984. During the rally, young people not only visited places associated with Copernicus, but often performed social work for the benefit of local communities.

V

KOPERNIK W KULTURZE I SZTUCE

COPERNICUS IN CULTURE AND ART

NICCOLÒ COPERNICO

ASTRONOMO POLACCO

◀ 1

Niccolo Copernico, astronomo polacco.

- brak miejsca, brak daty
- papier, litografia
- 148 x 200 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 170

Litografia na podstawie wizerunku Kopernika z 1645 roku autorstwa gdańskiego rytownika Jeremiasza Falcka (1609–1677).

Niccolo Copernico, astronomo polacco.

- no indication of the place and date
- paper, lithograph
- 148 x 200 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 170

Lithograph with an image of Copernicus from 1645 by Jeremias Falck from Gdańsk (1609–1677).

3967

85.

170.

◀ 2

Mikołaj Kopernik.

- brak miejsca, XVII wiek
- papier, rycina
- 150 x 199 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 46, s. 73, ryc. 85
- Non docet instabiles Copernicus aetheris orbis. Sed terra instabiles arguit ille vices. Vu 2

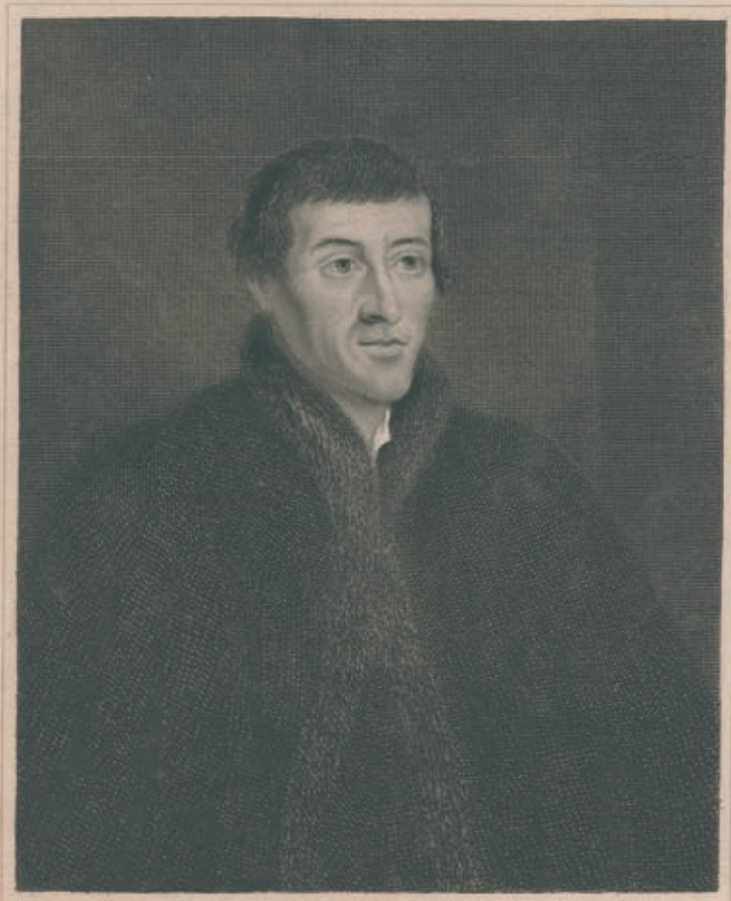
Rycina ze zbioru Ambrożego Grabowskiego, księgarza, kolekcjonera, antykwariusza, historyka, miłośnika Krakowa.

Nicolaus Copernicus.

- no indication of the place, 17th century
- paper, engraving
- 150 x 199 mm
- The National Archives in Kraków, The Ambroży Grabowski Collection, no. 46, p. 73, print 85
- Non docet instabiles Copernicus aetheris orbis. Sed terra instabiles arguit ille vices. Vu 2

Engraving from the Collection of Ambroży Grabowski, bookseller, collector, antiquarian, historian, and Kraków aficionado.

Engraved by J. Goussier

NICOLAO COPERNICO.

*From a Discourse on the progress of the Royal Society,
presented by D. Wall, of Douay, June 6, 1770.*

Under the Superintendance of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge.

London: Published by Charles Knight, Pall Mall East.

◀ 3

Nicolao Copernico.

- Londyn, XIX wiek
- papier, rycina
- 175 x 269 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 46, s. 74, ryc. 86

Rycinę wykonał ceniony angielski rytownik, portrecista Edward Scriven na podstawie obrazu ofiarowanego Towarzystwu Królewskiemu w Londynie przez gdańskiego przyrodnika lekarza i astronoma Mateusza Nataniela Wolfa z Gdańska.

Nicolao Copernico.

- London, 19th century
- paper, engraving
- 175 x 269 mm
- The National Archives in Kraków, The Ambroży Grabowski Collection, no. 46, p. 74, print 86

The engraving was made by an acclaimed English printmaker and portraitist Edward Scriven, based on a painting donated to the Royal Society in London by a naturalist, doctor and astronomer Mateusz Nataniel Wolf from Gdańsk.

Copernicus Nicolaus Mathematicus.

Portret Kopernika ze współczesnego drzeworytu. (wys. 105 mil. szerokość 85 mililind.)

Drzeworyt ten wykonat Tobiasz Szymmer
w Danistku w roku 1587.

Podług tego drzeworytu, Mista Jan Matejko w roku 1873. namaloso
wot na drewnie rysunek do „Tygodnika Ilustrowanego„ w
Warszawie na Jubileusz Kopernika (Odbicie tego rysku
miatego drzeworytu wykonanego w drzeworytni Fegori tygodnika
rozestano jako „Premium naime“ dla czytelników jego.

Jan Augustyn Drukem.

◀ 4

Copernicus Nicolaus Mathematicus. Portret Kopernika.

- papier, drzeworyt
- brak miejsca, 1873(?)
- 110 x 140 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 171

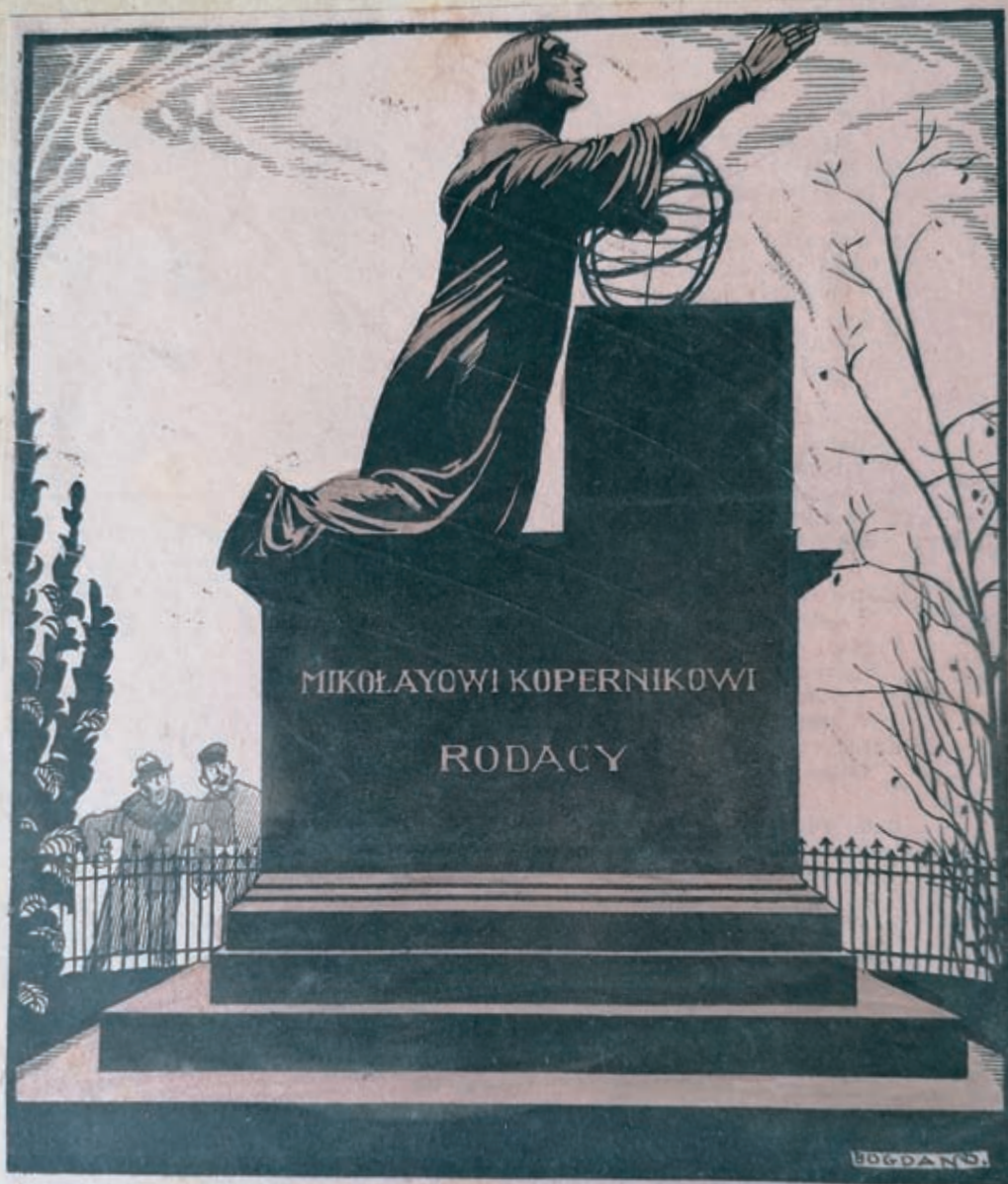
Przedstawienie Kopernika według drzeworytu Tobiasa Stimmera (1539–1584). Stimmer jest również autorem portretu astronoma, znajdującego się na wieżyczce zegara astronomicznego w katedrze w Strasburgu. Strasburska podobizna astronoma miała powstać w oparciu o autoportret Kopernika.

Copernicus Nicolaus Mathematicus. The Copernicus Portrait.

- paper, woodcut
- no indication of the place, 1873(?)
- 110 x 140 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 171

Depiction of Copernicus according to a woodcut by Tobias Stimmer (1539–1584). Stimmer is also the author of the astronomer's portrait, located on the turret of the astronomical clock in Strasbourg Cathedral. The Strasbourg image of the astronomer was said to be based on Copernicus' self-portrait.

W Warszawie dnia 18 stycznia 1920 roku.

— Patrzcie no na Kopernika, co to się z nim dzieje!
— Ano, składa Bogu dzięki za to, że jego gród rodzinny, Toruń, wyostał się nareszcie ze szponów niemieckich.

◀ 5

Pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie, rysunek satyryczny.

- Warszawa, 23 I 1920
- papier, rycina
- 187 x 240 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 163

Rysunek opublikowany w ilustrowanym czasopiśmie satyryczno-humorystycznym „Mucha” nr 4 z 1920 roku.

Ilustracja oraz zamieszczony pod nią krótki dialog jednoznacznie nawiązują do historycznego wydarzenia, które miało miejsce 18 stycznia 1920 roku. Mianowicie przejęcia opuszczonego przez oddziały niemieckie Torunia przez Wojsko Polskie i włączenia miasta do Rzeczypospolitej.

The statue of Nicolaus Copernicus in Warsaw, satirical drawing.

- Warsaw, 23 January 1920
- paper, engraving
- 187 x 240 mm
- The National Archives in Kraków, The Jan Augustyn Iconographic Collection, no. 163

The drawing was published in the illustrated satirical-humour magazine “Mucha,” no. 4 of 1920.

The illustration and the short dialogue underneath clearly refer to a historical event that took place on 18 January 1920. Namely, the takeover of Toruń, abandoned by German troops, by the Polish Army and the incorporation of the city into the Republic of Poland.

NICOLAUS COPERNICUS

ZDARZENIA STYL KRAKÓW

PROJEKCIJA

W ramach »Dni Krakowa«
W piątek, 12 czerwca 1936 o godz. 20³⁰ na dziedzińcu Biblioteki Jagiellońskiej
ulica św. Anny 8

MIKOŁAJ KOPERNIK

WIZJA SCENICZNA L. H. MORSTINA Z »OTRZĘSINAMI« ANONYMA

W roli głównej Dr. Leopold Pobóg Kielanowski Muzyka L. Marczewskiego i A. Żulińskiego Ilustracja plastyczna zespołu W. Haburzanki

Bilety od 50 gr. do 4 zł. przy wejściu. — Przedprzedaż: Polski Związek Turystyczny ul. Lubicz 4 oraz firma »Tlen«, Rynek Gł. Linja A-B.

◀ 6

Zaproszenie na przedstawienie „Mikołaj Kopernik” wizja sceniczna Ludwika Hieronima Morstina z „Otrzęsinami” w dniu 12 czerwca 1936 o godz. 20.30 na dziedzińcu Biblioteki Jagiellońskiej. Wydarzenie organizowane w ramach „Dni Krakowa”.

- Kraków, 1936
- plakat, papier, druk kolorowy
- 9700 x 13700 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór afiszy i plakatów, sygn. 2570

W 1936 roku zainicjowano w Krakowie czerwcowy festiwal sztuki pod nazwą „Dni Krakowa”.

Przedstawienie „Mikołaj Kopernik” wystawiono na dziedzińcu Collegium Maius, gdzie wówczas mieściła się siedziba Biblioteki Jagiellońskiej. Tam właśnie w latach 1899–1953 usytuowany był pomnik wielkiego dłuta Cypriana Godebskiego.

Invitation to the performance “Nicolaus Copernicus,” Ludwik Hieronim Morstin’s stage vision, together with Hazing ceremony on 12 June 1936 at 8:30 p.m. in the courtyard of the Jagiellonian Library. The event organized as part of the “Days of Kraków” festival.

- Kraków, 1936
- poster, paper, coloured print
- 9700 x 13700 mm
- The National Archives in Kraków, Collection of Bills and Posters, no. 2570

In 1936, a June art festival called “Days of Kraków” was launched.

The play “Nicolaus Copernicus” was staged in the courtyard of Collegium Maius, where the Jagiellonian Library was then located. It was there that the monument of the great sculptor Cyprian Godebski stood in 1899–1953.

◀ 7

Mikołaj Kopernik. Plakat z okazji 450. rocznicy urodzin.

- Zakłady Graficzne „Sztuka”, Toruń, 1923
- papier, litografia kredkowa
- 230 x 294 mm
- Archiwum Państwowe w Toruniu, Sztychy, sygn. 1G

Plakat w stylu art déco wydany z okazji 450. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Autor: Felicjan Szczęsny Kowarski na podstawie grafiki z wizerunkiem astronoma pochodzącej ze zbiorów Dominika Witke-Jeżewskiego.

Nicolaus Copernicus. Poster issued of the 450th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth.

- “Art” Graphic Works, Toruń, 1923
- paper, coal drawing
- 230 x 294 mm
- The State Archives in Toruń, Prints, no. 1G

Art déco style poster issued on the occasion of the 450th anniversary of Nicolaus Copernicus' birth. Author: Felicjan Szczęsny Kowarski, based on a print with the astronomer's image from the collection of Dominik Witke-Jeżewski.

W RAMACH PROGRAMU „DNI KRAKOWA”

W niedzielę dnia 13 czerwca o godz. 20-tej

NA WAWELU

po raz pierwszy:

MIKOŁAJ KOPERNIK

**wielkie widowisko, wizja sceniczna
LUDWIKA HIERONIMA MORSTINA
dane przez Teatr Miejski im. Juliusza Słowackiego
przy współudziale Polsk. Teatru Akademickiego**

**Inscenizacja:
Reżyseria:
Muzyka:**

**KAROL FRYCZ
Dr Leopold Kielanowski
Antoni Zuliński**

Udział biorą: Art. dram. W. Aleksandrowiczówna, M. Bednarska, M. Kierzkowa, T. Suchecka, T. Białkowski, J. Bobrowski, S. Czajkowski, R. Grudniewski, S. Kępka, J. Kopczewski, W. Macherski, W. Nowakowski, K. Opaliński, T. Orszański, K. Szubert, W. Woźnik, R. Wroński, A. Żukowski

Teatr Akademicki im. Dr. Wł. Dobrowolskiego

Balet pod kierunkiem Wandy Haburzanki

Kostiumy kompozycji Marii Gutkowskiej

W widowisku bierze udział 240 osób

Bilety w cenie od 1 zł. do 6 zł. do nabycia wcześniej w Polskim Związku Turyst., Lubicz 4, w Rynku Gl. 4 w f. Br. Bilewscy. W dzień przedst. od 6 wieczór w kasach na Wawelu.

**Drugie przedstawienie „Kopernika” na Wawelu odbędzie się we środę dn. 16 czerwca.
W razie niepogody w dniu 13 czerwca bilety z dn. 13 czerwca zachowują ważność na dzień 16 czerwca.**

DRUKARNIA PRACOWNIA W KRAKOWIE

◀ 8

Zaproszenie na widowisko sceniczne „Mikołaj Kopernik” w dniu 13 czerwca o godz. 20.00 na Wawelu.

- Kraków, [1937]
- afisz, papier, druk kolorowy
- 6200 x 9350 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór afiszy i plakatów, sygn. 2575

Wielkie widowisko sceniczne według Ludwika Hieronima Morstina wystawiane było w ramach programu „Dni Krakowa” przez Teatr Miejski im. Juliusza Słowackiego w Krakowie przy współudziale Polskiego Teatru Akademickiego.

Invitation to the performance “Nicolaus Copernicus” on 13 June at 8:00 p.m. at the Wawel Castle.

- Kraków, [1937]
- bill, paper, coloured print
- 6200 x 9350 mm
- The National Archives in Kraków, Collection of Bills and Posters, no. 2575

The grand performance by Ludwik Hieronim Morstin was staged as part of the “Days of Kraków” festival in Juliusz Słowacki City Theater in Kraków with the participation of the Polish Academic Theater.

9 ▲

Zaproszenie na przedstawienie „Mikołaj Kopernik” Ludwika Hieronima Morstina w niedzielę 21 czerwca 1936 roku o godzinie 20.30 na dziedzińcu arkadowym Wawelu.

- Kraków, 1936
- afisz, papier, druk
- 6250 x 4750 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór afiszy i plakatów, sygn. 2325

Powtórka spektaklu z dnia 12 czerwca 1936 roku w ramach odbywających się „Dni Krakowa”.

Invitation to the performance of “Nicolaus Copernicus” by Ludwik Hieronim Morstin on Sunday, 21 June 1936 at 8.30 p.m. in the Wawel Castle arcade courtyard.

- Kraków, 1936
- bill, paper, print
- 6250 x 4750 mm
- The National Archives in Kraków, Collection of Bills and Posters, no. 2325

Replay of the performance which took place on 12 June 1936 as part of the “Days of Kraków” festival.

10 ▲

Afisz teatralny sztuki pod tytułem „Portrety i astronomia. Sceny z życia Kopernika i Leonarda da Vinci” według Ludwika Hieronima Morstina.

- Kraków, 31 XII 1952
- afisz, papier, druk
- 861 x 610 mm
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Teatr Rapsodyczny w Krakowie, sygn. 56

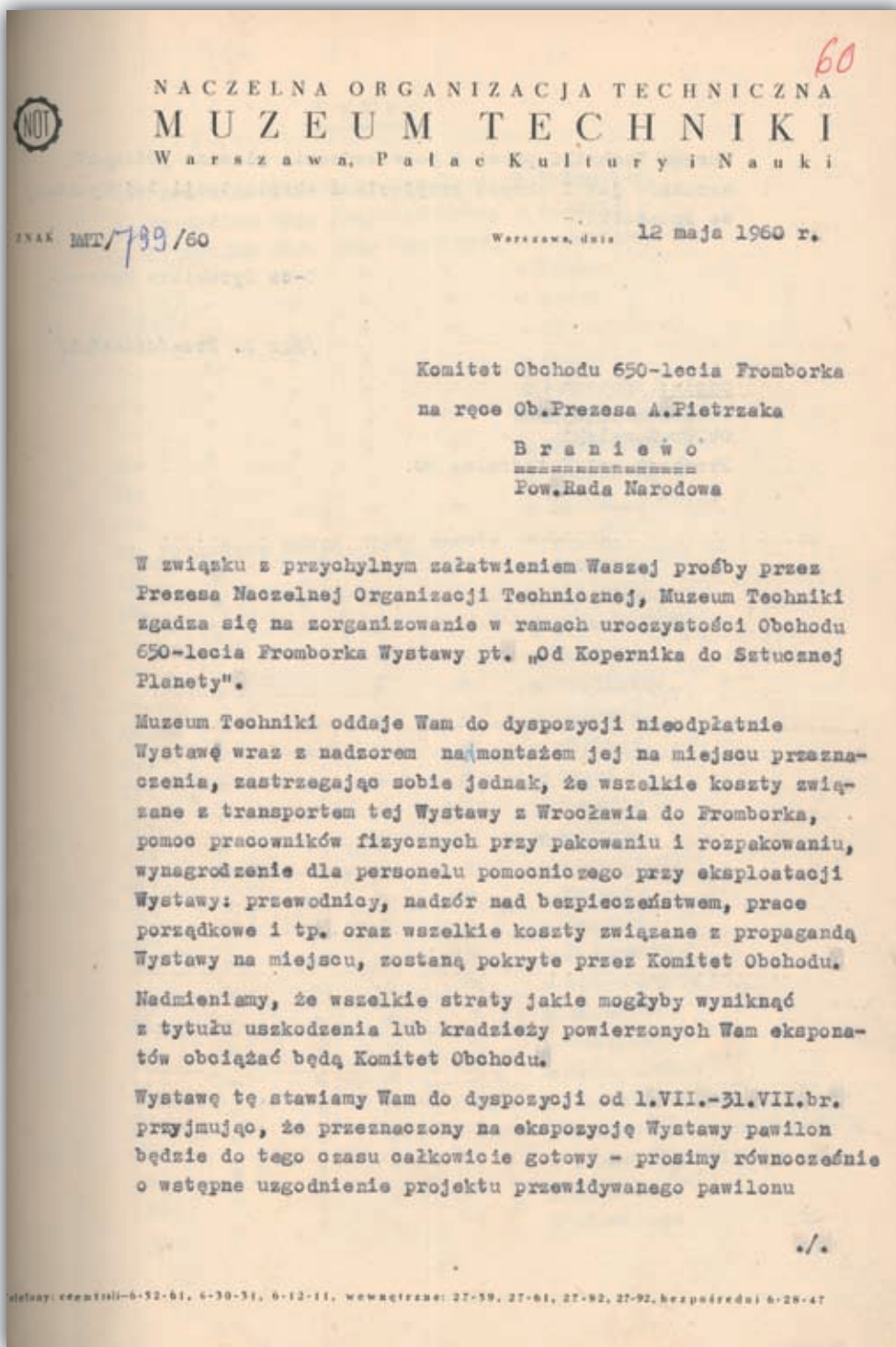
Oszczędny w formie afisz teatralny informujący o premierze sztuki wystawianej przez Państwowy Teatr Rapsodyczny w Krakowie.

The theatrical poster of the play entitled “Portraits and Astronomy. Scenes from the Life of Copernicus and Leonardo da Vinci” by Ludwik Hieronim Morstin.

- Kraków, 31 December 1952
- bill, paper, print
- 861 x 610 mm
- The National Archives in Kraków, Rhapsodic Theater in Kraków, no. 56

Simple in form theatrical billboard informing about the premiere of a play staged by the National Rhapsodic Theater in Kraków.

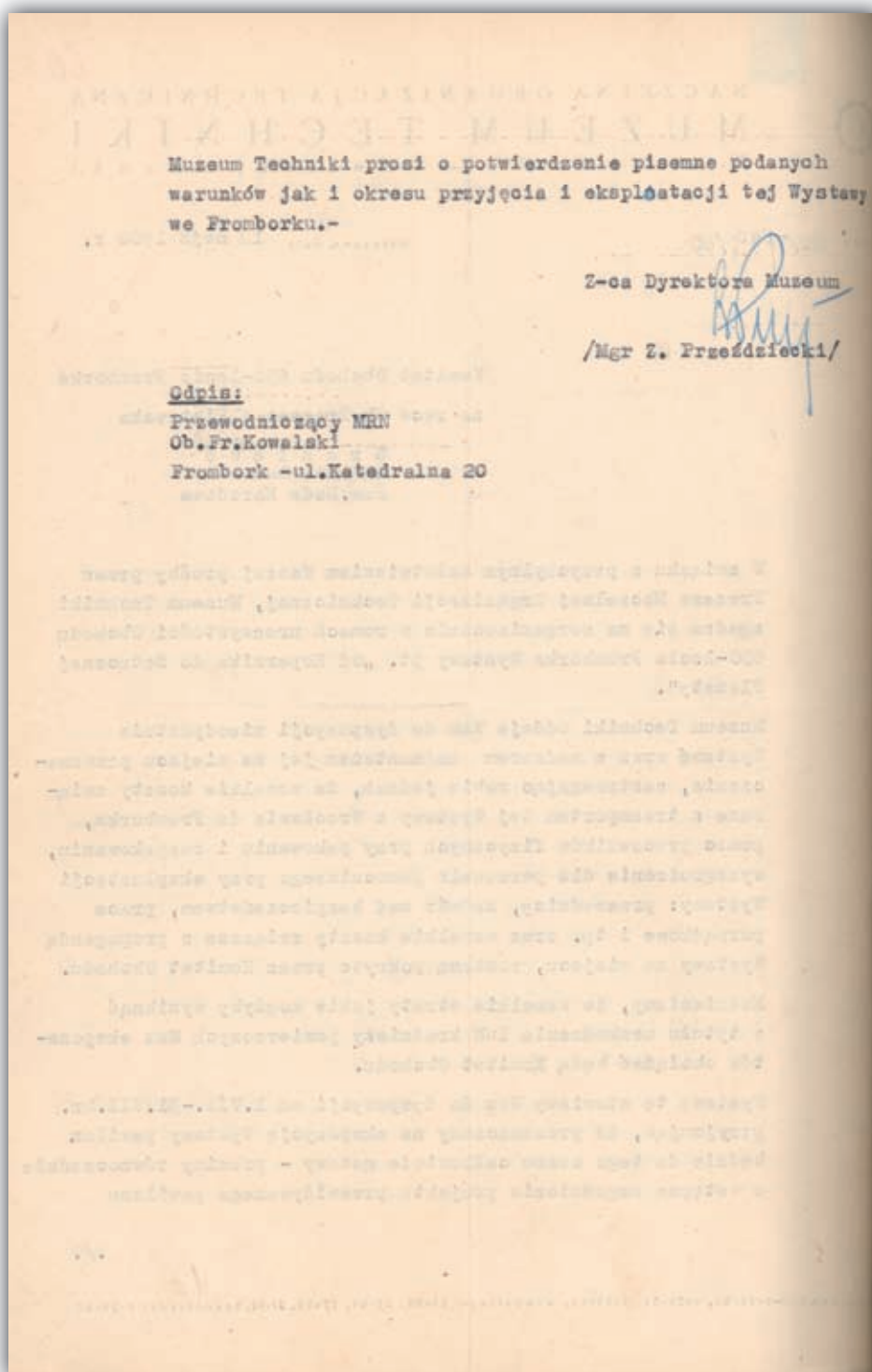

11 ►

Pismo Naczelnej Organizacji Techniki Muzeum Techniki do Komitetu Obchodu 650-lecia Fromborka w sprawie planowanej wystawy „Od Kopernika do Sztucznej Planety”.

- Warszawa, 12 V 1960
- maszynopis
- 200 x 300 mm
- Archiwum Państwowe w Malborku, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Braniewie, sygn. 48, s. 60

Wystawa „Od Kopernika do Sztucznej Planety” została zorganizowana w ramach uroczystości obchodów 650-lecia Fromborka.

Muzeum Techniki prosi o potwierdzenie pisemne podanych warunków jak i okresu przyjęcia i eksploatacji tej Wystawy we Fromborku.-

Z-ca Dyrektora Muzeum
[Handwritten Signature]
/Mgr Z. Przesdzicki/

Odpis:

Przewodniczący MRN
Ob. Fr. Kowalski
Frombork - ul. Katedralna 20

The letter of the Polish Central Technical Organisation at the Museum of Technology to the Committee for the Celebration of the 650th Anniversary of Frombork on the planned exhibition From Copernicus to the Artificial Planet.

- Warsaw, 12 May 1960
- typescript
- 200 x 300 mm
- The State Archives in Malbork, the Presidium of the District National Council and the District Office in Braniewo, no. 498/48, p. 60

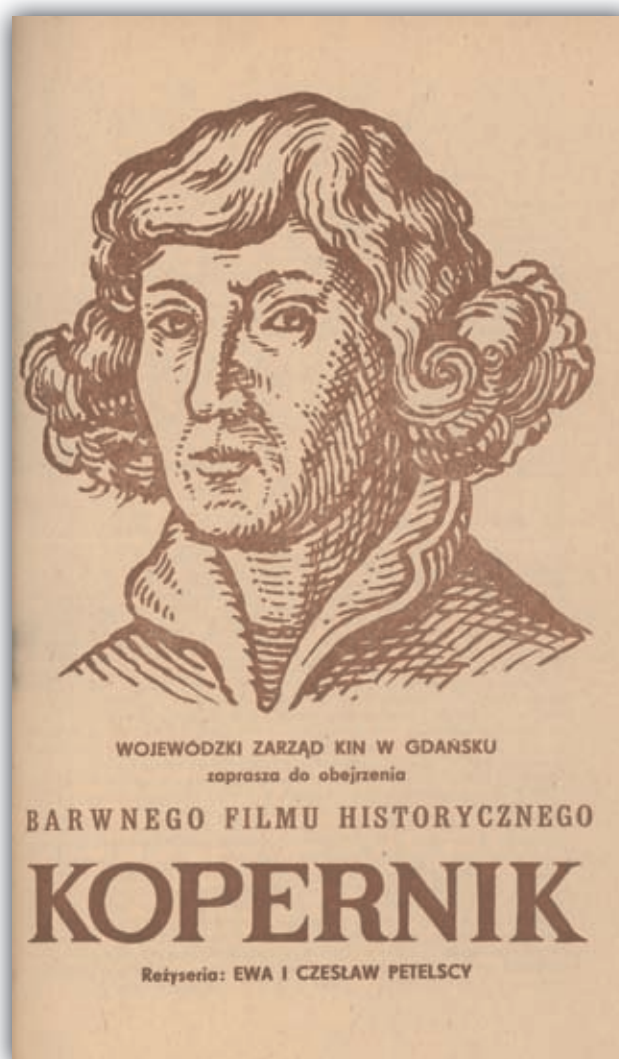
The exhibition "From Copernicus to the Artificial Planet" was organized during the celebrations of the 650th anniversary of Frombork.

12 ►

Ulotka filmu „Kopernik”.

- Malbork, 1972
- ulotka, druk kolorowy
- 140 x 220 mm
- Archiwum Państwowe w Malborku, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Malborku, sygn. 653, s. 15

Ulotka polsko-niemieckiego filmu biograficznego pod tytułem „Kopernik” z 1972 roku w reżyserii Ewy i Czesława Petelskich powstałego z okazji 500. rocznicy urodzin astronoma. Film ukazuje wiele epizodów z życia Kopernika z czasu studiów krakowskich i włoskich, a także jego działalność najpierw u boku wuja, biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode, następnie jako administratora dóbr kapituły warmińskiej, broniącego polskość przed naporem krzyżackim. W tytułowej roli wystąpił Andrzej Kopiczyński.

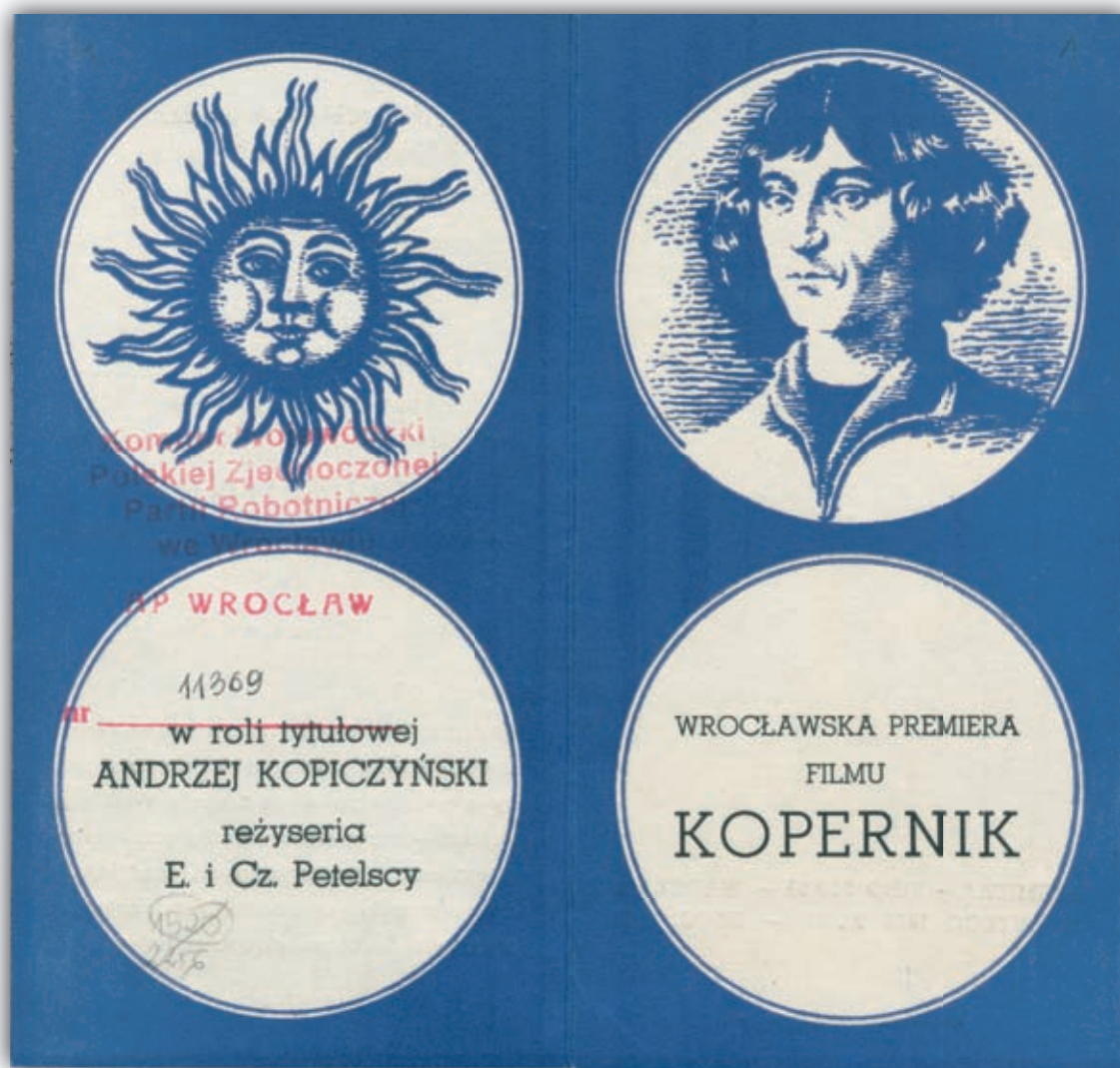

Flyer of the movie “Copernicus.”

- Malbork, 1972
- flyer, coloured print
- 140 x 220 mm
- The State Archives in Malbork, The Presidium of the District National Council and the District Office in Malbork, no. 653, p. 15

Flyer of the 1972 Polish-German biographical film “Copernicus” directed by Ewa and Czesław Petelski made to celebrate the 500th anniversary of the astronomer’s birth. The film shows many episodes from Copernicus’ life during his studies in Kraków and Italy, as well as his activities first, assisting his uncle, the Warmia Bishop Lucas Watzenrode, then as administrator of the Warmia Chapter estate, defending the Polish nationality against the Teutonic aggression. The title role was played by Andrzej Kopiczyński.

13 ▲

Ulotka filmu „Kopernik”.

- Wrocław, brak daty
- karton, druk kolorowy
- 202 x 116 mm
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej we Wrocławiu, sygn. 11369

Zaproszenie na premierę filmu pod tytułem „Kopernik” w reżyserii Ewy i Czesława Petelskich, która odbyła się 17 lutego 1973 roku w kinie „Śląsk” we Wrocławiu.

Flyer of the movie “Copernicus.”

- Wrocław, no indication of the date
- cardboard, coloured print
- 202 x 116 mm
- The State Archives in Wrocław, Provincial Committee of the Polish United Workers’ Party in Wrocław, no. 11369

Invitation to the premiere of the film “Copernicus,” directed by Ewa and Czesław Petelski, which took place on 17 February 1973 at the “Silesia” cinema in Wrocław.

14 ▲

Banknot PRL o nominale 1000 złotych z wizerunkiem Mikołaja Kopernika.

- Warszawa, 1 VI 1982
- papier banknotowy, druk
- 138 x 63 mm
- Archiwum Państwowe w Zamościu, Zbiór afiszów, ogłoszeń, druków ulotnych, spis roboczy, nr 10-2014, sygn. 13

Banknot o nominale 1000 złotych z wizerunkiem Mikołaja Kopernika emitowany w latach 1975–1982, pozostawał w obiegu do 1995 roku. Banknot jest uznawany za jeden z symboli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Polish People's Republic banknote with the face value of 1,000 zloty with the image of Nicolaus Copernicus.

- Warsaw, 1 June 1982
- note paper, print
- 138 x 63 mm
- The State Archives in Zamość, Collection of posters, announcements, leaflets, working inventory, no. 10-2014, ref. 13

The 1,000 zloty banknote with the image of Nicolaus Copernicus was issued in 1975–1982 and remained in circulation until 1995. The banknote is considered one of the symbols of the Polish People's Republic.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ISBN 978-83-64630-61-3